

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKIYATRİ ANABİLİM DALI

KPJ-YL-2014-0004

**ERGENLERDE MİZAÇ ÖZELLİKLERİNİN VE EBEVEYN
KABUL-REDDİNİN YIKICI DAVRANIŞLAR ÜZERİNE
ETKİSİ**

Melikenaz YALÇIN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKIYATRİ ANABİLİM DALI
KPJ-YL-2014-0004

ERGENLERDE MİZAÇ ÖZELLİKLERİNİN VE EBEVEYN
KABUL-REDDİNİN YIKICI DAVRANIŞLAR ÜZERİNE
ETKİSİ

MELİKENAZ YALÇIN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Psikiyatri Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Programı öğrencisi Melikenaz Yalçın tarafından hazırlanan Ergenlerde Mizaç Özelliklerinin ve Ebeveyn Kabul-Reddinin Yıkıcı Davranışlar Üzerine Etkisi başlıklı tez 11.08.2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı :

1- Prof. Dr. Çiğdem DEREBOY

2- Prof. Dr. Mehmet ESKİN

3- Prof. Dr. Hacer HARLAK

Üniversitesi:

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

İmzası:

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun ..... Sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Sacide KARAKAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hem ülkemizde hem de yurtdışında yapılmış çalışmalar incelendiğinde mizaç özelliklerinin özellikle zor mizaca sahip olan çocukların hayatlarının ileri dönemlerinde yıkıcı davranışlar gösterebileceği çalışmalarda gösterilmiştir. Yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında sadece zor mizacın etkili olmadığı, zor mizaca sahip olan çocukların ebeveynlerinden iyi ve kötü anlamda daha fazla etkilendiği bunun sonucunda problem davranışların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bunu saptamak için çocukların mizaç özellikleri ile ilgili annelerinden bilgi alınması ve ergenlerden de ebeveynlerin yaklaşımları ile ilgili bilgi alınmasının yıkıcı davranışların ortaya çıkması hakkında önemli bir bilgi vereceği düşünülmektedir. Türkiye’de bu yönde yapılmış araştırmaların az olması sebebi bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
EKLER DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1.1. Ayrımlı Duyarlılık Teorisi.....	1
1.1.2. Ayrımlı Duyarlılığın Teorik Temelleri.....	3
1.2. Mizaç.....	5
1.2.1. Mizacın Alt Boyutları.....	6
1.2.2. Mizacın Durağanlığı.....	10
1.3. Ebeveyn Kabul-Reddi.....	11
1.3.1. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Gelişimi	12
1.3.2. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu.....	13
1.3.3. Ebeveynliğin Kontrol Boyutu	17
1.3.4. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Alt Alanları	18
1.3.4.1. Kişilik Alt Kuramı	18
1.3.4.2. Başa Çıkma Alt Kuramı.....	19
1.3.4.3. Sosyo-Kültürel Sistemler Alt Kuramı.....	20
1.4. Yıkıcı Davranışlar.....	20
1.5. Mizaç ve Yıkıcı Davranışlar.....	22

1.6. Ebeveyn Kabul-Reddi ve Yıkıcı Davranışlar.....	24
1.7. Mizaç Ebeveyn Kabul-Reddi ve Yıkıcı Davranışlar.....	28
1.8. Araştırmanın Amacı.....	31
1.9. Araştırmanın Önemi.....	31
1.10. Araştırmanın Hipotezleri ve Beklentiler.....	31
2. GEREÇ VE YÖNTEM.....	33
2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	33
2.2. Veri Toplama Araçları.....	36
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	36
2.2.2. Güçler ve Güçlükler Anketi(GGA).....	36
2.2.3. Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği (OÇÇMÖ).....	38
2.2.4. Ebeveyn Kabul-Ret/Kontrol Ölçeği-Çocuk Formu(Çocuk EKRÖ/K).....	39
2.3. Verilerin Toplanması.....	41
2.4. Araştırmanın Güçlükleri.....	41
2.5. Verilerin Analizi.....	41
3.BULGULAR.....	44
3.1. Betimleyici Analizler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	44
3.1.2. Betimleyici İstatistikler.....	44
3.1.2.1. Yıkıcı Davranışlar, Ebeveyn Kabul-Reddi ve Olumsuz Tepkisellik Mizaç Boyutunun Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması.....	45
3.1.3. Ölçeklerin Alt Boyutlarının Birbirleri ile Olan Korelasyonları.....	46
3.1.3.1. Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....	46
3.1.3.2. Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ile Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....	48

3.1.3.3. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....	49
3.2. Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Kabul-Reddi Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör) Rolü.....	50
3.2.1.Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Reddi Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör) Rolü.....	51
3.2.2. Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Sıcaklığı Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör)Rolü.....	53
4. TARTIŞMA.....	55
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	64
ÖZET.....	66
SUMMARY.....	67
KAYNAKLAR.....	68
EKLER.....	76
ÖZGEÇMİŞ.....	88
TEŞEKKÜR.....	89

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

EKAR	: Ebeveyn Kabul-Red Kuramı
GGA	: Güçler Güçlükler Anketi
ÇDDÖ	: Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği
Çocuk EKRÖ/K	: Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği-Çocuk Formu
CRPBI	: Children's Report of Parent Behavior Inventory
OÇÇMÖ	: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği
ÇMMB-R	:Çocuklar için Mizaç Bataryası
SPSS	: Statistical Package of Social Science
N	: Kişi sayısı
Ort	: Ortalama
SS	: Standart sapma
p	: Anlamlılık düzeyi

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. Çalışmaya katılan ergenlerin demografik özelliklerinin dağılımı.....	34
Çizelge 2.2. Çalışmaya katılan anne - babaların demografik özelliklerinin dağılımı.....	35
Çizelge 3.1. Güçler Güçlükler Anketi Anne ve Çocuk Formu, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği ve Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği Anne ve Çocuk Formu Puanlarına Dair Ağırlıklı Ortalama, Standart Sapma Değerleri, Minimum ve Maksimum alınan puanlar.....	45
Çizelge 3.2.Yıkıcı Davranışlar, Ebeveyn Kabul-Reddi ve Olumsuz Tepkisellik Mizaç Boyutunun Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması.....	46
Çizelge 3.3. Çizelge 3.3: Güçler Güçlükler Anketi Puanları ile Okul Çağı Çocukları Mizaç Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	47
Çizelge 3.4: Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ve Toplam Puanı ile Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Formu Toplam Puanı ve Alt Boyutlarının Arasındaki Korelasyonlar.....	49
Çizelge 3.5.Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.....	50
Çizelge 3.6. Mizacın Olumsuz Tepkisellik Boyutunun Ebeveyn Reddi ve Yıkıcı Davranışlar Üzerindeki Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi.....	51
Çizelge 3.7 Mizacın Olumsuz Tepkisellik Boyutunun Ebeveyn Sıcaklığı ve Yıkıcı Davranışlar Üzerindeki Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi.....	53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Diatez-Stres/İkili Risk Modeli.....	2
Şekil 1.2. Ayırımı Duyarlılık Modeli.....	3
Şekil 1.3. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu.....	14
Şekil 2.1. Düzenleyici Değişken Modeli.....	42
Şekil 3.1. Mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun ebeveyn reddi ve yıkıcı davranışlar üzerinde düzenleyici etkisinin regresyon doğrusu.....	52
Şekil 3.2. Mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun ebeveyn sıcaklığı ve yıkıcı davranışlar üzerindeki etkisinin regresyon doğrusu.....	54

EKLER DİZİNİ

Ek 1 : Demografik Bilgi Formu	76
Ek 2: Güçler Güçlükler Anketi-Ergen Formu	77
Ek 3: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği	78
Ek 4: Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Formu	80
Ek 5: ADÜ Tıp Fakültesi Etik Kurul Onayı.....	86
Ek 6: Aydın İli Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni.....	87

1. GİRİŞ

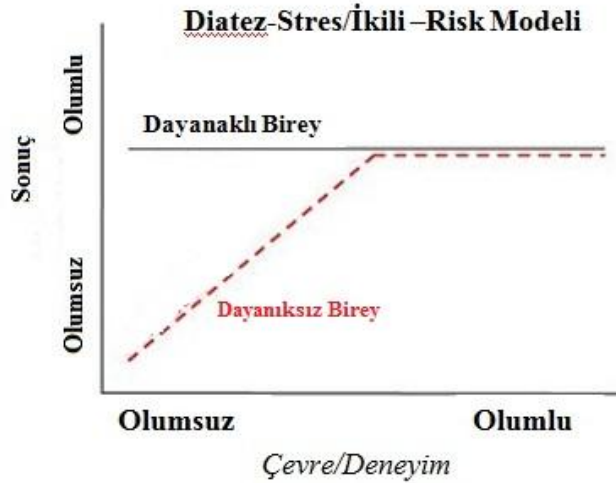
Ebeveynlerin çocuğun gelişimini nasıl ve ne yolla etkilediği gelişimsel psikolojinin uzun süreden beri ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Son dönemlerde ebeveyn yaklaşımları ve çocuktaki çıkan sonuçları farklı yaklaşımlarla birçok çalışma incelemektedir. Baumrind'in(1967) yaptığı çalışma ve erken dönemde yapılan çalışmalar, farklı ebeveynlik yaklaşımlarının örneğin sevecen ve ihtiyaçlara tepki vererek yaklaşan, net kurallar koyup, rasyonel açıklamalar yapan ebeveynlik stili olan otoriter yaklaşımın destekleyici yaklaşımı olmayan ailelere göre, daha az yıkıcı davranışları ve daha fazla sosyal ve bilişsel yeterliliği yordadığı bulunmuştur (Baumrind'den akt; Pluess ve Belsky 2011).

Son yüzyılda birçok çalışma, yüksek riskli ortamlara maruz kalmanın psikolojik uyum ve sağlığı etkilediği yönünde olmuştur. Fakat son dönemde yapılan çalışmalarda, çevresel etkilere maruz kalmada, genotip ve fenotip olarak etkileşiminin insan gelişimini farklı olarak etkilediği yönündedir. Bireysel farklılıkların çevresel stresörlerden ve çeşitlilikten olumsuz olarak etkilenebileceği gibi, olumlu olarak da etkileneceği yönündedir (Ellis ve ark 2011). Kişinin çevresel zorluklara aşırı duyarlı olmasını sebep olan uç düzeylerdeki karakteristik özellikler, bağlamsal durumlarda yarar görmesini de sağlayabilir.

1.1.1. Ayırmı Duyarlılık Teorisi

Evrimsel temelli bir teori olan ayırmı duyarlılık teorisi'ne (differential susceptibility) göre, hem olumsuz (risk faktörleri) hem de olumlu (gelişim sağlayan) çevresel koşullara göre bireylerin duyarlılıklarının farklı olabileceği belirtilmektedir. Mizaç özellikleri, fizyolojik özellikler ve genetik nedenlerden dolayı bazı çocuklar, yetiştirme koşullarına hem olumlu ve hem olumsuz anlamda daha fazla duyarlı olabilirler. Aynı çevrede büyümüş veya aynı çevreyi paylaşmış çocuklar aynı durumlara farklı tepkiler verebilir, yani farklı mizaç özellikleri çevresel faktörlerden ve ebeveyn etkileşiminden farklı yönlerden etkilenebilir. (Pluess ve Belsky 2010).

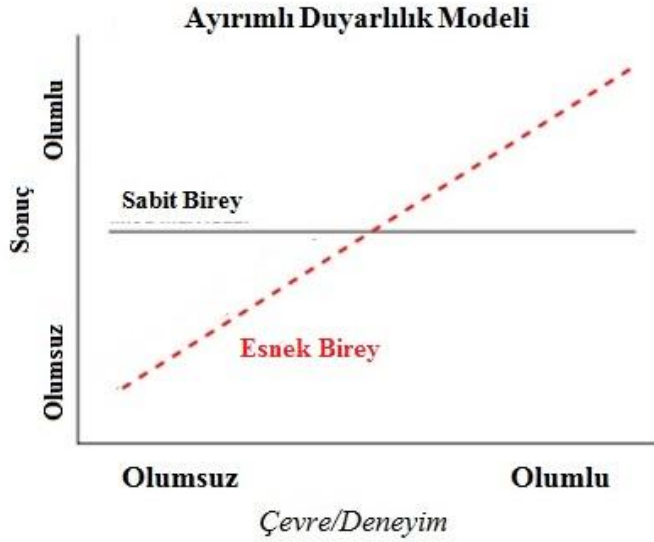
Mizaç ebeveyn etkileşiminin ayırımı duyarlılık yaklaşımı genellikle diatez stres modeli veya ikili risk modeli ile ele alınmaktadır. Bu ilk modelde mizaç olarak duyarlı olan çocukların yani zor mizaçlı olan çocukların çevresel değişikliklere ve zorluklara direnemediği yönündedir. Destekleyici ebeveynlik gibi çevresel destek durumunda olsa bile duyarlı ya da dirençli bireylerin işlevselliğinin değişmediği, etkilenmediği belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, duyarlılık sadece çevresel etkilere bağlı olarak etkilendiği yönündedir (Zubin ve Spring 1977). Belsky(1997)'nin mizaç ebeveyn etkileşimini açıkladığı ayırımı duyarlılık hipotezine göre ise, bireylerin olumsuz deneyimlere duyarlılıkları konusunda farklılık gösterdikleri, genellikle gelişimsel olarak daha “plastik” (esneklik) olanların olumsuzluklara duyarlılıklarının farklı olduğunu belirtmişlerdir. Daha plastik veya esnek bireylerin olumsuz çevrenin yarattığı olumsuz etkilere veya destekleyici çevrenin olumlu gelişimsel sonuçlarına daha fazla duyarlılık göstereceğini belirtmiştir. Daha az duyarlılık gösteren, “sabit” olarak belirtilen bireylerin ise aynı çevresel koşullardan çok fazla etkilenmeyeceği belirtilmektedir. Kranenburg ve van IJzendoorn(2007), Şekil 1.1 ve 1.2’de bu iki modeli grafik olarak karşılaştırmıştır.

Şekil 1.1. Diatez-Stres/ İkili Risk Modeli

Şekil 1.1. 'de X eksenini olumsuzdan olumluya çevresel faktörleri ve deneyimlerin kalitesini göstermektedir. Y eksenini olumsuzdan olumluya gelişimsel sonuçları göstermektedir. Olumsuz çevreye verilen cevaplar iki farklı kategoride gösterilmiştir. Duyarlı grupta olumsuz çevreye maruz kalmanın olumsuz sonuçları olurken, dayanıklı

grupta fark olmadığı gösterilmektedir. Olumlu çevrede ise duyarlı ve dayanıklı grup arasında fark olmadığı gösterilmektedir.

Şekil 1.2. Grafik Ayırılmış Duyarlılık Modeli

Şekil 1.2.'de X eksenini olumsuzdan olumluya doğru çevresel faktörleri ve deneyimlerin kalitesini göstermektedir. Y eksenini olumsuzdan olumluya doğru gelişimsel sonuçları göstermektedir. Olumsuz çevreye verilen cevaplar iki farklı kategoride gösterilmiştir. 'Esnek' grupta olanlar sabit grupta olanlara göre olumlu ve olumsuz çevre koşullarından daha fazla etkilenmektedir.

1.1.2. Ayırılmış Duyarlılığın Teorik Temelleri

Modern evrimsel biyoloji doğal seçilimin türlerin devamını ve hayatta kalmayı şekillendirdiğini belirtmektedir. Değişen ve çeşitlenen çevrede, doğal seçim bireylerin çevreye farklı şekillerde tepki vermesine yol açar. Daha esnek/plastik çocuklar destekleyen çevreden daha fazla fayda görürken, esnek olmayan bireylerde zorlu ortamlardan daha az etkilenecektir.

Atalarımız ve şimdiki ebeveynlerimiz çocuk yetiştirme şekillerinin nasıl sonuçlar doğuracağını bilemediler. Başarısızlık riskini en aza indirmek için çocukların gelişimsel esnekliklerine(bazı çocukların ebeveynlikten daha fazla etkilenirken bazılarının daha az etkilenmesi) göre çocukların yetiştirme şekilleri doğal seçimden etkilenmiştir (Belsky

2005). Ebeveynlik etkisinin yararlı olduğu durumda sadece fayda gören çocuk değil diğer geni paylaşan diğer kardeşler de etkilenebilir. Ebeveynlikten bir kardeş doğrudan olumsuz olarak etkilenirken, doğrudan etkilenmeyen aynı genlere sahip kardeş bu durumdan fayda görebilir. Aynı ailedeki çocuklar ebeveynlik etkisinden farklı şekillerde etkilenebilmektedir. (Pluess ve Belsky 2010)

Ayrımlı Duyarlılık Teorisi ile birçok ortak noktası olan Çevreye Biyolojik Duyarlılık (ÇBD) Teorisi doğal seğıilimin stres tepkilerindeki farklılıklara yol ağıtığını belirtmektedir. Boyce ve Ellis(2005)'in Çevreye Biyolojik Duyarlılık Teorisi'ne göre, stres tepkilerindeki çeşitliliğin oluşması ve devam etmesi doğal seğıilim tarafından şekillendiğini belirtmektedir. Çünkü evrimsel bir süreç olarak çocukluktaki çevreye verilen tepkilerdeki farklılıkların biyolojik duyarlılıktaki farklılıklardan kaynaklandığını belirtmektedirler. Sosyal çevreye duyarlılığın altını çizen ÇBD'deye göre bireysel farklılıklar olumlu ve olumsuz şekilde olabilmektedir. (Boyce ve Ellis 2005).Bu teorinin birbiri ile ilişkili üç tane çıkarımı vardır. İlk çıkarım, erken dönemde travmatik bir olay yaşamak, yüksek stresli bir olaya maruz kalmak, abartılı stres tepkili profile yol ağıtmaktadır. Bağlamdaki bu abartılı stres tepkilerinin kişinin gerçek hayattaki tehlikelere hazır olmasını ve baş etme kapasitesini arttırmaktadır. İkinci çıkarım, tehlikelere karşı artan farkındalık ve duyarlılık, çocukların koruyucu ve destekleyici çevreden daha fazla faydalanmalarını sağlayabilir. Biyolojik olarak tepkisel çocuklar, istikrarlı ve düşük düzeyli stres ortamında ebeveynlerinden olumlu olarak daha fazla etkilenmektedirler. Son olarak, tepkiselliği düşük olan çocukların doğal seğıilim sayesinde ailevi ve çevresel ortamlarındaki ortalama ve süreğen stresli durumlarla daha kolay baş edebileceği çıkarımıdır. Sürekli devam eden stres durumlarında duygusal sinyalleri algılayıp, zor durumlara dayanıklılık göstermesinde düşük düzeydeki tepkiselliğinin koruyucu fonksiyonu olabilir. Fakat düşük tepkiselliğin faydası yüksek ve az stresli değil sadece ortalama ve süreğen devam eden stres durumlarında olmasıdır. (Boyce ve Ellis 2005).

Olumlu ve olumsuz çevreye ayrımlı duyarlılığı anlarken gelişimsel psikopatoloji ve evrimsel perspektif arasındaki farkları kavramak kritiktir. Gelişimsel psikopatoloji çerçevesinde, artmış nörobiyolojik duyarlılık bireylerin olumlu çevreden iyi sonuçlar (güvenli bağlanma, mutluluk, yüksek öz-güven, duygu düzenleme, iş okul ve evlilikte başarı) ve olumsuz çevreden kötü sonuçlar (güvensiz bağlanma, madde kullanımı, davranım problemleri, depresyon, okulda başarısızlık ve ergenlikte hamile kalma gibi)

alma olasılığını arttırdığını belirtmektedir. Evrimsel çerçeveden Ayırmı Duyarlılık ve Çevreye Biyolojik Duyarlılık Teorisi, olumlu ve olumsuz çevrede artmış nörobiyolojik duyarlılığın evrimsel bir süreç içinde bireyi yönlendirdiği ve düzenlediği, en uygun tepkiler vermesini sağladığı şeklindedir. Olumlu çevrede; başarı, üreme, statü gibi uyumlu süreç ve davranışlar optimize edilmek üzere şekillenir. Olumsuz çevrede; davranışlar 'kötü durumda en iyi olanı yapmak' olarak şekillenir. Evrimsel ve gelişimsel psikopatolojinin temel farkı, doğal seçim yoluyla bireyin hayatta başarı gösterebilmesi için olumsuz çevrede durumlara uyum sağlamasıdır. Örneğin, tehlikeli çevrede duyarlılığı fazla olan birey hayatta kalabilmek ve başarı gösterebilmek için çetelere üye olarak hayatına devam edebilir (Ellis ve ark 2011).

Özetlenecek olursa evrimsel temelli olan bu teoride bazı çocukların mizaçsal ve genetik nedenlerle hem olumlu ebeveynlik etkilerine hem de olumsuz ebeveynlik etkilerine daha duyarlı olduklarını ve problemlili davranışların bu etkileşimden etkileneceği belirtilmektedir. Çocuğun duygusal tepkiselliği çevrenin etkisine daha açık hale gelmesini ve olumlu ve olumsuz yetiştirme ve ebeveynlik yaklaşımlarından daha fazla etkilenmesini sağlar. Duyarlı olduğu belirtilen çocukların olumsuz ebeveynlikten daha fazla etkilenip problemlili davranışlarının ortaya çıkmasını etkileyeceği gibi, duyarlı olan çocukların aynı şekilde olumlu ebeveynlikten olumlu yönde etkilenip, problemlili davranışların daha az ortaya çıkmasını etkileyeceği belirtilmektedir. Belsky ve Pluess(2009), çocuğun bu ebeveynlik etkilerine daha duyarlı olmasını sağlayan bazı özelliklerinin olduğunu, bunların mizaç gibi fenotipik özellikler, endofenotipik özellikler ve bazı genetik özellikler olarak olduğunu belirtmişlerdir. Bu fenotipik özelliklerin yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında düzenleyici (moderatör) bir rolünün olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında, fenotipik özellik olarak zor mizacın düzenleyici rolü, ebeveynlik etkisi olarak ebeveyn sıcaklığı ve reddi açısından incelenecektir.

1.2. Mizaç

Çocuğun gelişimini etkileyen doğa-çevre etkileşiminde, çocukların doğuştan getirdiği bireysel farklılıkların ebeveyn-çocuk ilişkisinde çok önemli bir yeri vardır. Bu bireysel farklılıklar mizaç özellikleri olarak belirtilmektedir (Putman ve ark 2010). Bell(1968) mizacı, çocuğun ebeveynleri ile sosyal etkileşiminde verdiği tepkiler, kendi duygusal tepkilerini kontrol edebilme ve ebeveynlerine memnuniyet ve rahatsızlıklarını

gösterebilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır. Rothbart ve Bates, mizacı biyolojik kökenli olarak bireyin davranışlarında görülen farklılıklar olarak tanımlamaktadır (Rothbart ve Bates,1998).

Çocukluktaki mizaç ile ilgili yapılan ilk çalışmalar Thomas,Chess ve ark.(1963) Newyork Boylamsal Çalışması'na dayanmaktadır. Ailenin çocuğun problemlerinin ortaya çıkmasında büyük sorumluluğu olduğu yönündeki geleneksel yaklaşıma karşı gelmişlerdir. 1950'li yıllarda başlayan çalışmalarındaki çıkış noktaları mizaç ve ebeveyn etkileşimin birlikte düşünülmesi gerektiği yönünde olmuştur. (Putman ve ark 2010).

1.2.1. Mizacın Alt Boyutları

Thomas ve ark.(1963), New York Boylamsal Çalışması'nda, 22 tane ebeveynin bebeklerinin günlük durumlara verdikleri tepkileri hakkında röportajların içerikleri ve doğrudan gözlemler doğrultusunda mizaçla ilgili dokuz boyut saptamışlardır. (Thomas ve ark.'den akt. Putman,Sanson&Rothbart,2010). Thomas ve ark (1963)'e göre bu boyutlar şu şekilde açıklanmaktadır:

Aktivite Düzeyi (Activity Level): Çocuğun hareketlerindeki mevcut motor öğedir. Çocuğun gün içinde aktif olduğu zamanların, aktif olmadığı zamanlara oranıdır.

Ritmiklik-Biyolojik Düzenlilik (Rhythmicity): Uyku-uyanıklık, açlık, tuvalet alışkanlığı gibi çocuğun herhangi bir fonksiyonunun zaman içindeki düzenliliği ve tahmin edilebilirliğidir.

Yakınlaşma/Çekingenlik (Approach or Withdrawal): Değişik veya yeni bir uyarana yönelik çocuğun ilk tepkisidir.

Uyumluluk (Adaptability): Çocuğun çevresindeki değişikliklere uyum sağlamadaki kolaylığıdır.

Tepkilerin Yoğunluğu (Intensity of Reaction): Çocuğun olumlu ya da olumsuz gösterdiği tepkinin düzeyi ya da kuvvetidir.

Uyarılma Eşiği (Threshold of Responsiveness): Çocukta fark edilebilir bir tepki uyandırabilmek için gerekli olan uyarıcının yoğunluk düzeyi ve şiddetidir.

Duyguların Niteliği (Quality of Mood): Arkadaşça, memnun ve neşeli davranışları ile düşmanca, huzursuz ve keyifsiz davranışlarının birbirine oranıdır.

Dikkat Dağınıklığı (Distractibility): Çevresel bir uyarının çocuğu yaptığı bir faaliyetten ne kadar kolaylıkla alıkoyduğudur.

Dikkat Süresi ve Devamlılık (Attention Span and Persistence): Çocuğun belli bir işle meşgul olduğu zamanın ve o iş üzerine seçici olarak dikkatinin dağılımı. Devamlılık için dikkatini dağıtıcı öğelere karşın yaptığı işi sürdürmesi değerlendirilmiştir. (Thomas ve ark.'den akt. Kohen,1989).

Chess ve Thomas(1977) bu mizaç boyutlarından yola çıkarak çocukları davranışsal olarak zor çocuk, kolay çocuk ve yavaş ısınan çocuk olarak gruplandırmışlardır. Zor mizaca sahip çocuklar yeni uyarılara olumsuz tepkiler gösteren, sıklıkla ağlayan, biyolojik işlevlerinde düzensiz olan ve yavaş uyum gösteren çocuklardır. Kolay mizaca sahip çocuklar ise, genellikle olumlu duyguları olan, yeni uyarılara olumlu tepkiler gösteren, yeni durumlardan kaçınmayan ve biyolojik işlevleri düzenli, tepkileri düşük yoğunlukta olan çocuklardır. Yavaş ısınan çocuklar ise, düşük aktivite düzeyi olan, yeni durumlara yavaş uyum gösteren, düşük yoğunlukta tepkiler gösteren çocuklardır. Bu boylamsal çalışmaya göre, Chess ve Thomas (1977) çocukların %40'nın kolay çocuk, %10'nun zor çocuk ve %15'nin ise kolay ısınan çocuk olarak tanımlanabileceğini ve mizacın bu üç ana kümesinin çocukluk yılları boyunca devam ettiğini belirtmişlerdir (Chess ve Thomass'dan akt Santrock 2002).

Bu alanda çalışan araştırmacılar mizacın “zorluk” boyutunun çalışmasının zor olduğunu ve mizacın diğer boyutlarını göz ardı ettiğini belirtmişlerdir. Zor ve kolay mizaç durumunun yaşa ve durumlara bağlı olduğunu dile getirmişlerdir (Putman ve ark 2010). Çocukları mizaçlarına göre bu şekilde sınıflandırmak kolay ve pratik gibi görünse de, “zor”olarak adlandırılan çocukların etiketlenmesi, kendine dair olumsuz algılar geliştirmesine ve beklentileri olumsuz etkilemesine yol açabilir. Bunun sonunda çeşitli davranış problemleri ortaya çıkabilir. Bu etiketleme diğer insanlarında beklentilerini, tutum ve davranışlarını da olumsuz yönde etkileyebileceği yönündedir (Yağmurlu ve Kodalak bt).

Mizaç özelliklerini ele almanın bu güçlüğü ve sınıflandırma yapmanın sakıncaları araştırmacıları mizaca yeni yaklaşımlar bulmaya itmiştir. Bugün kabul gören yaklaşım, Rothbart ve Bates(1998)'in çocuklar yerine mizaç alt boyutlarının incelenmesi yaklaşımıdır (Rothbart ve Bates'den akt Yağmurlu ve Kodalak bt).

Rothbart(1989), mizacı kişilerin tepkisellik ve öz-düzenlemedeki yapısal olarak bireysel farklılıkları olarak tanımlamıştır. Motor aktivite, duygular, otonomik ve endokrin tepkilerinin uyarılması tepkisellik olarak tanımlanmaktadır. Öz-düzenleme ise, bu tepkisel süreçlerin arttırma veya azaltma yoluyla düzenlenme süreçleridir. Bu süreçler dikkat, yaklaşma, kaçınma, davranışsal ketlenme, rahatlamayı içerir (Rothbart 1989)

Mizaç yapıları, ebeveynlerden ve öz-bildirimlerden gelen bildirimlere göre; olumsuz duygusallık, olumlu duygusallık/kabarma ve kendini kendini denetleme /öz-düzenleme olarak tanımlanmıştır (Gartstein ve Rothbart,2003).

Olumsuz Duygusallık: Olumsuz duygusallık kavramsal ve deneysel olarak yetişkinlikte nevrozizm alt boyutu ile ilişkilidir. Korku, öfke, üzüntü, fiziksel sıkıntı olumsuz duygusallığın bileşenleridir. Ayrıca, tepkiselliği kontrol edebilme, strese karşı uyarılmaları kontrol edebilme olumsuz duygusallık alt boyutu altında toplanır (Gartstein,ve ark 2012).Bebeklikte belirlenen olumsuz duygusallığın, okul öncesi dönemdeki sıkıntıları yordadığı ve olumsuz duygusallığın çocukluk yıllarında da devam ettiği birçok çalışmada bulunmuştur (Lemery ve ark 1999).

Kabarma: Olumlu duygusallık ve dışadönüklükle eş değer olarak kullanılmaktadır. Bebeklerde gülme, kahkaha, aktivite, dürtüsellik, yeni uyaranlara yaklaşma ile ilişkilidir. (Gartstein ve ark 2012). Dougherty ve ark (2010), ev ve laboratuvar ortamında gözledikleri sosyallik, ilgi, olumlu duygularından oluşan olumlu duygusallığı olan 3 yaşındaki çocukların, 10 yaşındaki depresif belirtilerinin daha az olduğunu bulmuşlardır (Dougherty ve ark 2010).

Kendini Denetleme (effortful control): Bilinçli olarak dikkati bir işe yoğunlaştırma ve üzerinde çalışabilme, dikkati başka yönlere verebilme, durumlara göre tepkileri aktive veya inhibe edebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Putnam ve ark 2006). Mizacın bu boyutunun 6-12 aylıkken oluşmaya başladığı ve 2 yaş ve sonrası için çok önemli bir boyut olduğu belirtilmiştir(Gartstein ve ark 2012). Kendini denetleme boyutunun

içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinde, özellikle dışsallaştırma problemlerinde önemli bir rolü olduğu bulunmuştur. Gartstein ve Fagot (2003)'un araştırmasına göre, düşük düzeyde kendini denetlemenin okul öncesi ve okul döneminde dışsallaştırma sorunlarını yordadığı bulunmuştur.

Bu mizaç boyutları çocuk gelişimini farklı boyutları ile etkilemektedir. Duygu ve davranışları kontrol edebilen, sosyal becerileri yüksek olan çocuklar olumsuz duygusallığı daha düşük olan çocuklardır. Olumlu sosyal davranışları ilgilendiren olumlu duygusallığın fazla olan çocuklarda yardımlaşma ve paylaşma daha sık görülmektedir. Dikkat süreçlerindeki farklılıklar olumlu sosyal davranışları etkilemektedir. Dikkatinin bir duruma odaklayabilme, sosyal ortamlardaki ipuçlarını yakalayıp, yardım ve paylaşımın gerektiği durumları algılamayı kolaylaştırmaktadır (Eisenberg ve Fabes 1998).

Bebek, çocuk ve ergenlerde mizacı ölçmek için geliştirilen farklı ölçeklerin sonucunda ortaya çıkan mizaç boyutları karşılaştırılmıştır. Farklı ölçeklerin mizaç boyutlarının farklı yaş grupları için benzerlikleri ve farklılıkları olduğu bulunmuştur. Kabarma/ olumlu duygusallık ve olumsuz duygusallık faktörünün her yaş için uygulanan farklı ölçeklerde aynı olduğu, çocuk ve ergenler için ise kendini denetleme/sebatkarlık boyutunun aynı olduğu; bebekler için farklılıklar gösterdiği görülmüştür. Bebekler için ise kendini denetleme boyutunun karşılığı olarak bağlanma/uyum boyutunun olabileceği belirtilmiştir (Putman ve ark 2010).

Önemli bir diğer boylamsal çalışma olan Sanson ve ark (1985)'in yürüttükleri, çocukluktan ergenliğe kadar takip edilen 2.443 çocuğun katıldığı Avusturya Mizaç Projesi'nde, mizaç boyutları değerlendirilmiştir, olumsuz duygusallığın karşılığı olan olumsuz tepkisellik ve adapte olamamayı içeren katılık(inflexibility) boyutu; olumlu duygusallık/kabarma boyutlarının benzer boyutlarını içeren yaklaşma alt boyutu; dikkat süreçlerini içeren sebatkarlık alt boyutu vardır. Ritmiklik de dördüncü faktördür (Sanson,Prior ve Oberklaid'den akt. Putman ve ark 2010). McCIowry (1995)'nin geliştirdiği Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'nde de boyutların benzer olduğu görülmektedir. Olumsuz tepkisellik, yaptığı işi sürdürebilme, yaklaşma/kaçınma ve aktivite alt boyutlarını içermektedir. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak aktivite boyutu, motor aktivitenin ötesinde yaşı daha büyük okul çağındaki çocukların enerjilerini sosyalleşmeye doğru kaydırmaları ile ilişkilendirilmektedir (McCIowry 1995).

Bu üç mizaç boyutunun yetişkinlikteki beş faktörlü kişilik boyutlarının üçü ile yüksek düzeyde benzer olduğu bulunmuştur. Beş faktörlü kişilik ile ilgili yapılan yapısal ve deneysel çalışmalar olumsuz duygusallık/affectivity boyutunun yetişkinlikteki nörotisizm veya olumsuz duygusallıkla; kabarmanın dışadönüklük boyutu ile; kendini denetlemenin kontrol/sınır boyutu ile ilgili olduğunu bulmuşlardır(Rothbart ve ark 2000). Benzer sonuçlar Avusturya Mizaç Projesi'nde de bulunmuştur. Sanson (2000), 11-14 yaş arasındaki çocuklar için, yaklaşma/aktivite boyutlarının dışadönüklüğü; işi sürdürebilmenin sorumluluk alt boyutunu; tepkiselliğin nevroitiklik/uyumluluk alt boyutunu; yaklaşma ve tepkiselliğin açıklık alt boyutunu yordadığı bulunmuştur (Sanson'dan akt. Putman ve ark 2010).

1.2.2. Mizacın Durağanlığı

Çocuğun mizacının ne kadar sabit olduğu ve zaman ve durumlar içinde değişip değişmediği önemli bir soru haline gelmiştir. Mizacın ve boyutlarının zaman içerisinde değişip değişmediği ve ne ölçüde değiştiği boylamsal çalışmalarda incelenmiştir. Avusturya Mizaç Projesi'ne göre, bebeklikten sekiz yaşına kadar mizacın sabit olduğunu ve ileri dönemlerde de devam ettiğini belirtmişlerdir. Mizacın boyutlarında örneğin işi sürdürebilme, uyumluluk ve yaklaşma boyutunun uçlarında olan çocukların zaman içerisinde de bu mizaç özelliklerini devam ettirdikleri bulunmuştur (Prior ve ark 2000)

Lee ve Bates(1985)'in yürüttüğü Bloomington Boylamsal Çalışması'nda anneler tarafından değerlendirilen olumsuz duygusallığın bebeklikten çocukluğa kadar önemli bir oranda(.57) devam ettiği belirtilmiştir.

Carey ve McDevitt (1978) ,4-8 aylıktan 7 yaşına kadar takip ettikleri 187 çocukla yürüttükleri çalışmada benzer sonuçları bulmuşlardır. Zor mizaçlı çocukların mizaç özelliklerini daha fazla devam ettirdiklerini ve zaman içinde değişimin diğer boyutlara göre daha az olduğunu bulmuşlardır. Yaklaşma ve aktivite alt boyutlarının yaş ile birlikte değişebileceğini belirtmişlerdir Korn(1984), Newyork Boylamsal Çalışması'na bağlı kalarak yaptığı çalışmada, bebeklikten yetişkinliğe uzanan zor ve kolay mizaç özelliklerinin bebeklikten yetişkinliğe sürekliliğini araştırmıştır. Boylamsal çalışmaya katılan 133 çocuk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde tekrar değerlendirilmiştir. Ritmik olamama, uyumsuzluk, kaçınma ve olumsuz duygusallık alt boyutları olan 2-4 yaşları arasındaki zor mizaçlı çocukların ebeveyn değerlendirmeleri ve 18-22 yaş arasındaki kendi

değerlendirmeleri arasında orta düzeyde (0.3-0.4) süreklilik olduğu bulunmuştur. Kolay mizacı olan kız çocukları ve zor mizacı olan erkek çocuklarının aynı mizaç özelliklerini erken yaşlardan yetişkinliğe kadar devam ettiği bulunmuştur (Korn,1984).

Mizacın sürekliliğini ve değişimini inceleyen, 3-12 yaşlarında çocukluk dönemlerinde başlayıp 20-29 yaşlarına kadar devam eden 1319 kişi ile Finlandiya’da yürütülen bir boylamsal çalışmada, zor mizacın alt boyutları olan aktivite, olumsuz duygusallık, düşük sosyallik ve bunların birleşimini çocukluk döneminde katılımcıların annelerinden, yetişkinlik döneminde katılımcı bildirimlerinden elde edilen verilerle değerlendirmişlerdir. Çocukluktan yetişkinliğe uzanan süreçte, zor mizaç yapılarının diğer boyutlara göre sürekliliğinin orta düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur (Pesonen ve ark 2002).

Birçok araştırmacı mizacın bebeklikte başlayan ve çeşitli deneyimlerle şekillenen sabit bir yapı olduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada mizacın kalıtsal yönünü olup olmadığı üzerine sorular doğmuştur(Nigg ve Goldsmith 1998).

Goldsmith ve Gottesman(1981)’in kalıtsallığın mizaç üzerindeki etkisi ile ilgili ikizlerle yaptıkları boylamsal çalışmada, kalıtsallık oranının orta düzeyde ve. 50 ile. 60 arasında olduğunu bulmuşlardır (Goldsmith ve Gottesman 1981) Nigg ve Goldsmith (1998) kalıtsallığın mizaç ile ilişkisini ikiz çalışmalarına göre özetlemişlerdir. İkiz çalışmalarına göre, a) mizaç boyutları için kalıtsallık faktörünün yenidoğan döneminde düşük oranda olduğu, b) bebeklikten çocukluğa geçen dönemde kalıtsallığın etkisinin arttığı c) çocukluk döneminde mizacın ana boyutları için kalıtsallığın .50 oranında olduğu ve genç ve orta yetişkinlik dönemindeki kişilik treytleri açısından bu sürekliliğin aynı oranda olduğu veya biraz yükselebileceği, d) bu treytlerin değişiminde çevresel değişkenlerden paylaşılmayan çevre (within family) ve paylaşılan çevrenin (between family) katkısı olabileceği belirtilmiştir (Nigg ve Goldsmith 1998).Literatür bulguları doğrultusunda mizaç boyutları farklı şekillerde sınıflandırılrsa da mizacın zaman içinde değişiminin az olduğu ve kalıtsal yönü olabileceği yapılan araştırmalarca belirtilmektedir.

1.3.Ebeveyn Kabul-Reddi

Birçok insan için yaşamdaki önemli gelişmeler ve problemler diğer insanlarla olan ilişkilerle ilgilidir. Özellikle çocuklar için en güçlü kaynak ebeveynleri ile olan ilişkileridir.

Literatürün büyük bir kısmı kişilerarası ilişkilerin kalitesi özellikle çocukların ebeveynleri ile olan ilişkilerinin kalitesinin psikososyal gelişim üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. ‘İlişkinin kalitesi’ kavramının en önemli bileşenleri ebeveynin çocuga karşı hissettiği sıcaklık, sevgi, bakım verme, yakınlık, sevgi, sevgiyi sözel ve fiziksel ifade etmektir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında bu kavramlar ebeveyn-kabul-reddi veya ebeveynliğin sıcaklık boyutu altında özetlenmektedir (Rohner ve Veneziano 2001).

Ebeveynliğin sıcaklık boyutunun oluşturduğu ebeveyn-kabul reddi boyutsal bir yaklaşımdır çünkü herkes çocukluğunda temel bakım veren kişiden az ya da çok sevgi gördüğü için bu boyutlardan birindedir. Bu yüzden sıcaklık boyutu ebeveyn ve çocuk arasında duygusal bağın kalitesini göstermektedir. Bu duygusal bağ ve duyguları ifadesi fiziksel, sözel ve sembolik davranışlarla olmaktadır. Sözel davranışlar, çocugu övmek, takdir etmek, çocuga iltifat etmek ve çocuk hakkında olumlu şeyler söylemektir. Fiziksel davranışlar ise, çocuga gülümsemek, öpmek, okşamak, sarılmak ve onaylayarak bakmaktır (Rohner ve ark 2012).

Boyutun diğer ucunda ise, ebeveyn reddi vardır. Ebeveyn reddi çocuga karşı olan yakınlığın ve sevginin geri çekilmesi, ihtiyaçlarının karşılanmaması ve çocuga karşı fiziksel ve psikolojik zarar veren davranışların olması şeklindedir. Ebeveyn reddinin fiziksel olarak ifade edilmesi, çocugu dövme, ısırma, itekleme, çimdikleme ve çocugun fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde olur. Ebeveyn reddinin sözel ifade biçimleri, çocukla alay etme, küfretme, çocugu küçük görme ile ilgili ifadeler ve çocuga sorularına karşı kaba sözlerle cevap verme şeklinde olur (Khaleque ve Rohner 2002).

1.3.1. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının(EKAR) Gelişimi

1960 yılında Rohner’in ebeveyn kabulünü kültürlerarası karşılaştırmasını yaptığı çalışma ile bu kuramın ilk çalışmaları başlamıştır.1975 yılında Kuramı detaylarıyla ortaya koyduktan sonra,1986 yılında kuramı geliştirmiştir. Rohner çocugun sosyalleşmesine dair evrensel yaklaşım getirmiştir. Ebeveyn davranışlarının çocukların davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmış ve bunu kişilik kuramı ile bütünleştirmeye çalışmıştır. Ebeveyn tarafından algılanan kabullenme ve reddedilmenin çocugun psikolojik uyumu üzerine etkisini, nedenleri ve sonuçlarını, sosyalizasyon süreçleri açısından inceleyen kuramdır (Arslan 2010).

EKAR Kuramı kendi içerisinde Kişilik Kuramı, Başa Çıkma Kuramı, Sosyo-Kültürel Sistemler Kuramı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Kişilik Kuramı yetişkinlere ve çocuklar tarafından algılanan kabul-reddin kişilik ve psikososyal sonuçları açısından açıklamaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, çocuklar tarafından algılanan reddin ileri dönem yaşantılarını ve ruh sağlığını ne ölçüde etkilediği üzerinde durmaktadır. Başa çıkma Kuramı ise, bazı çocukların ve yetişkinlerin algılanan reddedilme ile duygusal olarak neden daha kolay başa çıkabildiğini araştırmaktadır. Sosyokültürel Sistemler Kuramı ise, ebeveyn kabul-reddin nedenleri, sonuçları ve diğer ilişkiler açısından toplumsal açıdan ve sosyo-kültürel açıdan açıklamaya çalışmaktadır (Rohner 2004).

Rohner(1986)'ya göre, kuramın temel odak noktası "ebeveynliğin sıcaklık boyutu" olarak adlandırılan, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim ve duygusal bağın niteliği ve bu duyguların ifade şekilleridir. Sıcaklık boyutu hem çocuk ve bakım veren arasındaki etkileşime yönelik tutumu hem de bu etkileşimin çocuğun zihninde yarattığı tasarımlarla ilgilidir. Çocuğun zihinsel tasarımları, sevildiği ve kabul edildiğine veya sevilmediği, reddedildiğine dair öznel algılarıdır. Kuramın en önemli çıkarımı, ebeveyn davranışları kültürel olarak farklılık gösterse bile öznel olarak reddedilme algısının kendilik değeri ile ilgili değişik toplumlarda benzer sonuçlara yol açtığıdır (Rohner'den akt.Arslan 2010).

1.3.2.Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu

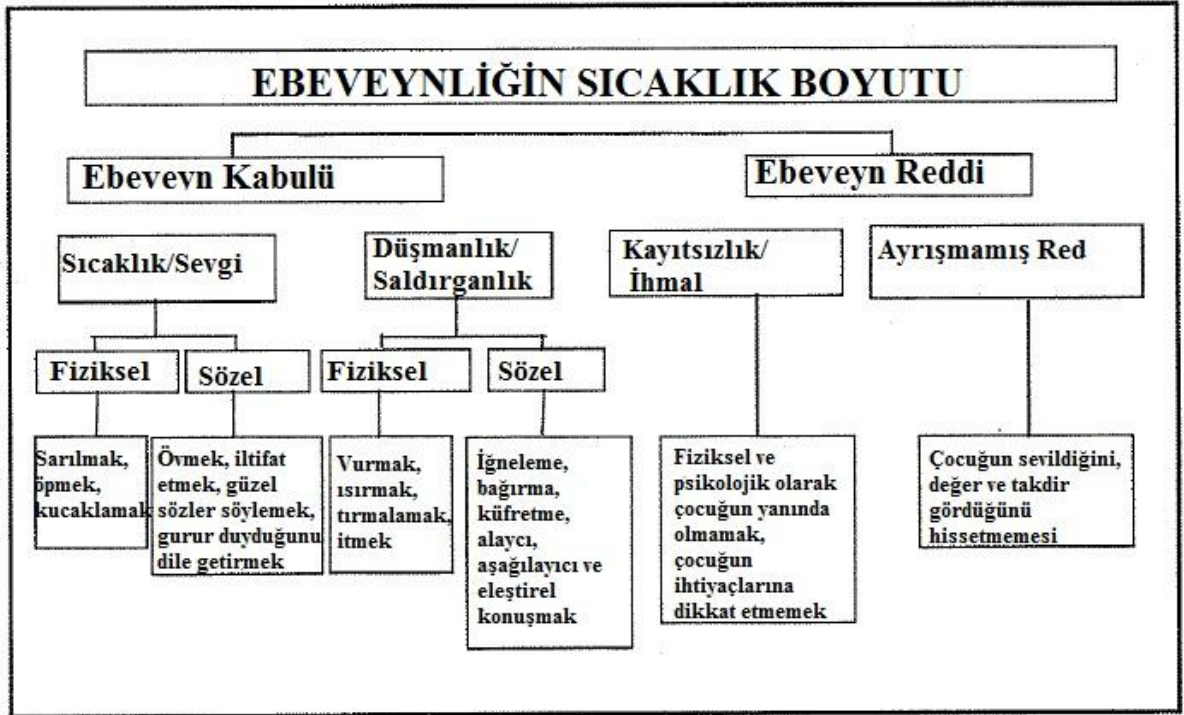
Ebeveyn kabul ve reddi ebeveynliğin sıcaklık boyutunu oluşturmaktadır. Çocukluğunda her birey temel bakım veren kişiden az ya da çok sevgi gördüğü için kendini bu boyutta bir yere yerleştirebilir. Dolayısıyla bu boyut, ebeveyn, çocuk arasındaki duygusal bağın kalitesi ve ebeveynlerin bu duygularını ifade etmek için fiziksel, sözel ve sembolik davranışları ile ilgilidir. Boyutun bir ucunda ebeveynin kabulü yer alırken diğer ucunda ise ebeveynin reddi yer almaktadır(Rohner ve ark 2012).

Boyutun bir ucunda olan ebeveyn kabulü, fiziksel, sözel ve sembolik davranışlarla gösterilebilir. Fiziksel ifadeler sarılma, öpme, gülümseme onay ve desteğin gösterilmesi şeklinde olurken; övmek, güzel şeyler söylemek ise sevginin sözel olarak ifade edilmesidir. (Rohner ve ark 2012).

Boyutun diğer ucundaki ebeveyn reddi, sıcaklık ve sevgi davranışlarının önemli ölçüde olmaması veya gösterilmemesi; fiziksel ve duygusal olarak acı veren davranışlar ve

duygusal ifadelerin olamaması şeklinde olur. Son yüzyıllarda Ebeveyn Kabul-Reddi ile ilgili geniş çerçevede yapılan kültürlerarası çalışmalar ebeveynlerin çocuklarına dört farklı reddedici şekilde davrandığı yönündedir. (Rohner 2004). (1) soğuk ve duygusuz davranabilirler,(2) Çocuklarına düşmanca ve saldırganca davranabilirler, (3) kayıtsız ve ihmalkâr davranabilirler (4) ayrışmamış bir şekilde reddedici olabilirler. Görünürde ebeveynin çocuğa karşı belirgin ihmalkâr, saldırganca ve soğuk davranışları olmamasına karşın çocuğun ebeveynleri tarafından reddedildiği, ebeveynleri tarafından sevilmediği, umurunda olmadığına dair inançlarıdır. Soğuk ve duygusuz davranma fiziksel, sözel ve sembolik olarak sıcaklık göstermenin tam zıttı olarak bunların olmamasıdır. Düşmanca ve saldırganca davranmak ise, vurmak, itme, iğneleme, hakaret etmek gibi çocuğa belirgin şekilde davranışlar ve öfke, içerleme ve düşmanca çocuğa olumsuz duyguların yönlendirilmesi şeklinde olabilir. Kayıtsız ve ihmalkâr davranmak ise, ebeveynlerin psikolojik ve fiziksel olarak çocuğun yanında olmaması şeklinde olur. Diğer bir deyişle, çocuğun fiziksel, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanmamasıdır. Ayrışmamış red davranışında ise, gözlenebilen bir reddeden davranış olmamasına rağmen çocuğun yeterince sevilmediğine dair inançlarını kapsar (Rohner 2004). Bu davranışlar Şekil 1.3’de grafik olarak gösterilmiştir

Şekil 1.3. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu (Rohner ve ark 2012)

Ebeveynlerin düşmanlık, öfke, kızgınlık, içerleme ve nefret duyguları genel olarak saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasına neden olur. EKAR kuramının önemli parçası olan saldırganlık, birisine kasıtlı olarak fiziksel ve duygusal olarak incitmesi ve zarar vermesi olarak tanımlanabilir. Şekil 1.3.' de görüldüğü gibi fiziksel saldırganlık, vurma, itme, bir şeyler fırlatma, çimdikleme gibi olabilir. Sözel olarak saldırganlık ise, iğneleme, bağırma, küfretme, alaycı, aşağılayıcı ve eleştirel konuşmak şeklinde olabilir. Ebeveynler sembolik el-kol hareketleri kullanarak kırıncı olabilirler (Rohner ve ark 2012).

Diğer bir reddetme şekli olan kayıtsızlık içsel bir güdüleyici olmasına karşın, ihmal kayıtsızlığın davranışsal olarak gösterilmesidir. Kayıtsızlık ve ihmal arasında düşmanlık ve saldırganlık arasındaki gibi doğrudan bir ilişki gözlemek zordur. Çünkü kayıtsızlıkla alakalı olmayacak şekilde ebeveynler farklı nedenlerle çocuklarını ihmal edebilirler veya ihmal etmiş gibi algılanabilirler. Örneğin, ebeveyn çocuğuna karşı öfkesi ile baş etmek için çocuğunu ihmal edebilir veya öyle algılanabilir. Diğer bir taraftan, ihmal sadece çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmaması değil, çocuğun duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının uygun bir şekilde karşılanmamasıdır. Örnek olarak, ebeveynlerin çocuğa ihtiyacı olduğunda yardım etmemesi, avutmaması, dikkat etmemesi; fiziksel ve psikolojik olarak tepkisiz kalması ve ulaşılmaz olmasıdır (Rohner ve ark 2005).

Ayrışmamış redde ise, çocuk gözlenebilen bir davranış olmamasına rağmen sevilmediğini hissedebilir. Ayrışmış ret ve ayrışmamış ret arasındaki temel fark, saldırganlık ve ihmal davranışının gözlenmesi veya öznel olarak hissedilmesidir. Diğer bir taraftan, gözlemciler tarafından saldırganca veya ihmal davranışları anlamlı olarak gözlenmesine rağmen çocuk ailesi tarafından reddedilmiş gibi hissetmeyebilir (Rohner ve ark 2012).

Bütün bu gözlenen ya da algılanan davranışlar toplumsal ve bireysel olarak bir şekilde çocuğun sevilmediği ve reddedildiğini hissetmesine neden olur. Fakat sıcak ve samimi ailelerde bile, az da olsa çocuğun duygularını incitici ve zarar verici davranışlar görülebilir. Burada önemli olan nokta, ebeveyn kabul-reddini çalışırken ve incelerken 2 farklı bakış açısıyla yaklaşmaktır: (1) kişinin yaşadığı ve öznel olarak algıladığı şekilde (fenomonolojik bakış açısı) veya (2) dışarıdan bir gözlemcinin rapor ettiği şekilde (davranışsal bakış açısı). Her zaman olmasa bile genellikle bu 2 bakış açısı aynı sonuçlara ulaşıldığı belirtilmektedir (Rohner ve ark 2005).

Geniş çerçevede yapılmış EKAR çalışmalarına göre, bu iki bakış açısının uyuşmadığı durumlarda, fenomenolojik yaklaşıma daha fazla güvenileceği yönündedir. Ayrışmamış reddedilmenin olduğu durumlarda çocuk sevilmediğini hissedebilirken, dıştaki gözlemciler reddedilme ile ilgili gözlem yapamayabilirler. Diğer bir açıdan ise, dıştan gözlemciler önemli ölçüde saldırganlık ve ihmal gözlerken, çocuk ebeveynleri tarafından reddedilmiş gibi hissetmeyebilir. Bu yüzden, istismar ve ihmalin “obejektif” olarak rapor edilmesi ve çocuğun ebeveynlerinin kabul-reddini algılaması arasında sorunlu bir ilişki olduğu görülmektedir(Rohner ve ark 2005). Kagan 1978’de belirttiği gibi, “ebeveyn reddi anne-baba tarafından sergilenen davranışlar değil, çocuğun reddedilme ile ilgili inancıdır” (Kagan’dan akt. Rohner 2004).

Buradan hareketle, ebeveyn kabul-red davranışlarının sembolik olduğu düşünülürse, reddedilmenin çocuklar ve yetişkinler üzerindeki sürekli etkisine bakarken sembolik doğasını anlamak önemlidir. Kabul-red kuramı çerçevesinde yapılan etnik ve kültürler arası çalışmalar, ebeveynlerin sıcaklık ve yakınlık davranışlarını kültürel ve etnik temelli açıklamalarla anlamaya çalışmaktadırlar. Dünyanın birçok yerinde sıcaklık, şefkat, bakım ve ilgi gibi kabul eden davranışlar ve soğukluk, şefkatsizlik, düşmanlık, saldırganlık, kayıtsızlık, ihmal gibi reddeden davranışlar bir dereceye aynı şekilde ifade edebilmektedirler. Fakat bu ifade ediş şekilleri kültürlere ve hatta kişilere göre çeşitlilik ve farklılık gösterebilir. Örneğin her kültürde ebeveynler çocuklarını övüp, güzel sözler söyleyebilirler fakat bunları sergileyiş şekilleri kültürel ortamlara göre farklılık gösterebilir. Bir kültürde anlamı olurken, diğer kültürde hiçbir anlamı olmayabilir Amerikan İngilizcesinde, kelime olarak reddetme kötü ebeveynliği ve hatta bazı durumlarda kötü bir insan olmayı bile çağrıştırmaktadır(Rohner ve ark 2012).

Kültürlerarası çalışmalar ebeveyn davranışlarını yargılamak yerine tanımlayıcı olmayı tercih etmektedirler. Dünya kültürlerinin yaklaşık %25’i reddetmenin tanımındaki gibi davranmaktadır (Rohner ve Rohner 1980). Fakat büyük bir çoğunluk iyi olduğuna inandıkları şekilde ve kültürel normların tanımladığı şekilde davranmaktadır. Bu yüzden yapılan kültürlerarası çalışmalar, cinsiyet, etnik yapı, kültürel yapılar dışlandığında, kişilerin aileleri tarafından reddedilmiş ve kabul edilmiş olarak algıladıklarında verdikleri tepkilerin aynı olup olmadığını araştırmaktır. Bu konular EKAR Kuramının Kişilik alt kuramında ele alınmaktadır (Rohner ve ark 2005).

1.3.3.Ebeveynliğin Kontrol Boyutu

EKAR kuramının ilgilendiği diğer boyut ise kontrol boyutudur. Ebeveynlerin çocuğun davranışlarını ne kadar sınırladığı veya kısıtladığı, çocuğun bu kontrolü nasıl algıladığı ve bu sınırlamaların çocuğun hayatını ne yönde etkilediği kontrol boyutu ile ilişkilidir. Ebeveynler çocuklarını dürüstlük, ahlaki değerler, düzenlilik, cinsellik, evdeki görevler, tuvalet eğitimi, gürültü, itaat ve saldırganlık gibi alanlarda kontrol etmektedir. Bu boyutun bir ucunda ebeveynlerin aşırı izin vericiliği(düşük düzeyde kontrol), diğer ucunda ise aşırı kısıtlayıcılığı (yüksek düzeyde kontrol) yer almaktadır. Hiç kontrolün olmadığı boyutta, ebeveynler çocuğun fiziksel sağlığı ve güvenliği için gereken kontrolü sağlarlar fakat diğer konularda kural getirip, takip etmezler ve yönlendirici olmazlar. Çocuğun kendi yolunu bulmasına ve kararlarına bütünüyle izin verir. Kontrol boyutunun diğer ucunda yer alan aşırı kontrol boyutunda, ebeveynler çocuklarına birçok durum ve ortamda çok kısıtlama getirir, kural koyar ve çocuğunu bu kurallara uyması konusunda zorlar. Ebeveynin çocuğun davranışlarını her an takip etmesi, çocuğun ebeveyni olmadan bir şey başarmasını ve özerliğini kazanmasını engellemektedir(Rohner ve Rohner, 1981).Saavedra (1977)'nin çalışmasına göre bütün sosyoekonomik düzeylerdeki gençlerin, katı ebeveyn kontrolünün algılanan ebeveyn reddi ile ilgili olduğunu bulmuştur .

Rohner ve Rohner'in(1978) yaptığı çalışmada benzer sonuçları bulmuştur. Algılanan ebeveyn kontrolünün, ebeveynlerin düşmanca yaklaşımı ve reddi ile yüksek oranda ilişkili olduğunu bulmuşlardır(Rohner & Rohner, 1978). Rohner ve Pettengil(1985)'in çalışması da benzer sonuçları bulmuştur. Kore'de yaşayan 15-18 yaş arasındaki 63 gencin annesi ve babası ile yürüttükleri çalışmada, algılanan ebeveyn kontrolünün fazla olmasının hem algılanan ebeveyn reddi hem de algılanan ebeveyn düşmanlığı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Kindap, Sayıl ve Kumru(2008), ebeveynin uyguladığı psikolojik kontrolün ergenlerde saldırganlık, riskli davranışlar, davranım problemleri gibi dışsallaştırma problemleri ve depresyon, kaygı düşük benlik saygısı gibi içselleştirme problemleri ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır (Kindap, Sayıl & Kumru,2008).

1.3.4. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Alt Alanları

Ebeveyn kabul-red kuramı kendi içerisinde Kişilik Kuramı, Başa Çıkma Kuramı ve Sosyo-kültürel Sistemler Kuramı olmak üzere üç alt kurama ayrılmaktadır (Rohner Rohner 1980; Rohner ve ark 2005; Rohner ve ark 2012).

1.3.4.1. Kişilik Alt Kuramı

EKAR Kuramı'nın Kişilik Alt kuramı ebeveyn kabul ve reddinin çocuğun yaşam boyu süren kişilik gelişimini şekillendirdiği ve önemli bir etkisinin olup olmadığını araştırmaktadır. Çocuğun duygusal gelişimi açısından önemli olan kişilerden olumlu tepkiler almanın çok güçlü bir güdüleyici ve çocuğun buna ihtiyacı olduğunu belirtilmektedir. Eğer bağlanma figürleri tarafından bu duygusal ihtiyaç karşılanmazsa, çocuk davranışsal ve duygusal olarak farklı tepkiler verebilir. Kişilik Alt Kuramı'na göre, reddedilen çocuklar sıklıkla kaygılı ve güvensiz hissedebilirler. Ayrıca, ebeveyn reddinin sıklığına, yapısına ve yoğunluğuna bağlı olarak çocuklarda ve yetişkinlerde; a)düşmanlık, agresyon, pasif agresyon, ve bu duyguları ile baş etmekte zorluk, b)bağımlılık veya savunucu bağımsızlık, c)öz-güven eksikliği d)öz-yeterlilikte eksiklik e)duygusal tepkisizlik f)duygusal dengesizlik g)olumsuz dünya görüşü gibi kişilik problemlerine yol açabilir (Rohner ve Khaleque, 2002). Ebeveynleri tarafından reddedilen çocuklar, kendisine acı veren ve giderek artan kızgınlık, öfke gibi yıkıcı duygular yaşayabilir ve kendini daha fazla reddedilmekten korumak için çevresine duygusal olarak kendini kapatıp, tepkisiz olabilir (Arslan,2010).

Ailesi tarafından reddedilen kişiler dünyayı genel olarak, tehditkâr ve olumsuz taraflarıyla görme ile karakterize olan olumsuz dünya görüşü geliştirebilirler. Olumsuz dünya görüşü, düşük öz-güven, düşük öz-yeterlilik ve olumsuz zihinsel bilişler reddedilen kişilerde görülebilir. Zihinsel temsiller kişilerin kendileri ve önemli olan diğer kişiler için oluşturdukları duygusal olarak içsel inançları ve beklentileri gösterir. Kurama göre, bu zihinsel temsiller kişilerin hafızalarını, algılarını, kişilerarası ilişkilerini ve davranışlarını etkilemektedir (Rohner ve Khaleque 2002). Rohner ve Britner(2002) yaptıkları kültürlerarası çalışmada, algılanan ebeveyn reddinin bağlanma bozukluğu, akademik problemler, psikofizyolojik tepkiler ve kişilerarası ilişkilerde problemlerle ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Ebeveynleri tarafından kabul edilen bütün çocukların ve yetişkinlerin hiç problemsiz olmayacağı; ebeveynleri tarafından kabul edilen bireylerin de reddedilen bireyler kadar psikolojik problemleri olabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca ebeveynleri tarafından reddedilen bireyler problem yaşamayabilir ve algılanan reddetme ile diğerlerine göre daha kolay baş edebilirler(Rohner ve ark 2005).

1.3.4.2.Başa Çıkma Alt Kuramı

EKAR Kuramı çerçevesinde dünyanın çeşitli yerlerinde yürütülen çalışmalar çocukların ve yetişkinlerin %80'nin ebeveyn reddinden olumsuz olarak etkilendiğini bulmuşlardır. Kurama göre geriye kalan %20'lik kısım baş edebilen kısım olarak adlandırılmıştır. Bu kısım ebeveynleri tarafından ciddi derecede reddedilmelerine karşın, psikolojik ve duygusal sağlığı iyi olan bireyler olabilmektedir. Başa çıkma kuramı, duygusal baş ediciler ve araçsal baş ediciler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Duygusal baş ediciler, ciddi boyutlarda ebeveynleri tarafından reddedilmelerine rağmen, ruh sağlığı genel olarak iyi olan kişilerdir. Araçsal baş ediciler ise, ebeveyn reddinden kaynaklanan psikolojik problemlerine rağmen profesyonel ve mesleki hayatlarında sorun yaşamayan kişilerdir (Rohner ve Khaleque 2002).

Bu alt kuramın 3 alt alanı vardır; kişinin kendisi(self), diğerleri(other) ve bağlam(context). EKAR Kuramı, kişinin reddetme ile ilgili davranışlarının kendilik, diğerleri ve bağlam etkileşimi sonucunun işlevi olduğunu belirtmektedir. Kendilik özellikleri çocuğun biyolojik ve kişilik özellikleri ile birlikte zihinsel temsilleridir. Diğerleri ile ilgili özellikle reddeden ebeveynler veya diğer bağlanma figürlerinin kişiliği ve kişilerarası ilişkilerini kapsamaktadır. Bağlam özellikleri ise, diğer önemli kişiler ve çocuğun içinde olduğu sosyal ortamlardır. Kuramın hipotezi, bütün şartların eşit olduğu durumlarda, çocuğun algılanan ebeveyn reddi baş edebilmesi reddedici olmayan önemli diğer kişi tarafından görülen duygusal destek ve sıcaklık ile olacağı ve olumsuz etkilerin azalabileceğidir (Rohner ve Khaleque 2002).

EKAR kuramı, belirli sosyal bilişsel becerileri olan bazı yetişkin ve çocukların diğerlerine göre ebeveyn reddi ile daha kolay başa çıkabilmesini sağladığını belirtmektedir. (Rohner ve ark 2012). Bu beceriler kendilik algısı, kendini yönetebilme algısı ve olayları kişiselleştirmeme olarak belirtilmektedir (Rohner 1986). Reddetme ile baş edebilen kişilerin özellikle kendini yönetebilme becerilerinin gelişmiş olduğu belirtilmektedir.

Kendini yönetebilme algısı olan kişiler algılanan reddin olumsuz etkilerini azaltan içsel psikolojik kaynaklara sahiptir. Çevresinde olanlar üzerinde kendilerinin az da olsa etkisi olduğunu kabul edip, değiştirmeye çalışan kişilerdir. Diğer kişiler ise, kendilerini piyon gibi hissedip, başına gelenlerin kötü şans, talihsizlik ve bütünüyle diğer insanlardan kaynaklandığını düşünüp başa çıkmakta zorlanabilirler. Algılanan ret ile baş edebilmek için kişilerin kullandığı diğer bir sosyo-bilişsel kaynak olayların kişiselleştirilmemesidir. Kişilerarası ilişkilerde belirsizlik olan ve zarar verici durumlarda olumsuz bir şekilde kişinin kendi üzerine almasındansa olayları olumlu bir şekilde yorumlamasıdır. Bu üç sosyo –bilişsel faktörlerin algılanan reddin etkileri ile baş ederken psikolojik kalkan görevi olduğu belirtilmiştir (Rohner ve ark 2012).

1.3.4.3.Sosyo-Kültürel Sistemler Alt Kuramı

EKAR kuramının sosyo-kültürel sistemler alt kuramı ebeveyn kabul ve reddinin temel nedenlerini ve ilişkilerini evrensel bir bakış açısı ile anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Rohner ve Khaleque (2005), kabul etme ve reddetmenin aile ve ekonomik-politik yapıların sistemi içinde şekillenmesi ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu model ebeveyn kabul-reddinin çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki gücünden bahsetmektedir. Dinsel, kültürel, folklorik geleneklerin geleneksel ifade sistemleri olduğunu, toplumların psikolojisini yansıttığını belirtilmektedir. Bütün bunlar birbirleri ile etkileşim halindedir ve kuram bu etkileşimi evrensel bir bakış açısı ile anlamaya çalışmaktadır. Son 15 yıldır EKAR Kuramı ebeveyn-çocuk ilişkisinin ötesinde kişilerarası ilişkilerdeki kabul ve reddetmenin de önemi kişinin ruh sağlığı üzerinde önemli rolü olduğu üzerinde durmaya başlamışlardır. Hayatın herhangi bir döneminde de bağlanma figürü veya önemli kişi tarafından reddedilmenin de ebeveynleri tarafından reddedilme kadar problemler ortaya çıkardığı yönündedir. Öğretmenler, yakın insan ilişkileri ve kardeş ilişkileri de buna örnek gösterilebilir (Rohner ve Khaleque'den akt. Kanyas 2008).

1.4.Yıkıcı Davranışlar

Gençler ve çocuklar arasındaki şiddet ve öfkenin yaygınlığı son dönemlerde önemli oranda artmıştır. Yaygınlığındaki bu artış ve ortaya çıkardığı önemli sonuçlar açısından son dönemlerde gelişimsel psikopatoloji alanında bu konu üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır. Dışsallaştırma problemleri olarak da adlandırılan yıkıcı davranışlar, uyumsuzluk, saldırganlık, dikkat problemleri, dürtüsellik, hiperaktivite, suça yönelik

davranışlar olarak tanımlanmaktadır (McMahon 1994). Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu, Davranım Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu'nu içeren Yıkıcı Davranış Bozuklukları sıklıkla aile ilişkileri, ruh sağlığı, eğitim ve iş süreçlerinde ciddi problemler yaşanmasında etkili olmaktadır (Trentacosta ve ark 2012) . Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu kıpır kıpır, yerinde duramayan, sırasını bekleyemeyen, davranışlarını kontrol edemeyen, dikkat sorunu yaşayan çocukları içermektedir. Karşıt olma-karşıt gelme bozukluğu daha çok erken çocukluk döneminde başlayıp, büyüklerle tartışma, aşırı sinirlilik ve başkalarını sinirlendirecek davranışlarda bulunmayı içerir. Davranım bozukluğu, karşıt gelme bozukluğundan sonra ortaya çıkmakta ve ergenlikte belirginleşmektedir. Hırsızlık, okuldan kaçma, yangın çıkarma, düzen bozma gibi davranış problemleri ile ilişkilidir. Karşıt olma karşıt gelme tanısı alan çocukların ergenlikte de davranım bozukluğu tanısı almış olsa da, davranım bozukluğu olan ergenler karşıt olma karşıt gelme tanısı almamış olabilirler (Lahey ve ark 2000).

Kazdin (1992) Yıkıcı Davranış Bozukluğu'nu tedavi servislerinde ve toplumda görülen en yaygın rahatsızlıklardan biri olarak belirtilmektedir (Kazdin 1992). DSM-IV tanı kriterlerine göre, 6-18 yaş arasında olan çocukların %5'inin hayatının bir bölümünde Yıkıcı Davranış Bozuklukları tanı kriterlerini karşıladığı görülmüştür. Hayat boyu yaygınlıkta ise bu oranın biraz daha arttığı, Karşıt olma-karşıt gelme Bozukluğu'nun yaygınlığını %3-6 ;%9-13 arasında; Davranım Bozukluğu'nun yaygınlığının ise %9-13 arasında olduğu bulunmuştur. Erkeklerin ODD ve CD tanısını daha fazla aldıklarını, karşıt gelme davranışlarının kız ve erkeklerde aynı görüldüğü bulunmuştur (Nock ve ark 2006). Türkiye'de Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kliniği'ne 2001-2002 yılları arasında başvuran 12-18 yaş arası 1079 ergenle yapılan bir çalışmada, yıkıcı davranış bozukluklarının görülme sıklığının %9.8 olduğu saptanmıştır. Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında erkeklerde davranım bozukluğu %3.98,kızlarda %0.64 olarak görüldüğü, Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu'nun erkeklerde %3.61,kızlarda %0.46 olduğu saptanmıştır. Karşıt olma-karşı gelme bozukluğu ve dikkat eksikliği bozukluğu'nun erkeklerde %0.18 oranında olduğu, kızlarda saptanmadığı belirtilmiştir (Görker ve ark 2004).

Dereboy ve ark.(2007)'de Connors Kısa Form'un geçerliğini inceledikleri 1539 normal örneklem ve 270 çocuk psikiyatri polikliniğine başvuran çocukla yaptıkları çalışmada, kliniğe başvuran kişilerde yıkıcı davranışların görülme sıklığını da incelemiştirlerdir. Klinik örnekleme sadece davranım bozukluğunun görülme sıklığı %8,5,

dikkat eksikliğinin %4,8, davranım bozukluğunun %34,4, hiperaktivite/ataklığın %5,9 oranında görüldüğü ve yıkıcı davranışların bir çoğununun eş tanı aldıkları görülmüştür (Dereboy ve ark 2007)

Birçok çalışma çocuklukta başlayan davranım problemlerinin yetişkinlikte ağırlaşarak devam ettiğini göstermiştir. Boylamsal çalışmalara göre çocuklukta başlayan ufak suç işleme davranışlarının ergenlikte ve yetişkinlikte ciddi sonlanan suç işleme davranışları ile sonlandığını göstermiştir (Nagin ve Tremblay 1999). Harstad ve Barbaresi (2011)'e göre, yıkıcı davranışları olan ergenlerin olmayanlara göre ileri dönemlerde ciddi problemler yaşadıklarını ve agresif ve antisosyal davranışlar, aile problemleri, madde kullanımı, iş yerinde problemlerin kötü gidiş ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Robbins (1978)'e göre erken dönem ve ileri dönem antisosyal davranışlar arasındaki ilişkiyi tanımlamak için "süreklilik kuralı" adını verdiği tanımı kullanmıştır. Bu kurala göre, antisosyal davranışların nadir olarak yetişkinlikte başladığını belirtmiştir. Çocukluktan yetişkinliğe bu uzanan güçlü süreklilik ile şu an antisosyal davranışları olan çocukların gelecekteki antisosyal davranışlarını yordayıp ve bunları önlemeye yardımcı olacağını ileri sürmektedir (Robbins'den akt; Eremsoy,2007).

Eremsoy(2007)'ye göre, çocuklukta ortaya çıkan davranım problemleri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ortaya çıkardığı sonuçlar açısından çok önemlidir. Bireysel düzeyde, suça yönelik davranışlar işleme, kişinin psikolojik, fizyolojik, ekonomik düzeyde problemler yaşaması ve sosyal ilişkilerinin kötüye gitmesi, iş ve okul problemleri yaşaması şeklinde olabilir. Toplumsal düzeyde ise bu eylemlerin sonuçları ve tehlikeleri açısından, güvenlik problemleri, tedavi maliyeti ve topluma yansımaları açısından maliyetli gözükmektedir. Yıkıcı davranış problemleri olan çocuklardan toplum genel olarak zarar gördüğü için, bu bozukluğunu üzerinde özellikle durulmalı, başlangıcı ve devamını getiren risk faktörleri detaylı incelenmelidir(Eremsoy 2007).

1.5.Mizaç ve Yıkıcı Davranışlar

Birçok çalışma mizaç özelliklerinin ileri dönemlerde yıkıcı davranışların gelişiminde rol oynadığını belirtmektedir. Yapılan ilk boylamsal çalışmalardan biri olan Thomas ve ark.(1968)'in çalışmasında, beş yaşından önce zor mizaçlı olarak belirlenen çocukların %70'nin ileri dönemlerinde karşıt gelme, saldırganlık, öfke davranışlarını içeren yıkıcı davranış bozukluklarının belirtileri olduğu belirtilmiştir.

Bu bulguyla paralel olarak Bates ve ark (1991) yaptığı diğer önemli bir boylamsal çalışmada, 6-24 aylıkken anneleri tarafından zor mizaçlı olduğu belirtilen çocukların zor mizaçlı olmayanlara göre, 5-6 yaşlarında daha fazla dışsallaştırma sorunları gösterdiği bulunmuştur (Bates ve ark 1991). Bates ve ark (1993), bebeklikten 10 yaşına uzanan, anne ve öğretmen raporlarının da oluşturduğu boylamsal çalışmalarında da bebekliğinde zor mizaca sahip olan bebeklerin çocukluklarında dışsallaştırma problemlerinin daha sık olduğunu bulmuşlardır (Bates ve ark 1998). Eisenberg ve ark.(1994) çalışması da benzer olarak, mizacın olumsuz duygusallık boyutunun dışsallaştırma problemleri ile anlamlı olarak olumlu yönde ilişkisi olduğunu bulmuştur (Eisenberg ve ark 1994).

Gartstein ve ark (2012), bebeklikten çocukluğa uzanan dönemde yaptıkları boylamsal çalışmada, yüksek düzeyde olumsuz duygusallığı ve düşük düzey kendini denetleme özellikleri olan çocukların yüksek oranda içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri olduğunu bulmuşlardır. Düşük düzeyde kabarma/olumlu duygusallığı olan çocukların dışsallaştırma problemlerinin daha fazla olduğu bulunmuştur

Erken dönem çocuklukta mizaç özellikleri ve davranış problemlerinin araştırıldığı boylamsal bir çalışmada,800 çocuk 3, 5,7 ve 9 yaşlarında gözlenmiş, 11, 13 ve 15 yaşlarında öğretmenleri ve anneleri tarafından değerlendirilmiştir. 9 ve 11 yaşlarındaki davranım problemlerinin 13 ve 15 yaşında devam ettiği ve en çok mizacın kendini düzene sokma alt boyutunun davranım problemleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Caspi ve ark 1995).

Williams ve ark (2009), 14-24 aylık, 4,7 ve 15 yaşlarında 113 çocuğun anne raporları ve davranışsal gözlemlerle takip ettikleri boylamsal çalışmalarında mizacın alt boyutu olan olumsuz duygusallık ve ebeveynlik otoritesi, içselleştirme dışsallaştırma problemlerini incelemiştir. Olumsuz duygusallığı fazla olan çocukların, ebeveyn otoritesinden daha fazla etkilendiği ve ergenliklerinde dışsallaştırma sorunlarının daha fazla olduğu bulunmuştur (Williams ve ark 2009)

14-36 aylıkken mizaç özellikleri değerlendirilen ve 4 ve 12 yaşlarında davranışsal problemlerin tekrar değerlendirildiği 225 tek yumurta ve 185 çift yumurta ikizi ile yapılan Kolorado Boylamsal İkiz Çalışması'nda, paylaşılmayan çevrenin etkili olduğu, dışsallaştırma sorunlarında ikizlerde bebekliklerinde belirlenen olumsuz duygusallığın etkili olduğu bulunmuştur (Rhee ve ark 2007). Mizacın düzenleyici ve duygusallık

boyutları ve dışsallaştırma problemlerinin ortaya çıkışını inceleyen diğer bir boylamsal çalışmada, 3 aylık dönemden 15 yaşına kadar, 151 erkek,157 kız katılmıştır. Bebeklikteki mizaç özellikleri yapılandırılmış aile görüşmeleri ve davranışsal gözlemlerle takip edilmiştir. 15 yaşındaki dışsallaştırma problemleri Çocuk Davranışları Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Düzenleme becerileri düşük olan çocukların ergenliklerinde yüksek oranda dışsallaştırma problemleri gösterdiği bulunmuştur. Mizacın diğer boyutları olan olumsuz-olumlu duygusallık ve yaklaşma/kaçınma boyutlarının düzenleme boyutu kadar dışsallaştırma problemleri ile ilişkili olmadığı bulunmuştur (Pitzer ve ark 2009).

Alanyazın genel olarak incelendiğinde mizacın olumsuz duygusallık/tepkisellik ve kendini düzene sokmanın yıkıcı davranışlar/dışsallaştırma problemleri ile ilişkili olduğu görülmüştür.

1.6. Ebeveyn Kabul Reddi ve Yıkıcı Davranışlar

EKAR Kuramı, çocuğun psikolojik uyumunun ebeveynlerin kabul ve ret davranışlarından etkilendiğini bu yüzden ebeveyn çocuk etkileşimin kalitesinin önemi üzerinde durmuştur. Rohner ve Britner(2002)'nin 2000'nin üzerinde çalışmayı inceledikleri metaanalizlerinde ebeveyn kabul reddi ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Ebeveyn kabul ve reddinin çocukluktan yetişkinliğe uzanan psikolojik uyum ile yüksek oranda ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Etnik yapı, cinsiyet ve kültürün bu ilişkiyi etkilemediğini, ebeveyn reddinin depresyon, kaygı bozuklukları ve davranış problemleri gibi ruhsal bozukluklarla ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Ebeveyn Kabul-Reddi birçok kültürlerarası çalışmada incelenmiştir. Khaleque ve Rohner (2013), Bangladeş, Kolombiya, Finlandiya, Hindistan, Japonya, Kore, Kuveyt, Portoriko, Türkiye ve Amerika'dan toplam 2236 kişi ile yaptıkları çalışmaya göre, bağlanma figürleri tarafından reddedilen kişilerin ruhsal problemlerinin daha fazla olduğu, erkeklerde kadınlara göre algılanan reddin daha fazla olduğu;ebeveynleri tarafından kabul edilen kişilerin psikolojik uyumlarının daha iyi olduğu bulunmuştur. Dwairy(2010)'nin Arap, Hint, Fransız, Polonyalı ve Arjantinli toplam 2284 ergenlerle yaptığı kültürlerarası çalışmada, babaların annelere göre daha fazla reddedici olduğu, erkek ergenlerin kızlara göre daha fazla ebeveynleri tarafından reddedildiği, ebeveyn reddinin eğitim ve sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerde daha yaygın olduğu bulunmuştur. Ebeveyn reddinin psikolojik problemlerle yüksek oranda ilişkili olduğu, tutarsız ebeveyn kabul ve reddin,

doğrudan ebeveyn reddine göre ergenlerin ruh sağlığı açısından daha zarar verici olduğu bulunmuştur.

Ergenlerle yapılan başka bir çalışmaya göre, algılanan ebeveyn davranışlarının içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları ile ilişkili olduğunu; düşük düzeyde sıcaklık, yüksek düzeyde ret ve aşırı kontrol algılayan ergenlerin psikopatolojik belirtilerinin daha fazla olduğunu bulmuşlardır (Murriss ve ark 2003). 1142 ergenle yapılan bir diğer çalışmada dışsallaştırma davranışları gibi sosyal açıdan kabul edilmeyen davranışların ebeveyn reddinin ve ebeveyn tepkisizliğinin fazla olduğu durumlarda arttığı bulunmuştur (Akse ve ark 2004).

White ve Renk(2012)'in çalışmasına göre, ebeveyn sıcaklığı ve duygusal desteğin dışsallaştırma davranışlarının önemli bir yordayıcısı olduğu, ergenlerin aileleri tarafından kabul edildiğini algılaması dışsallaştırma davranışlarının ortaya çıkmasını azalttığını belirtmişlerdir. Sentse ve ark.(2010),1023 ergenle yaptıkları çalışmada, düşük düzeyde ebeveyn reddi ve yüksek düzeyde ebeveyn kabulünün psikolojik uyumla yüksek oranda ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Kim(2008)'in Koreli Amerikalı gençlerle yaptığı çalışmada, aileden algılanan düşük düzeyde sıcaklığın düşük düzeyde psikolojik uyumla ve davranış problemleri ile ilişkili olduğu, düşmanlık, düşük öz-güven, olumsuz benlik saygısı, olumsuz dünya görüşü gibi atıfları arttırdığı belirtilmiştir.

Yahav (2006),İsrail'de ergenlerle yaptığı çalışmada, ebeveyn reddinin içselleştirme ve dışsallaştırma sorunları ile ilişkili olduğunu, özellikle dışsallaştırma davranışları ile yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Özellikle ebeveynleri tarafından reddedilen ergenlerin daha fazla düşmanlık saldırganlık davranışları gösterdiği, duygusal dengesizliklerinin olduğu ve olumsuz dünya görüşü olduğunu bulmuştur.

Başka bir çalışmada düşmanlık düzeyi yüksek olan ergenlerin ebeveynlerini daha fazla reddedici ve daha fazla kontrol edici; duygusal sıcaklıklarını ise daha az olarak algıladıkları bulunmuştur. Ayrıca her iki cinsiyet için ebeveyn reddinin düşmanlık düzeyi için güçlü bir yordayıcı olduğunu belirtmişlerdir (Meesters ve ark 1995).

Hollanda'da 441 ergenle yapılmış çalışmada da benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Ebeveynleri tarafında reddedildiğini ve düşük düzeyde sıcaklık gördüğünü algılayan ergenlerin yüksek oranda öfke ve düşmanlık davranışlarının olduğu bulunmuştur (Muris, Meesters ve ark 2001).

Rusya'da 133 suç işlemiş ergenle yapılan çalışmada, suç işlemiş ergenlerin suç işlememiş ergenlere göre daha fazla ebeveynleri tarafından reddedildiği ve daha az sıcaklık algıladıkları bulunmuştur (Ruchkin ve ark 1998). Hollanda'da 2230 ergenle yapılan çalışmaya göre, algılanan duygusal sıcaklık, reddetme ve aşırı korumanın dışsallaştırma sorunları üzerinde etkili olduğu, ebeveyn reddinin özellikle düşmanlık ve suç işleme davranışlarını yordadığı bulunmuştur (Buschgens ve ark 2010).

Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında, ebeveyn kabul-reddi ile yapılan ilk çalışma Polat(1988)'in 10-12 yaşları arasındaki 120 kişi ile yaptığı çalışmadır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, ebeveyn kabul-reddinin sıcak olmama ($r = -.44$), düşmanlık-saldırganlık ($r = -.43$), kayıtsızlık-ihmal ($r = -.49$) ve ayrışmamış ret ($r = -.43$) alt alanlarının psikolojik uyumla anlamlı ve orta derecede ilişkili olduğunu bulmuştur (Polat'dan akt Keskiner 2012).

Erkman(2003), Türkiye'de yaşları 10-18 arasında 1821 gencin katıldığı, algılanan ebeveyn kabul reddi ve psikolojik problemlerin araştırdığı çalışmasında, hem anne hem de baba reddinin psikolojik problemlerle ilişkili olduğunu bulmuştur. Anne reddi ve baba reddinin yüksek oranda ilişkili olduğunu ve ebeveyn kabulünün psikolojik uyumla yüksek oranda ilişkili olduğu bulunmuştur (Erkman'dan akt. Keskiner 2012).

Erkman ve Rohner (2006), 10-18 yaşları arasındaki 427 Türk genci ile yaptıkları çalışmada, fiziksel ceza, ebeveyn kabul-reddi ve psikolojik problemlerin arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, hem annelerin hem babaların kabul ve reddinin psikolojik problemlerle yüksek oranda ilişkili olduğu bulunmuştur. Ebeveynin çocuğa uyguladığı şiddetin psikolojik problemler üzerinde doğrudan etkisinin olmadığı, algılanan ebeveyn kabulün ve reddin bütünüyle aracı rol üstlendiği bulunmuştur. Cinsiyet ve yaşın algılanan kabul ve ret arasında ilişkisi bulunmamıştır.

Toran (2005),Diyarbakır'da yaşayan farklı sosyokültürel düzeylere sahip annelerin kabul etme ve reddetme davranışlarını incelediği çalışmaya,123 alt,123 üst düzeyde toplam

246 anne katılmıştır. Araştırma sonucuna göre, annelerin kabul ve ret davranışlarının kültürel düzeye göre farklılık gösterdiği, yüksek sosyoekonomik düzeydeki annelerin kabul etme davranışlarının, düşük sosyoekonomik düzeydeki annelere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin düşük olanlara göre daha az reddedici oldukları bulunmuştur. Ayrıca annenin yaşının artması ve aile üyelerinin sayısının arttıkça reddetme düzeyinin arttığı bulunmuştur. Çocuğun cinsiyeti ve kabul ve reddetme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur .

Ünübol(2011), 12-14 yaş arasından 203 çocuk, 12-14 yaş arasındaki 203 çocuk, 35-45 yaş arasındaki 215 yetişkin ve 60 yaş ve üzerinde 186 yaşlı bireyden oluşan toplam 604 kişi ile yürüttüğü çalışmada, ebeveyn kabul-reddi açısından çocuk grubunda yer alan bireylerin yetişkin ve yaşlı bireylerin grubuna göre daha fazla anne-baba kabulü algıladıkları bulunmuştur. Çocuk, yetişkin ve yaşlı bireylerin anne-baba kabul-reddi ile psikolojik uyumları arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn kabul reddinin alt boyutlarına bakıldığında, çocukların psikolojik uyumlarının algılanan anne-baba düşmanlığı/saldırganlığı ve baba kayıtsızlığı/ihmalî tarafından anlamlı bir şekilde yordandığı bulunmuştur.

Batum (2007), 7-11 yaşları arasında öğrenme bozukluğu tanısı almış 57 çocuğu ve tanı almamış karşılaştırma grubu olarak 63 çocuğu ebeveyn kabul reddi ve davranış sorunları açısından incelemiştir. Öğrenme bozukluğu olan grupta annelerin çocuklarına yönelik ret algısı ile dışsallaştırma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu fakat çocukların annelerinden algıladıkları kabul-ret ile davranış sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Öğrenme bozukluğu tanısı almayan karşılaştırma grubunda ise, annelerin çocuklarına yönelik ret algıları ve dışsallaştırma arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Annelerin ret algısı ve çocuğun annesinden algıladığı ret yükseldikçe daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin olduğu ve varyansın % 26'sini açıkladığı bulunmuştur.

Bir diğer çalışmada, yaşları 14-18 arasında değişen Ankara'daki üç farklı lisedeki ergenler ile yaptığı çalışmada, anneden algılanan düşmanlık/saldırganlık ve psikolojik uyum arasında; ayrılmamış ret ve olumsuz duygu durum, davranım bozukluğu ve karşıt olma karşıt gelme bozukluğu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Babadan algılanan sıcaklık ve pozitif duygudurum arasında; kayıtsızlık/ihmal ve

hiperaktivite arasında; ayrışmamış ret ve karşit gelme bozukluğu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur(Çolak 2010).

Sarıtaş(2007), anne kabul-ret algısı, ergenlerin psikolojik sıkıntıları arasındaki ilişki ve erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolünü araştırdığı, yaşları 15-18 arasında 356 lise 2. Sınıf öğrencinin katıldığı araştırmada, ebeveynleri tarafından reddedildiğini algılayan ergenlerin kabul algılayanlara göre, öfke, kaygı ve olumsuz duygularının daha fazla olduğu ve erken dönem şemalarının anne kabul-ret algısı ve ergenlerin psikolojik sıkıntıları arasında aracı rol üstlendiği bulunmuştur

Genel olarak alınıyazın incelendiğinde ebeveyn reddini ergemşerdeki psikolojik problemlerle özellikle davranış problemleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

1.7. Mizaç Ebeveyn Etkileşimi ve Yıkıcı Davranışlar

Çocuğun mizacı ve ebeveyn etkileşimlerini açıklayan yaklaşım olan ayırmalı duyarlılık modeli, bu etkileşimin nasıl oluştuğuna vurgu yapar. Uç mizaç boyutundaki çocukların olumlu ya da olumsuz çevresel etkilere çok daha duyarlı olduklarını, mizacın uç özellikleri olmasından kaynaklanan, olumlu çevreden ve olumlu ebeveynlik davranışlarından daha fazla yarar sağlayabileceği belirtilmektedir. Çocuğun duygusal tepkiselliği çevrenin etkisine daha açık hale gelmesini sağlar ve çocuk ebeveynlik yaklaşımlarından daha fazla etkilenebilir ve risk faktörleri koruyucu faktör olabilir. Ebeveynlik yaklaşımları çok kritik öneme sahiptir çünkü çocuk aşırı duyarlılığından dolayı çevresindeki bütün etkileşimlere açıktır (Kochanska ve ark 2007). Ayırmalı duyarlılık teorisini destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı boylamsal çalışmalardır.

Çocuğun mizacı ve ebeveynliğin kalitesinin çocuğun psikolojik uyumu ve ortaya çıkan problemlerini araştıran boylamsal çalışmaya 30 aylık dönemden 5 yaşına kadar süre ile takip edilen 186 çocuk ve annesi katılmıştır. Çalışmaya katılan çocukların mizaç özellikleri labaratuvar ortamında ve annelerin bildirimleri ile belirlenmiştir. Annenin çocuğa yaklaşımları ise, doğal ortamlarında gözlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, zor mizaçlı çocuklar için, annenin verdiği tepkilerin anlamlı olarak dışsallaştırma problemleri geliştirmesinde etkili olduğunu, zor mizaçlı çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan, tepki veren

annelerin varlığı çocuğun daha az dışsallaştırma problemi ve uyumlu davranışları olduğunu belirtmişlerdir (Kochanska ve Kim 2013).

Diğer bir boylamsal çalışmada zor mizaç, ebeveynlerin sıcaklığı ve okul çağındaki dışsallaştırma problemleri araştırılmıştır. 148 erkek ve 160 kızın katıldığı araştırmada, 3 aylık dönemden 2 yaşına kadar çocukların mizaç özellikleri yapılandırılmış aile görüşmeleri ve davranışsal gözlemlerle ölçülmüştür. Kaçınan mizacı olan erkek çocukların empatik ve ebeveynlerinin sıcaklığından olumlu yönde etkilendiği; öz-düzeni düşük veya kaçınan kızların ise kısıtlayıcı ebeveynlik yaklaşımlarının olduğu durumlarda daha az dışsallaştırma problemlerinin ortaya çıktığı bulunmuştur (Pitzer ve ark 2011)

Erken dönemdeki ebeveynlik yaklaşımları ve çocuğun mizacının saldırgan davranışlar ve suç işleme üzerindeki etkilerini erken dönemde evlatlık verilmiş 160 çocukla araştıran çalışmada, 10 haftalık bebeklikten ergenliğe kadar takip etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, 7 yaşından önce mizaç özellikleri açısından düşük düzeyde kendini denetlemesi olduğu belirlenen çocukların, ergenliklerinde yüksek oranda yıkıcı davranışlar ve suç işleme davranışları olduğu, ebeveyn sıcaklığı fazla olan ve düşük düzey kendini denetleyebilen bebeklerin ise ergenlik dönemlerinde daha az yıkıcı davranışlar gösterdiği bulunmuştur. (van der Voort ve ark 2013).

Çocuğun mizacı ve ebeveyn disiplinin etkileşimi sonucu erken dönemde ortaya çıkan yıkıcı davranışları inceleyen bir diğer çalışmada, 227 çocuk bir yaşında üç yaşına kadar takip edilmiştir. Araştırmanın sonuçları ayrımlı duyarlılık modeli ile paralel olarak, zor mizacı olan çocukların olumsuz disipline daha fazla duyarlı olduklarını ve daha fazla dışsallaştırma problemi gösterdiklerini bulmuştur. Ayrıca zor mizaçlı çocukların kolay mizaçlı çocuklara kıyasla olumlu disipline de daha fazla duyarlı olduklarını ve daha az yıkıcı davranışlar ve saldırganca davranışlar gösterdikleri bulunmuştur (Van Zeijl ve ark 2007).

Amerika'daki National Institute of Child Health and Human Development(NICHHD) verileri kullanılarak bebeklerin mizacı, ebeveynlik yaklaşımları ve davranış problemlerinin ayrımlı duyarlılık hipotezine bağlı araştıran diğer bir çalışmaya, 3 aylıktan 7 yaşına kadar takip edilen 1364 çocuk ve ebeveyn katılmıştır. Aile geliri, ebeveynlerin eğitimi, cinsiyetin kontrol edildiği çalışmada, zor mizaçlı çocukların kolay mizaçlı çocuklara göre ebeveyn duyarlılığından daha fazla etkilendiği ve destekleyici ebeveynliğin, ebeveyn sıcaklığının ve

çocuğun bir şeyler üretmesine izin veren ebeveynliğin olduğu durumlarda zor mizaçlı çocukların daha az yıkıcı davranışlar gösterdiği bulunmuştur (Bradley ve Corwyn 2008).

Dışsallaştırma problemlerinin gelişimini ayrımlı duyarlılık hipotezine bağlı inceleyen diğer bir boylamsal çalışmaya, 2 yaşından 5 yaşına kadar takip edilen 150 çocuk ve ebeveyni katılmıştır. Zor mizaçlı çocuklarda ebeveyn psikopatolojisi ve duyarlı ebeveynlik yaklaşımlarının yıkıcı davranışların gelişiminde çok önemli bir değişken olduğu ve çocuklar zor mizaca sahip olsa bile duyarlı ve sıcak ebeveynliğin olduğu durumlarda daha az yıkıcı davranışlar geliştirdiği bulunmuştur (Mesman ve ark 2009).

Belsky ve ark (1998) 'in olumsuz duygusallık, ebeveynlik yaklaşımları ve dışsallaştırma sorunlarını araştırdığı boylamsal çalışmaya, doğumundan 3 yaşına kadar takip edilen 125 bebek ve ebeveyni katılmıştır. Bebeklerin tepkiselliği dışsallaştırma sorunlarından bağımsız olarak objektif metotlarla ölçülmüştür. Olumsuz tepkiselliği olan çocuklarda ebeveynliğin çocukların dışsallaştırma sorunları geliştirmesinde güçlü bir yordayıcı olduğu ve ileri dönemlerde devam eden dışsallaştırma sorunlarını da yordadığı bulunmuştur.

Essex ve arkadaşlarının (2011), tepkisel mizaç, erken dönem ebeveyn ve ileri dönem öğretmen yaklaşımları ve ergenlerin ruh sağlıklarını araştırmışlardır. 7 yaşından 13 yaşına kadar 96 çocuğun takip edildiği, çocuğun tepkisel mizacı, ebeveyn ve öğretmen yaklaşımları ile psikolojik problemler arasında aracı rol üstlendiği çalışmada, zor mizacı olan çocukların çocukluk dönemlerinde iyi ebeveynlik yaklaşımlarından olumlu yönde etkilendiği ve daha az davranış problemi gösterdikleri, okul döneminde ise öğretmen yaklaşımlarının zor mizacı olan çocuklar için koruyucu faktör olduğu ve çocukların daha az dışsallaştırma problemi gösterdikleri bulunmuştur.

Erken çocuklukta yapılan birçok çalışmada olumsuz duygusallığı/zor mizacı olan çocukların kolay mizacı olan çocuklara göre ebeveynlik yaklaşımlarından hem olumlu hem de olumsuz olarak daha fazla etkilendiği ve buna bağlı olarak yıkıcı davranışların ortaya çıktığı bulunmuştur. Belsky ve Pluess(2011), mizaç ve ebeveyn etkileşiminin 1 aylık dönemden 5 yaşına kadar takip edildiği NICHD boylamsal çalışmasına katılan 1364 çocuğun 842'sinin 15 yaşındaki yıkıcı davranışlarını tekrar değerlendirmişlerdir. Bebekliğinde olumsuz duygusallığı fazla olarak rapor edilen çocukların düşük ebeveyn kalitesinden daha fazla etkilendiği ve 15 yaşında da daha fazla dışsallaştırma sorunları

olduğu; fakat kolay mizacı olanlara kıyasla zor mizacı olan çocukların ebeveynlik yaklaşımlarının iyi olduğu durumlarda da dışsallaştırma sorunları gösterdiği bulunmuştur. Bu bulguların ayrımlı duyarlılıktan ziyade diyatez stres modelini desteklediği belirtilmiştir.

1.8. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı zor mizacı/ olumsuz tepkiselliği fazla olan ergenlerin ebeveynlerin kabul ve reddinden iyi ve veya kötü anlamda nasıl etkilendiği ve bunun sonucunda yıkıcı davranışların ne ölçüde ortaya çıktığını Ayrımlı Duyarlılık Hipotezi çerçevesinde incelemektir

1.9.Araştırmanın Önemi

Zor mizaca sahip olan veya olumsuz tepkiselliği fazla olan çocukların ileriki dönemlerinde psikolojik problemler yaşayabileceği birçok çalışmada gösterilmiştir. Yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında sadece zor mizacın etkili olmadığı, zor mizaca sahip olan çocukların ebeveynlerinden hem olumlu hem de olumsuz yönde daha fazla etkilendiği ve duyarlılıklarının fazla olduğu, bunun sonucunda problem davranışların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bunu saptamak için çocukların mizaç özellikleri ile ilgili annelerinden geriye dönük bilgi alınması yıkıcı davranışların ortaya çıkması hakkında önemli bir bilgi vereceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de Ayrımlı Duyarlılık Modeli çerçevesinde yapılmış çalışmaların az olması sebebi literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ebeveyn kabul ve reddinin zor mizaca sahip olan çocuklarda yıkıcı davranışların ortaya çıkmasını sağladığı düşünülürse, bu alanda ebeveynler ve çocuklar için müdahale çalışmalarında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

1.10. Araştırma Hipotezleri ve Beklentiler

Yapılacak olan bu çalışmada görgül verilerce desteklenen görüşler temel alınarak hipotezler oluşturulmuştur.

1)Diatez stres modelini varsayımı olan mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun fazla olduğu ergenler anne reddinden daha fazla etkilenecektir ve daha fazla yıkıcı davranış ortaya çıkacaktır.

2) Diatez stres modelinden farklı olarak ayrımlı duyarlılık modeli doğrutusunda mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun fazla olduğu ergenler anne kabulünden daha fazla etkilenecektir ve daha az yıkıcı davranış ortaya çıkacaktır.

2.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen yol ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel teknikler üzerinde durulmuştur.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmanın örneklemini, Aydın merkezde bulunan dokuz lisenin 9. ve 10. sınıflarında okuyan, 400 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan katılımcılar gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmışlardır. Çalışmaya katılan katılımcıların 178(%44,5)'ini kız öğrenciler,222(%55,5)'sini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan dokuz lise, düşük ,orta ve yüksek sosyo-ekonomik olarak 3 ayrı gruba ayrılmıştır. Adnan Menderes Anadolu Lisesi, Süleyman Demirel Anadolu Lisesi ve Doğa Koleji yüksek sosyo-ekonomik düzeyin; Aydın Lisesi, Emel Mustafa Uşaklı Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesi orta sosyo-ekonomik düzeyin ; Aydın Teknik Lisesi, Mimar Sinan Endüstri Meslek Lisesi ve Mehmet Akif Endüstri Meslek Lisesi düşük düzeyde sosyo-ekonomik düzeyin altında gruplandırılmıştır. Uygulamaya karar verilen okullarda rehber öğretmenlerin aracılığı ile uygulama yapılmıştır. Araştırmaya katılan ergenlere ait demografik özellikler Çizelge 2.1.' de verilmiştir.

Çizelge. 2.1. Çalışmaya katılan ergenlerin demografik özelliklerinin dağılımı

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	178	44,5
Erkek	222	55,5
Toplam	400	
Yaş		
15	185	46,3
16	181	45,3
17	34	8,5
Toplam	400	
Sınıf		
9	223	55,8
10	177	44,3
Toplam	400	
Okul		
Adnan Menderes Anadolu Lisesi	60	15
Süleyman Demirel Anadolu Lisesi	26	6,5
Doğa Koleji	22	5,5
Aydın Lisesi	62	15,5
Emel Mustafa Uşaklı Anadolu Lisesi	49	12,3
İmam Hatip Lisesi	37	9,3
Mehmet Akif Endüstri Meslek Lisesi	57	14,3
Mimar Sinan Endüstri Meslek Lisesi	36	9
Aydın Teknik Lisesi	51	12,8
Toplam	400	

Örneklemin geri kalan kısmını, okullarına gidilerek araştırmaya alınmış ergenler aracılığıyla evlerine gönderilen formları doldurmuş olan anneler oluşturmaktadır. Anne ve babalara ait demografik özellikler Çizelge 2.2.'de verilmiştir.

Çizelge 2.2. Çalışmaya katılan anne - babaların demografik özelliklerinin dağılımı

	n	%
Anne Yaş		
30-40	166	41,5
40-50	198	49,5
50-60	25	6,3
60-70	2	0,8
Anne Eğitim		
İlkokul Mezunu ve altı	186	49,3
Ortaokul Mezunu	50	12,25
Lise	87	21,8
Üniversite ve üstü	77	19,3
Anne iş		
Çalışmıyor	246	61,5
Çalışıyor	129	32,3
Emekli	25	6,3
Baba Eğitim		
İlkokul mezunu ve altı	111	31,6
Ortaokul	72	18
Lise	88	22
Üniversite ve üstü	114	28,5
Aile Yapısı		
Evli ve anne-baba birlikte	365	91,3
Boşanmış ve çocuk anne ile yaşıyor	26	6,5
Diğer	9	2,4
Gelir Düzeyi		
1000 veya altı	131	32,8
1100-2000	116	29
2100-3000	75	18,8
3000 ve üzeri	72	18
Belirtilmemiş	6	1,5

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan ergenlere Demografik Bilgi Formu, Güçler ve Güçlükler Anketi-Ergen Formu, Ebeveyn Kabul-Ret Ölçeği-Anne uygulanmıştır. Çalışmaya katılan ergenlerin annelerine Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği uygulanmıştır.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından ergenlere ve onların ebeveynlerine yönelik iki tür bilgi formu oluşturulmuştur. Ergenler için oluşturulmuş bilgi formunda hangi okulda ve kaçınıcı sınıfta okuduğu, cinsiyeti, doğum tarihi, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, anne ve babanın eğitim durumu alanlarında bilgi almaya yönelik sorular sorulmuştur. Anne ve babalara yönelik hazırlanmış ebeveyn bilgi formunda ise ebeveynin yakınlık düzeyi, yaşı, eğitim düzeyi, iş ve meslek durumu, aile yapısı, gelir durumu, çocuk sayısı ve işaretleme yaptığı çocuğunun bir hastalığının olup olmadığı gibi alanlarda bilgiler alınması amaçlanmıştır. (Ek:1)

2.2.2. Güçler ve Güçlükler Anketi

Güçler ve Güçlükler Anketi(GGA) İngiliz Psikiyatrist Goodman(1997) tarafından geliştirilen kısa davranışsal tarama anketidir. Hem olumlu hem de olumsuz davranış özelliklerini sorgulamaktadır. Sosyal davranışlar, duygusal ve davranış sorunlarını inceleyen ölçek 25 sorudan oluşmaktadır. 3'lü Likert tipi maddeden oluşan ölçek 0(doğru değil) ile 2(kesinlikle doğru) puan arasındadır. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite, Davranım Problemleri,Duygusal Sorunlar,Akran Sorunları ve Sosyal Davranışlar alt ölçeklerinden oluşan ankette, her alt ölçekten 5 soru bulunmaktadır. Her alt ölçek kendi içinde değerlendirilebilir, her biri için ayrı puan elde edilebilirken, sosyal davranışlar dışında diğer alt ölçeğin toplamı toplam güçlük puanını da hesaplanabilir. Her alt ölçeğin toplam puanı 0-10 arasındadır, toplam güçlük puanı ise 0-40 arasındadır. Toplam güçlük puanının artması Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite, Davranım Problemleri, Duygusal Sorunlar,Akran Sorunlarının arttığını göstermektedir. Ebeveyn ve öğretmenlerin doldurduğu form 4-16 yaş arasındaki çocuklara, ergenlere uygulanan öz-bildirim ölçeği 11-16 yaş arasındaki kişilere uygulanabilir (Goodman ve ark 1998).

GGA'nın Ebeveyn formu Godman(2001) tarafından psikometrik olarak incelenmiştir. GGA'nın ebeveyn formunun 5 faktörlü analizi toplam varyansın %45.9'ini açıklamaktadır. Güvenirlik açısından beş faktörün Cronbach alpha katsayısı .57 ve .82 arasındadır. En düşük katsayı akran sorunlarıdır. 4-6 ay sonra incelenen test-tekrar-test güvenirliliği. 57 ve .72 arasındadır. Goodman ve Scott(1999) , Çocuklar için Davranış Değerlendirme Ölçeği(ÇDDÖ) (Child Behavior Checklist (CBCL) ile uyuma geçerliğine bakmışlardır ve toplam puanda yüksek oranda ilişkili olduğunu bulmuşlardır. GGA'nın dışsallaştırma ve içselleştirme sorunlarını ÇDDÖ kadar iyi ölçtüğünü bulmuşlardır. GGA'daki Davranım problemleri alt ölçeği ve ÇDDÖ'deki dışsallaştırma problemleri alt boyutunun korelasyon kat sayısı $r = .84$, $p < .001$; GGA'nın Dikkat Eksikliği-Hiperaktivite alt-ölçeği ve ÇDDÖ'nin Hiperaktivite alt ölçeği arasındaki korelasyon kat sayısı $r = .71$, $p < .001$ 'dir. GGA'daki duygusal sorunlar alt ölçeği ve ÇDDÖ'deki içselleştirme alt ölçeği arasında korelasyon .74; GGA'daki Akran sorunları alt ölçeği ve ÇDDÖ'deki sosyal problemler alt ölçeği arasındaki korelasyon .59'dur.

GGA'nın Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Güvenir ve ark (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçek 501 ebeveyn ve 514 ergene uygulanmış ve aralarındaki korelasyon incelenmiştir. Ölçeğin psikometrik özellikleri daha önce Türkçe uyarlaması yapılmış ÇDDÖ ve Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği(Youth Self Report - YSR) ile karşılaştırılmıştır. Anketin hem ebeveyn hem ergen formlarının iç tutarlığına bakıldığında Cronbach alfa katsayısı 0.84 ile 0.22 arasında değişmektedir. Anne-babalardan elde edilen formların toplam puanına ait iç tutarlılık katsayısı .84; ergenlerden elde edilen formların iç tutarlılık katsayısı .73 olarak hesaplanmıştır. En düşük Cronbach alfa değeri akran sorunları alt ölçeğinde hesaplanmıştır. Anne-baba formu için .37; ergen formu için .22'dir. Yapı geçerliliğinin sınanması için GGA'nın Anne-baba formunun ÇDDÖ ile; GGA'nın Ergen Formu YSR ile arasında korelasyonlar hesaplanmıştır. Toplam güçlük puanı için, ÇDDÖ ve GGA'nın Anne-baba Formu arasındaki korelasyon .80; GGA'nın Ergen Formu ve YSR arasındaki korelasyon .72'dir. GGA Anne-Baba Formu'nun Duygusal sorunlar alt ölçeği ile ÇDDÖ'nün içselleştirme alt ölçeği ile arasındaki korelasyon .72; GGA Ergen Formu ile YSR arasındaki korelasyon ise .66'dır. GGA Anne-Baba Formu'nun Davranış Sorunları alt ölçeği ve ÇDDÖ'nün Dışsallaştırma alt ölçeği arasındaki korelasyon .76 iken ,GGA Ergen Formu ve YSR arasındaki korelasyon .64'dür. GGA Anne-Baba Formu'nun Dikkat Eksikliği-Hiperaktivite alt ölçeği ve ÇDDÖ'nün Dikkat Sorunları alt ölçeği

arasındaki korelasyon .71 iken, GGA Ergen Formu ve YSR arasındaki korelasyon .61'dir. GGA Anne-Baba Formu'nun Akran Sorunları alt ölçeği ile ÇDDÖ'nün Sosyal Sorunlar alt ölçeği ile arasındaki korelasyon.46; GGA Ergen Formu ve YSR arasındaki korelasyon .37'dir (Güvenir ve ark 2008). (Ek:2)

2.2.3.Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği (OÇÇMÖ)

Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği(OÇÇMÖ) McClowry (1995) tarafından 8-11 yaş arasındaki çocuk ve ergenlerin mizaç özelliklerinin anne-babaların değerlendirmesi amacıyla geliştirilmiştir. 38 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipinde 1(Hiç) ve 5(Daima) arasındadır. Çocukların mizacı ile ilgili yapılmış daha önceki çalışmalara dayanarak oluşturulan dört temel boyuttan oluşmaktadır: Olumsuz tepkisellik, yaptığı işi sürdürebilme, yaklaşma/kaçınma ve aktivite. İlk boyut olan olumsuz tepkisellik çocukların olumsuz duyguların ifadesinin yoğunluğunu ve sıklığını değerlendirmektedir. Yaptığı işi sürdürebilme boyutu, çocuğun kendini yönlendirebilmesi ve yaptığı işleri sorumlulukları yerine getirip getirmediğini değerlendirmektedir. Yaklaşma/kaçınma alt boyutu çocuğun yeni insanlara ve durumlara verdiği tepkilerini değerlendirmektedir. Aktivite alt boyutu da, çocuğun motor aktivite düzeylerini değerlendirmektedir. Ölçekten ve 1t boyutlardan alınan yüksek puan çocuğun olumsuz tepkiselliğinin yüksek olduğunu, yeni durumlara ve insanlara yaklaşımda zorlandığını ve yüksek oranda aktif olduğunu göstermektedir. Ayrıca çocukların alt boyutlardan aldığı puanların ortalaması ayrı hesaplanabilir. Dolduran kişilerin ön yargısından kaçınmak (respondent bias) için bu alt boyutların soruları karışık bir şekilde verilmiştir. Güvenirlik analizinde Cronbach alpha değeri, .85 ve .90 arasında olduğu bulunmuştur. 4-6 ay sonra bakılan Test-tekrar-test geçerliliğinin ise .80 ve .89 arasında olduğu bulunmuştur. OÇÇMÖ'nün yapı geçerliliği benzer alt boyutları olan Martin (1988) tarafından geliştirilen Çocuklar için Mizaç Bataryası(ÇMB-R) ile karşılaştırılmıştır. OÇÇMÖ'nün olumsuz tepkisellik boyutu ve ÇMB-R'nin olumsuz duygusallık alt boyutu arasındaki ilişki .71; OÇÇMÖ'nün yaklaşma/kaçınma alt boyutu ile, ÇMB-R'nin ketlenme alt boyutu arasındaki ilişki .87 olarak bulunmuştur. OÇÇMÖ'nün yaptığı işi sürdürebilme alt boyutu ile ÇMB-R'nin sebat etme arasındaki ilişki .67 ; OÇÇMÖ'nün aktivite boyutu ve ÇMB-R'nin aktivite boyutu arasındaki ilişki .73 olarak bulunmuştur.

OÇÇMÖ'nün Türkçe uyarlaması Eremsoy (2007) tarafından yapılmıştır. İç tutarlık katsayısı .79 ve .86 arasında bulunmuştur. 3-4 hafta sonra bakılan test-tekrar test katsayıları .85 ve .93 arasındadır, yüksek oranda olan bu katsayı McClowry(1995)

çalışmasında 4-6 sonra bulduğu katsayılardan daha yüksektir. Yapı geçerliği için Güçler Güçlükler Anketi(GGA)'ni toplam puanı karşılaştırılmıştır. GGA'dan alınan toplam puan ve OÇÇMÖ'nin alt boyutlarından olumsuz tepkisellik arasında.61, yaptığı işi sürdürebilme arasında -.60, yaklaşma/kaçınma ile .36 ve aktivite boyutu arasında .48 oranında ilişki olduğu saptanmıştır. GGA ve OÇÇMÖ'nün alt boyutlarının karşılaştırıldığında, OÇÇMÖ'nün olumsuz tepkisellik boyutu ve GGA'nın duygusal sorunlar alt boyutu arasındaki ilişki .44; OÇÇMÖ'nün yaptığı işi sürdürebilme alt boyutu ile GGA'nın dikkat sorunları alt boyutu arasındaki ilişki -.64; OÇÇMÖ'nün yaklaşma/kaçınma alt boyutu ile GGA'nın sosyal davranışlar alt boyutu arasındaki ilişki -.24; OÇÇMÖ'nün aktivite alt boyutu ve GGA'nın davranım problemleri/hiperaktivite arasındaki .54 oranında olduğu bulunmuştur. OÇÇMÖ'nün Türkçe uyarlamasının çocukların mizaçlarını geçerli ve güvenilir şekilde değerlendirdiği bulunmuştur (Eremsoy 2007). Bu çalışmada zor mizacın boyutu olarak kabul edilen olumsuz tepkisellik alt boyutunun ortalaması kullanılmıştır ve bu boyut medyana göre yüksek olumsuz tepkisellik ve düşük olumsuz tepkisellik olarak 2 kategoriye ayrılıp incelenmiştir (Ek:3)

2.2.4.Ebeveyn Kabul-Red/Kontrol Ölçeği-Çocuk Formu(Çocuk EKRÖ/K)

Ebeveyn Kabul-Red/ Kontrol Ölçeğinin (EKRÖ/K) çocuk formu, çocuk tarafından algılanan ebeveyn reddini ve ebeveyn kontrolünü değerlendirmek üzere Rohner ve ark (1978) tarafından Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği olarak geliştirilmiş daha sonra Kontrol Ölçeği'nin eklenmesi ile EKRÖ/K 73 maddelik son halini almıştır. 60 maddeden oluşan, öz-bildirim ölçeği 4 alt boyutu vardır.

- 1)Ebeveyn sıcaklığı ve sevgisi (20 Madde) (örn., “Planlarımız hakkında benimle konuşur ve söyleyeceklerimi dinler.”,“Benimle sıcak ve sevgi dolu bir şekilde konuşur.”)
- 2) Saldırganlık ve Düşmanlık (15 Madde) (örn,“Benimle alay eder ve dalga geçer.”, “Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.”)
- 3) Kayıtsızlık ve İhmal(15 Madde) (örn., “Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.”,“Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.”)
- 4) Farklılaşmamış Ret(10 Madde) (örn., “Benden hoşlanmıyor gibi.”,“Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.”)

Maddeler 4'lü Likert tipinde, 1(Hiçbir zaman doğru değil) ve 4 (Hemen hemen her zaman doğru) arasındadır. Algılanan kabul ve reddin toplam puanı bu 4 alt ölçeğin toplamı ile elde edilir. En düşük toplam puan olan 60 puan, algılanan sıcaklık ve sevginin en yüksek düzeyde olduğunu, en yüksek toplam puan olan 240 puan en yüksek algılanan reddi göstermektedir. İç tutarlılık güvenilirliği .72 ve .92 arasındadır (Rohner 1990'dan akt. Rohner ve Khaleque 2005). Çocuk EKRÖ/K'nin Children's Report of Parent Behavior Inventory (CRPBI'un Kabul etme boyutu ile, Çocuk EKRÖ/K'nin Düşmanlık/Saldırganlık boyutunun Parental Behavior Questionnaire (BPB)'ın fiziksel şiddet alt boyutu ile yüksek oranda korelesyon gösterdiği bulunmuştur (Rohner 2005). Çocuk EKRÖ/K'nin anne formunun Türkçe'ye uyarlaması Varan(2009) tarafından yapılmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach's alpha katsayısı .82 ve .92 arasındadır. İçsel tutarlılık katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır. Yapı geçerliliğinin incelendiği faktör analizi sonuçları geçerliliği desteklemektedir. 16 kümenin incelendiği faktör analizinin sonuçlarına göre, birinci faktör "Red", ikinci faktör ise "Kabul" olarak sınıflandırılmıştır. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans %67.75'dir.

Ebeveynlerin kontrol davranışlarını ve algılanan kontrol davranışlarını ölçmek için Rohner(1987) tarafından Kontrol Ölçeği geliştirilmiştir. 13 tane öz-bildirim maddesinden 4'lü Likert tipi ölçektir ve 1(Hiçbir zaman doğru değil) ve 4 (Hemen hemen her zaman doğru) arasındadır. Toplam puan bütün kontrolün derecesini vermektedir. 13 puan minimum düzeyde davranışsal kontrolü gösterirken, 52 puan ise maksimum düzeyde kısıtlayıcı davranışsal kontrolü göstermektedir. (Rohner,1987'den akt. Varan 2009) Anne/baba kontrol ölçeğinin Türkçe adaptasyonu Varan(2009) tarafından, 1700 çocukla yapılmıştır. Anne-kontrol Ölçeğinin iç-tutarlılık katsayısı .74 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliği için uygulanan faktör analizinde "izin vericilik" ve "kısıtlayıcılık" olmak üzere iki faktör belirlenmiştir. Anne formu için bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans %71.53 olarak bulunmuştur. Çocuk EKRO/K'nin Türk çocuklarının anne-babalarıyla ilişkilerindeki algıladıkları kabul-reddi güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirdiği bulunmuştur (Ek:4).

2.3.Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan ölçekler, 2013 – 2014 eğitim öğretim yılında belirlenen okulların, seçkisiz olarak belirlenmiş sınıflarında okuyan öğrencilerine ve bu öğrencilerin annelerine uygulanmıştır. İlgili makamlardan gerekli izinler alındıktan sonra, liselere gidilmiş, ölçekler, sorumlu öğretmenin izni ve desteğiyle derslerde dağıtılıp uygulama yapılmıştır (Ek: 5 ve Ek: 6). Veri toplama araçları uygulamaya katılan öğrenci grubuna dağıtıldıktan sonra, araştırmanın amacı ve katılımcıların vereceği yanıtlardaki samimiyetin önemi hakkında öğrenciler bilgilendirilmiştir. Ergenlerden ebeveynleri ile ilgili olan ölçeklerden, anneleri ile ilgili olanları sadece annelerinin davranışlarını düşünerek doldurmaları istenmiştir ve kendi davranışlarını değerlendirdikleri ölçeğin doldurulması istenmiştir. Tüm uygulamanın tamamlanmasının ardından çocuklara üzerlerinde anne yazan zarf verilmiş, bu zarfları annelerine götürmeleri, doldurulmuş ve imzalanmış formları ise ağız kapalı şekilde öğretmenlerine teslim etmeleri istenmiştir. Ebeveynlerden, ebeveynler ile ilgili formları çocuklarına yönelik kendi davranışlarını değerlendirerek, diğer formları ise çocuklarının davranışlarını değerlendirerek doldurmaları istenmiştir. Gönderilen zarflarda yer alan, gönüllülük formlarını imzalamış olmaları çalışmaya alınmaları için gerekli şartlardan biridir. Öğrencilere yapılan uygulama yaklaşık bir ders saati kadar sürmüştür.

2.4. Araştırmanın Güçlükleri

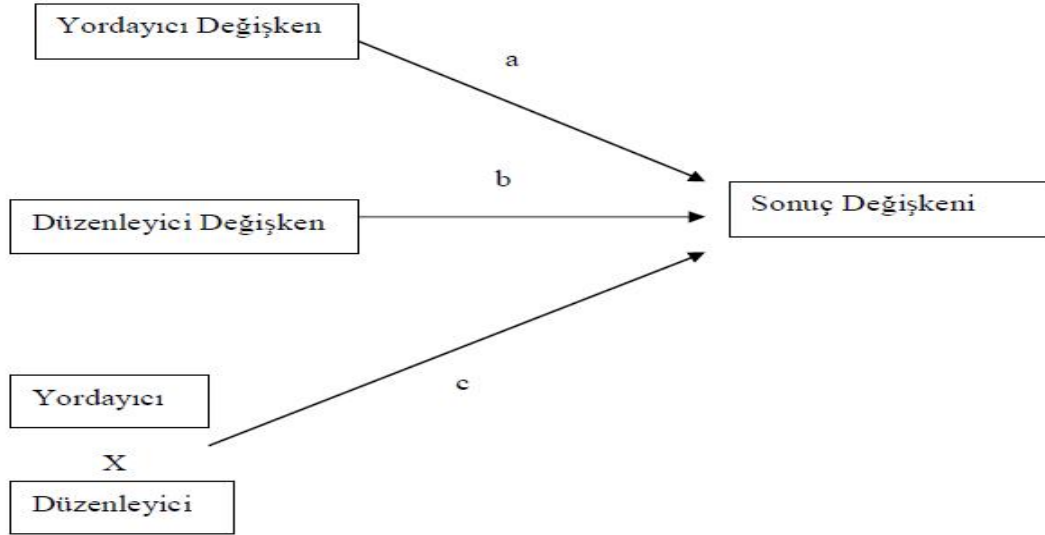
Araştırmayla ilgili en büyük güçlük, okullarda ulaşılması mümkün olmuş öğrencilerin annelerine gönderilmiş ölçeklerin doldurulmasının kabul edilmesi ve doldurulmuş ölçeklerin geri toplanması ile ilgili olmuştur. Araştırma için ulaşılabilen yaklaşık 960 öğrencinin 400 tanesinin annesi formları doldurarak geri göndermiştir. Geri gönderimler çoğunlukla belirlenen tarihte olmamış, okullara tekrar tekrar gidilmesi gerekmiştir.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, Sosyal Bilimler İstatistik Paket Programı (SPSS, Statistical Package for the Social Sciences) 17.0 ile çözümlenmiş, olumsuz tepkiselliğin ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar ilişkisinde düzenleyici(moderatör) etkisinin olup olmadığını belirleyebilmek için bir dizi regresyon analizi yapılmış,

değerlendirme için Baron ve Kenny (1986)'in önerdikleri model kullanılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlılık $p < ,05$ veya $p < ,01$ veya $p < .001$ olarak ele alınmıştır.

Olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisinin sınanması için Hiyerarşik Regresyon Analizi yöntemleri kullanılmıştır. Düzenleyici değişken cinsiyet, ırk gibi niteliksel veya ödül miktarı gibi niceliksel bir değişken olabilir. Düzenleyici değişken bağımsız değişken ve yordayıcı değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve/veya gücünü etkiler. Örneğin, yaşam olayları ve yaşanan hastalıkların şiddeti arasında pozitif bir ilişki vardır fakat bu ilişki kontrol edilebilen yaşam olaylarına(boşanma) göre kontrol edilemeyen yaşam olaylarında (eşin ölümü) daha yüksektir.yaşam olayları ve hastalık şiddeti arasındaki ilişkinin gücü bireyin yaşam olayları üzerindeki kontrolü tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır (Baron ve Kenny, 1986). Düzenleyici değişkeni açıklayan model Şekil 2.1'de verilmiştir.

Şekil 2.1. Düzenleyici Değişken Modeli

Modelin açıklandığı Şekil 2.1'de sonuç değişkenine yönelen üç yol vardır. Yordayıcı değişkenden sonuç değişkenine (*a*), düzenleyici değişkenden sonuç değişkenine (*b*) ve yordayıcı değişken ile düzenleyici değişken arasındaki etkileşimden sonuç değişkenine (*c*).Düzenleyici değişken hipotezi yol *c*'nin yani etkileşimin anlamlı olup olmadığını ele alır. Hem yordayıcı hem de düzenleyici değişkenin ana etkileri anlamlı olabilir ancak bu anlamlı ilişki düzenleyici değişken hipotezini test etmeyle doğrudan ilişkili değildir. Sonuç olarak yorumlanabilir bir etkileşim olduğunu söyleyebilmek için

düzenleyici değişkenin hem yordayıcı hem de bağımlı değişkenle yüksek oranda ilişkili olmaması arzu edilir. Aracı değişken (mediator) ve yordayıcı değişken arasındaki ilişkiden farklı olarak düzenleyici değişken, yordayıcı değişkenle bağımlı değişken üzerinde aynı düzede, öncelik sonralık durumu olmadan etki etmektedir. Bu da şu anlama gelmektedir düzenleyici değişken daima bağımsız bir değişken gibi işlev görürken, aracı değişken (mediator), neden ve sonuç arasındaki geçişi (akışı) sağlar (Baron ve Kenny, 1986). Bu çerçevede düzenleyici etki, iki değişken arasındaki ilişkinin üçüncü bir değişkenin (moderator) bir fonksiyonu olarak değişmesidir. Bu nedenle de gerçekleştirilecek olan istatistiksel analiz bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde düzenleyici değişkenin bir fonksiyonu olarak değişen etkilerini ölçebilmeli ve test edebilmelidir. Bu farklı etkileri ölçmek ve test etmek bir ölçüde bağımsız değişkenin ve düzenleyici değişkenin ölçüm düzeyine göre değişir. Hem bağımsız değişkenin hem de düzenleyici değişkenin sürekli olduğu durumda eğer düzenleyici değişkenin, bağımsız değişken ve bağımlı değişken ilişkisine doğrusal (linear) olduğu varsayılıyorsa hiyerarşik regresyon analizi yaklaşımı uygundur (Baron ve Kenny 1986).

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin istatistiksel analizler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular 2 ayrı başlık içinde ele alınacaktır. İlk olarak değişkenlerin betimleyici istatistikleri ve değişkenler arasındaki ilişkilerden, sonrasında çoklu regresyon analizinden bahsedilecektir.

3.1.Betimleyici Analizler ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

3.1.2.Betimleyici İstatistikler

Yıkıcı davranışların değerlendirildiği Güçler Güçlükler Anketi(GGA) alt boyutları ve toplam puanları, mizaç özelliklerinin değerlendirildiği Okul ağı Çocukları Mizaç Ölçeği(OMÖ) alt boyutlarının ortalama puanları ve Ebeveyn Kabul-Red ölçeklerinin alt boyutlarına dair ağırlıklı ortalama, standart sapma değerleri ve alınan en yüksek ve en düşük puanlar izelge 3.1'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.1.Güçler Güçlükler Anketi Anne ve Çocuk Formu, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği ve Ebeveyn Kabul-Reddi Ölçeği Anne ve Çocuk Formu Puanlarına Dair Ağırlıklı Ortalama, Standart Sapma Değerleri, Minimum ve Maksimum alınan puanlar

	Ortalama	SS	Min	Maks
EKRO Çocuk Formu				
Toplam Puan	106,65	17,84	83	187
Sıcaklık	68,59	9,96	24	80
Düşmanlık/Saldırganlık	23,24	6,89	15	48
Kayıtsızlık/İhmal	34,97	3,41	23	46
Ayrışmamış Red	14,7879	4,33	10	36
OÇÇMÖ				
Olumsuz Tepkisellik	2,75	0,74	1,17	5
Yaptığı İşi Sürdürme	2,42	0,33	1,55	3,45
Yaklaşma/Kaçınma	2,91	0,5	1,67	4,56
Aktivite	2,27	0,71	1	4,67
GGA-Ergen Formu				
Toplam Puan	13,12	5,06	1	33
Duygusal Sorunlar	3,47	2,42	0	10
Davranım Problemleri	2,49	1,75	0	10
Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite	4,28	1,97	0	10
Akran Problemleri	2,86	1,86	0	8
Sosyal Davranışlar	7,98	2,06	0	10

3.1.2.1. Yıkıcı Davranışlar, Ebeveyn Kabul-Reddi ve Mizacın Olumsuz Tepkisellik Boyutunun Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Yıkıcı davranışlar, Ebeveyn Kabul Reddi Toplam Red, Sıcaklık alt boyutunun puanı ve mizacın olumsuz tepkisellik alt boyutunun cinsiyete göre anlamlı fark olup olmadığına bakılmıştır. Yıkıcı Davranışların incelendiği Güçler Güçlükler Anketi'nin toplam puanının kızlar ve erkekler açısından incelendiğinde, anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (Çizelge 3.2)Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği'nden alınan algılanan red toplam puanında kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (Çizelge 3.2

)Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği'nden algılan sıcaklık alt boyutu toplam puanı açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (Çizelge 3.2). Okul Çağı Çocukları Mizaç Ölçeği'nin alt boyutu olumsuz tepkiselliğin ortalama puanı açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (Çizelge 3.2).

Çizelge 3.2. Yıkıcı Davranışlar, Ebeveyn Kabul-Reddi ve Olumsuz Tepkisellik Mizaç Boyutunun Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

	Kız		Erkek		z
	Ort.	SS	Ort.	SS	
Toplam Güçlük Puanı	12,81	5,33	13,36	5,92	-0,961
Ebeveyn Reddi Puanı	105,43	17,65	107,64	17,98	-1,23
EbeveynSıcaklık Puanı	69,47	10,04	67,88	9,86	1,58
Olumsuz Tepkisellik	2,89	0,69	2,64	0,77	3,44

$p > .05$

3.1.3. Ölçeklerin Alt Boyutlarının Birbirleri ile Olan Korelasyonları

Güçler Güçlükler Anketi-Ergen Formu alt boyutları ve toplam güçlük puanı, Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği alt boyutlarının ortalama puanları ve Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu'nun alt boyutları ve toplam puanları arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla ölçek puanlarının korelasyonları hesaplanmıştır. Ölçekler arasında $p < .05$ ve $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

3.1.3.1. Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Güçler Güçlükler Anketi alt boyutları ve toplam puanı ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği boyutlarının ortalamaları arasındaki korelasyonlar Çizelge 3.3.'de gösterilmiştir. Toplam güçlük puanı ile olumsuz tepkisellik ve yaptığı işi sürdürebilme mizaç özellikleri arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken, yaklaşma/kaçınma ve mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur. Güçler ve

Güçlükler Anketi'nin Duygusal sorunlar alt boyutu ile olumsuz tepkisellik ve yaptığı işi sürdürebilme mizaç özellikleri arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken yaklaşma/kaçınma ve aktivite mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin Davranım Problemleri alt boyutu ile olumsuz tepkisellik arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken, yaptığı işi sürdürebilme yaklaşma/kaçınma ve aktivite mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite alt boyutu ile olumsuz tepkisellik yaptığı işi sürdürebilme, yaklaşma/kaçınma ve aktivite mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin Akran Sorunları alt boyutu ile olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunurken, yaptığı işi sürdürebilme yaklaşma/kaçınma mizaç özellikleri arasında ilişki olmadığı bulunmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin Sosyal Davranışlar alt boyutu ile olumsuz tepkisellik ve aktivite mizaç özellikleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunurken, yaptığı işi sürdürebilme ve yaklaşma/kaçınma mizaç özellikleri arasında ilişki bulunamamıştır.

Çizelge 3.3: Güçler Güçlükler Anketi Puanları ile Okul Çağı Çocukları Mizaç Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyonlar

GGA	OÇÇMÖ			
	Olumsuz Tepkisellik	İş Sürdürme	Yaklaşma/Kaçınma	Aktivite
GGA Toplam Güçlük Puanı	.390**	.338**	.217**	.253**
Duygusal Sorunlar	.359**	.307**	.243**	.107**
Davranım Problemleri	.312**	.281**	.170**	.291**
Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite	.250**	.262**	.135**	.192**
Akran Sorunları	.159**	.085	.042	.152**
Sosyal Davranışlar	-.156**	-.092	-.080	-.210

** p<.01

3.1.3.2. Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ile Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Güçler Güçlükler Anketi(GGA) alt boyutları ve toplam puanı ile Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Toplam Red puanı ve alt boyutlarının ortalamaları arasındaki korelasyonlar Çizelge 3.4'de gösterilmiştir. GGA'nın toplam güçlük puanı ile Ebeveyn Kabul Red Ölçeği (EKRÖ/Ç) toplam puanı, düşmanlık alt boyutu ve ayrışmamış red alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunurken, sıcaklık boyutu ile negatif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Kayıtsızlık/ihmal alt boyutu ile anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. GGA'nın duygusal sorunlar alt boyutu ve (EKRÖ/Ç)'nin toplam puanı düşmanlık/saldırganlık alt boyutu ve ayrışmamış red alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunurken, sıcaklık alt boyutu arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Duygusal sorunlar ve ihmal alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. GGA'nın davranım problemleri alt boyutu ile (EKRÖ/Ç)'nin toplam puanı düşmanlık/saldırganlık ve ayrışmamış red alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunurken; sıcaklık alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Davranım problemleri ve ihmal alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. GGA'nın dikkat eksikliği/hiperaktivite alt boyutu ile EKRO/Ç'nin toplam puanı, düşmanlık/saldırganlık alt boyutu ve ayrışmamış red alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunurken, sıcaklık alt boyutu arasında düşük düzeyde negatif yönde ilişki bulunmuştur. İhmal alt boyutu ilişki bulunamamıştır. GGA'nın akran problemleri alt boyutu ile EKRO/Ç'nin toplam puanı düşmanlık/saldırganlık alt boyutu ve ayrışmamış red alt boyutu alt boyutu arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunurken, sıcaklık alt boyutu arasında düşük düzeyde negatif yönde ilişki bulunmuştur. İhmal alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. GGA'nın Sosyal Davranışlar alt boyutu ile toplam red düşmanlık/saldırganlık alt boyutu arasında orta düzeyde negatif yönde ilişki, ayrışmamış red alt boyutu ile düşük düzeyde negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Sıcaklık alt boyutu ve sosyal davranışlar arasında orta düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu bulunurken, ihmal alt boyutu arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Çizelge 3.4. Güçler Güçlükler Anketi Alt Boyutları ve Toplam Puanı ile Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Formu Toplam Puanı ve Alt Boyutlarının Arasındaki Korelasyonlar

GGA	EKRO/Ç				
	Toplam Red	Sıcaklık	Düşmanlık/Saldırganlık	Kayıtsızlık/ihmal	Ayrışmamış Red
GGA Toplam Güçlük Puanı	.464**	.374**	.435	.038	.418**
Duygusal Sorunlar	.352**	.245**	.336**	.018	.332**
Davranım Problemleri	.434**	.347	.413**	.030	.402**
Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite	.251**	.256**	.232**	.075	.193**
Akran Sorunları	.278**	.221**	.249**	.031	.255**
Sosyal Davranışlar	.357**	.319**	.323**	.063	.298**

** p<.01

3.1.3.3. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu (EKRO/Ç) alt boyutları ve toplam puanı ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği(OÇÇMÖ) alt boyutların ortalama puanları arasındaki korelasyonlar Çizelge 3.5. 'de gösterilmiştir. EKRO/Ç'nin toplam puanı ile OÇÇMÖ'nün aktivite alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, olumsuz tepkisellik,işi sürdürebilme ve yaklaşma alt boyutları ile düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. EKRO/Ç'nin sıcaklık alt boyutu ile OÇÇMÖ'nün olumsuz tepkisellik aktivite ve işi sürdürebilme alt boyutları arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunurken, yaklaşma alt boyutu arasında ilişki olmadığı bulunmuştur. EKRO/Ç'nin düşmanlık/saldırganlık alt boyutu ile OÇÇMÖ'nün işi sürdürebilme aktivite alt boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, olumsuz tepkisellik ve yaklaşma/kaçınma alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. EKRO/Ç'nin kayıtsızlık/ihmal alt boyutu ile OÇÇMÖ'nün olumsuz tepkisellik işi sürdürebilme yaklaşma/kaçınma ve aktivite alt boyutları arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur.

EKRÖ/Ç'nin ayrılmamış red alt boyutu ve OÇÇMÖ'nün aktivite alt boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, olumsuz tepkisellik işi sürdürülebilirlik ve yaklaşım/kaçınma alt boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Çizelge 3.5.Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği-Çocuk Formu Alt Boyutları ile Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

GGA	EKRO/Ç			
	Olumsuz Tepkisellik	İşi Sürdürebilme	Yaklaşma/Kaçınma	Aktivite
Toplam Red	.277**	.283**	.158**	.314**
Sıcaklık	-.204*	-.144**	-.096	-.247**
Düşmanlık/Saldırganlık	.281**	.356**	.159**	.311**
Kayıtsızlık/İhmal	.008	.037	.076	.000
Ayrılmamış Red	.248**	.298**	.162**	.306**

** $p < .01$

3.2. Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Kabul-Reddi Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör) Rolü

Mizacın alt boyutu olan olumsuz tepkiselliğin ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişki üzerindeki düzenleyici etkisini belirlemek amacıyla Baron ve Kenny (1986)'in önerdiği analizler yapılmıştır. Olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolü ebeveyn reddi ve ebeveyn sıcaklığı için ayrı ayrı sınıanmıştır. Öncelikle etkileşim etkisini belirlemek için iki yordayıcı değişkenlerin ortalaması kendilerinden çıkarılarak merkezleştirilmiş ve standart hale getirilmiştir. Bu teknik ile ana etki ve etkileşim etkisi arasında ortaya çıkabilecek çoklueşdoğrusallık sorunun önüne geçmek amaçlanmıştır (Frazier ve ark 2004). Ayrıca, olumsuz tepkisellik değişkeni de düşük olumsuz tepkisellik ve yüksek olumsuz tepkisellik şeklinde kategorik hale getirilmiştir. Olumsuz tepkiselliğin ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü anlamak için Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır.

3.2.1. Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Reddi Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör) Rolü

Olumsuz tepkiselliğin ebeveyn reddi ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü anlamak için Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır. Yapılan bu hiyerarşik regresyon analizinde GGA'dan alınan toplam puan yıkıcı davranışları göstermektedir ve bağımlı değişken olarak analize girilmiştir. Bağımsız değişken olarak da ilk adımda OÇMMÖ'nün olumsuz tepkisellik alt boyutu ve EKRÖ/Ç'den alınan toplam red puanı girilmiştir. İkinci adımda ise önceden oluşturulan olumsuz tepkisellik ve ebeveyn reddi etkileşimi değişkeni analize girilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre, bu modelin anlamlı olduğu bulunmuştur, $R^2 = .261$, $F(3,397) = 70,185$, $p < .001$. İlk basamakta girilen iki değişkenin yıkıcı davranışları anlamlı bir şekilde yordadığı ve varyansın %26'sını açıkladıkları saptanmıştır. Çizelge 3.6.'da bulgular gösterilmiştir.

Çizelge 3.6. Mizacın Olumsuz Tepkisellik Boyutunun Ebeveyn Reddi ve Yıkıcı Davranışlar Üzerindeki Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi

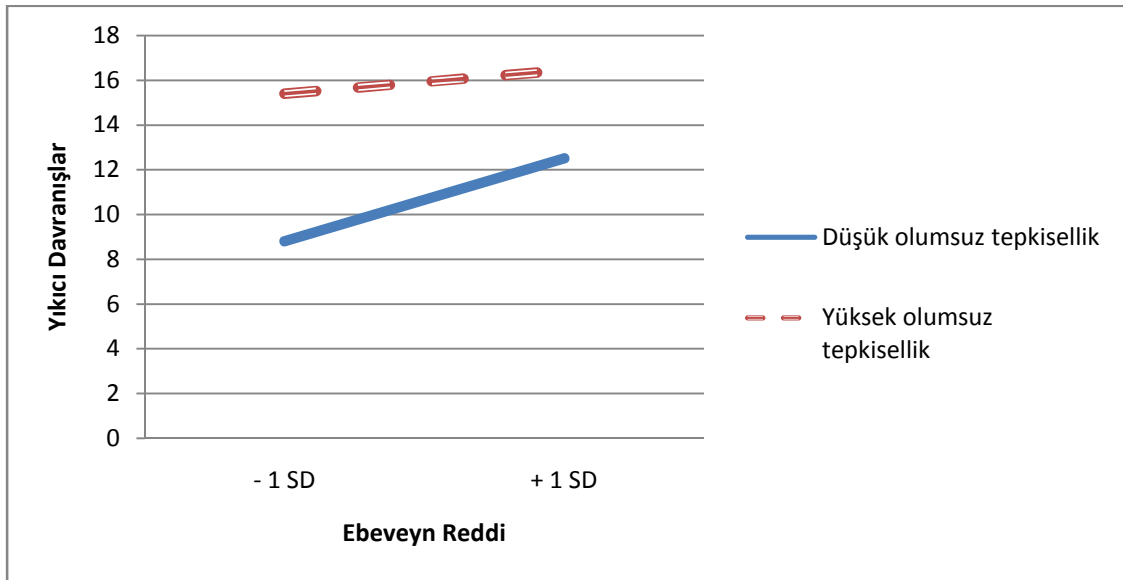
Model	β	t	ΔR^2
1.Sabit	-	34,371***	-
Olumsuz Tepkisellik ve Ebeveyn Reddi	0,22	4,966***	0,257
2.Olumsuz Tepkisellik X Ebeveyn Reddi	-0,195	-2,436*	0,267

* $p < .05$ *** $p < .001$

İlk basamakta girilen bu değişkenlerin, tek başlarına yıkıcı davranışlar ile ilişkilerine bakıldığında, olumsuz tepkiselliğin pozitif ve anlamlı bir şekilde yıkıcı davranışları yordadığı, ($\beta = .416$, $t(397) = 9,402$, $p < .001$) bulunmuştur. Ayrıca, ebeveyn reddinin de yıkıcı davranışları anlamlı ve pozitif bir şekilde yordadığı bulunmuştur, ($\beta = .220$, $t(396) = 4,966$, $p < .001$). Etkileşim değişkeninin analize dahil edildiği basamağa bakıldığında ise bu basamağın da anlamlı bulunduğu saptanmıştır, $R^2 = .272$, $F(3,396) = 49,349$, $p < .001$. Olumsuz tepkisellik ve ebeveyn reddinin etkileşiminin tek başına etkisine bakıldığında, bu değişkenin anlamlı bir şekilde yıkıcı davranışları yordadığı bulunmuştur, ($\beta = -.195$, $t(396) = -2.436$, $p < .05$). Bu anlamlı etkileşimin etkisi regresyon doğrusunda da gösterilmiştir. Medyana göre yüksek olumsuz tepkisellik ve düşük olumsuz tepkisellik olarak 2'ye bölünen mizacın olumsuz tepkisellik boyutu ve Aiken ve West(1991) 'in

önerdiği +1 ve -1 standart sapma değerleri hesaplanan ebeveyn reddi regresyon grafiğinde gösterilmektedir. Post hoc regresyon analizini yapabilmek için ilk önce olumsuz tepkiselliği düşük olanlar için regresyon formülü yaratılmıştır: $Y' = 12.06 + (.185) * (\text{ortalamed}) + 2.373 * (\text{mizaç1}) - (.075) * (\text{mizaçXred})$.

Sadeleştirmeler yapıldıktan sonra regresyon denklemi $Y' = 12.06 + (.185) * (\text{ortalamed})$ halini almıştır. Bu denklemde ebeveyn reddi +1 Standart Sapma(15.40) ve -1 Standart Sapma(8.80) değeri olarak hesaplanmıştır. Daha sonra olumsuz tepkiselliği yüksek olan ergen için formül yaratılmıştır: $Y' = 14.479 + (.110) * (\text{ortalamed}) + 2.373 * (\text{mizaç2}) - (.075) * (\text{mizaçXred})$. Sadeleştirmeler yapıldıktan sonra regresyon denklemi $Y' = 14.479 + (.110) * (\text{ortalamed})$ halini almıştır. Bu denklemde olumsuz tepkiselliği yüksek olanlar için ebeveyn reddi +1 Standart Sapma(16,44) ve -1 Standart Sapma(12,51) değeri olarak hesaplanmıştır. Grafik Şekil 3.2'de gösterilmiştir. Olumsuz tepkiselliği düşük ve yüksek olan çocuklarla yapılan post hoc regresyon analizine göre, olumsuz tepkiselliği yüksek olan ergenlerin olumsuz tepkiselliği düşük olan ergenlere göre anlamlı olarak ebeveyn reddinden daha fazla etkilendiği ve yıkıcı davranışların daha fazla ortaya çıktığı görülmüştür.

Şekil 3.1. Mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun ebeveyn reddi ve yıkıcı davranışlar üzerinde düzenleyici etkisinin regresyon doğrusu

3.2.2. Yıkıcı Davranışlar ve Ebeveyn Sıcaklığı Arasındaki İlişkide Mizacın Düzenleyici (Moderatör) Rolü

Olumsuz tepkiselliğin ebeveyn sıcaklığı(kabulü) ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü anlamak için Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır. GGA'dan alınan toplam puan yıkıcı davranışları göstermektedir ve bağımlı değişken olarak analize girilmiştir. Bağımsız değişken olarak da ilk adımda OÇMMÖ'nün olumsuz tepkisellik alt boyutu ve EKRÖ/Ç'den alınan ebeveyn sıcaklığı puanı girilmiştir. İkinci adımda ise önceden oluşturulan olumsuz tepkisellik ve ebeveyn sıcaklığı etkileşimi değişkeni analize girilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre, bu modelin anlamlı olduğu bulunmuştur $R^2 = .205$, $F(3,396) = 34,086$, $p < .01$. Tablo 3.7'de bulgular gösterilmiştir.

Çizelge 3.7 Mizacın Olumsuz Tepkisellik Boyutunun Ebeveyn Sıcaklığı ve Yıkıcı Davranışlar Üzerindeki Etkisinin Hiyerarşik Regresyon Analizi

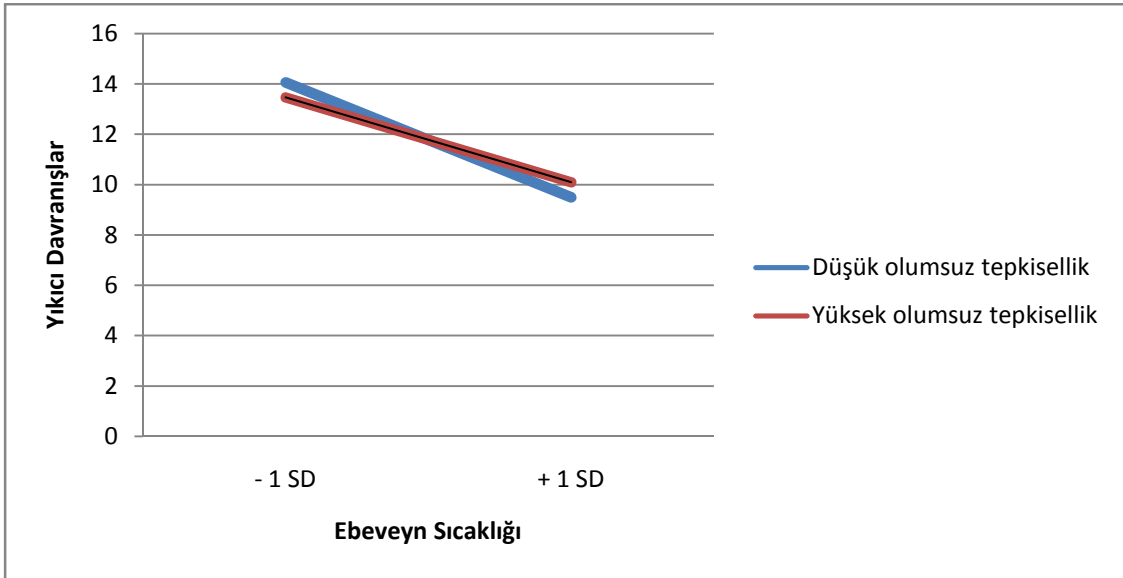
Model	β	t	ΔR^2
1.Sabit	-	32,715***	-
Olumsuz Tepkisellik ve Ebeveyn Sıcaklığı	.254	5,595***	0,203
2.Olumsuz Tepkisellik X Ebeveyn Sıcaklığı	.085	1,069	0,205

*** $p < .001$

İlk basamakta girilen bu değişkenlerin, tek başlarına yıkıcı davranışlar ile ilişkilerine bakıldığında, olumsuz tepkiselliğin pozitif ve anlamlı bir şekilde yıkıcı davranışları yordadığı, ($\beta = -.331$, $t(397) = -7,274$, $p < .001$) bulunmuştur. Ayrıca, ebeveyn sıcaklığının da yıkıcı davranışları anlamlı ve pozitif bir şekilde yordadığı bulunmuştur, ($\beta = .254$, $t(396) = 5,595$, $p < .001$) Etkileşim değişkeninin analize dahil edildiği basamağa bakıldığında ise bu basamağın da anlamlı olmadığı saptanmıştır, $R^2 = .205$, $F(1,396) = 34,086$, $p > .05$ Olumsuz tepkisellik ve ebeveyn sıcaklığının etkileşimin varyansı anlamlı olarak açıklamaması olumsuz tepkiselliğin ebeveyn sıcaklığı ve yıkıcı davranışlar üzerinde düzenleyici etkisinin olmadığını göstermektedir. Moderatör etkisi açıklanmasa bile varyansda %0,2 değişim olduğu görülmüştür ($R^2_{değişim} = .02$, $F(1,396) = 34,086$, $p > .05$) . Olumsuz tepkisellik ve ebeveyn sıcaklığının anlamlı bir etkileşim etkisi olmasa bile varyansadaki bu değişimi görmek için regresyon doğrusu çizilmiştir Medyana göre yüksek olumsuz tepkisellik ve düşük tepkisellik olarak 2'ye bölünen mizacın olumsuz tepkisellik

boyutu ve Aiken ve West(1991) 'in önerdiği +1 ve -1 standart sapma değerleri hesaplanan ebeveyn sıcaklık boyutu regresyon grafiğinde gösterilmektedir (Şekil 3.2). Post hoc regresyon analizini yapabilmek için ilk önce olumsuz tepkiselliği düşük olanlar için regresyon formülü yaratılmıştır: $Y' = 11,777 + (-.229) * (\text{ortalamasıcaklık}) + 2.373 * (\text{mizaç1}) - (.075) * (\text{mizaç} \times \text{sıcaklık})$. Sadeleştirmeler yapıldıktan sonra regresyon denklemi $Y' = 11,777 + (-.229) * (\text{ortalamasıcaklık})$ halini almıştır. Bu denklemde ebeveyn sıcaklığı +1 Standart Sapma(9,49) ve -1 Standart Sapma(14,05) değeri olarak hesaplanmıştır. Daha sonra olumsuz tepkiselliği yüksek olanlar için formül yaratılmıştır: $Y' = 11,777 + (-.169) * (\text{ortalamasıcaklık}) + 2.373 * (\text{mizaç2}) - (.075) * (\text{mizaç} \times \text{sıcaklık})$. Sadeleştirmeler yapıldıktan sonra regresyon denklemi $Y' = 11,777 + (-.169) * (\text{ortalamasıcaklık})$ halini almıştır. Bu denklemde olumsuz tepkiselliği yüksek olanlar için ebeveyn reddi +1 Standart Sapma(10,09) ve -1 Standart Sapma(13,46) değeri olarak hesaplanmıştır. Grafik Şekil 3.2'de gösterilmiştir. Olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisi anlamlı olmasa bile ($p > .05$), olumsuz tepkiselliği düşük ve yüksek olan çocuklarla yapılan post hoc regresyon analizine göre, olumsuz tepkiselliği yüksek olan ergenlerin olumsuz tepkiselliği düşük olan ergenlere göre ebeveyn sıcaklığından daha fazla etkilendiği ve yıkıcı davranışların daha az ortaya çıktığı söylenebilir.

Şekil 3.2. Mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun ebeveyn sıcaklığı ve yıkıcı davranışlar üzerindeki etkisinin regresyon doğrusu

4.TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı mizacın alt boyutu olan olumsuz tepkisellik ve ebeveyn kabul-reddinin yıkıcı davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Olumsuz tepkiselliğin yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında düzenleyici rolünün olup olmadığını araştırmaktır. Yıkıcı davranışlarla ilgili alanyazında birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen mizacın ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar ilişkisindeki düzenleyici etkisi ile ilgili Türkiye’de çalışmalar sınırlıdır. Bu amaçlar doğrultusunda ilk olarak bu değişkenlerin birbiri ile olan ilişkileri incelenecektir. Sonrasında Ayırımı Duyarlılık Modeli çerçevesinde olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisi tartışılacaktır.

Mizaç özelliklerinin çocukluk çağı psikopatolojisinin başlangıç ve gidişatında önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir. Bu alanda yapılan ilk boylamsal çalışmalardan biri mizacın zor boyutunun yıkıcı davranışlarla yüksek oranda ilişkili olduğunu belirtmiştir (Thomas ve ark 1968). Özellikle mizacın boyutlarından biri olan olumsuz tepkisellik/duygusallığın sıklığının ve yoğunluğunun artmasının yıkıcı davranışların armasında önemli bir yordayıcı olduğu belirtilmiştir (Tellegen ve ark 1999).

Bu doğrultuda incelenen çocuğun mizaç özellikleri ve yıkıcı davranışlar veya dışsallaştırma sorunları arasındaki ilişkide, olumsuz tepkisellik ve yaptığı işi sürdürebilme alt boyutlarının yıkıcı davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Olumsuz tepkisellik arttıkça yıkıcı davranışların görülme sıklığının arttığı, yaptığı işi sürdürebilme azaldıkça da yıkıcı davranışların görülme sıklığının azaldığı bulunmuştur. Özellikle olumsuz tepkiselliğin yüksek olmasının yıkıcı davranışların görülme sıklığını etkilediği bulunmuştur. Olumsuz tepkisellik ve yıkıcı davranışlar arasındaki bu ilişki literatürdeki birçok çalışma ile desteklenmektedir. Genellikle yapılan çalışmaların boylamsal çalışmalar olduğu dikkat çekmektedir. Erken dönemde takip edilmeye başlanan zor mizacın bir boyutu olarak nitelendirilen olumsuz tepkiselliğin ileri dönemlerdeki yıkıcı davranışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur (Eisenberg ve ark, 1994; Thomas ve ark, 1968; Sanson ve ark, 1993). Erken ergenlik ve ergenlik döneminde yapılan kesitsel çalışmalarda da olumsuz

tepkiselliğin yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında önemli bir yordayıcı olduğu bulunmuştur (Sentse ve ark; 2009, Rettew ve ark.,2004; Murriss ve Ollendick 2005).

Calkins (1994) olumsuz tepkisellik ve yıkıcı davranışlar arasındaki yüksek orandaki ilişkinin sebebi olarak, olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocuk ve gençlerdeki uygun olmayan duygu düzenleme süreçleri ile ilgili olabileceğini belirtmektedir. Çocuklarda eksik olan duygu düzenleme beceri süreçlerinin ebeveynler için stresli olabileceği ve ebeveynlerin çocuklarına negatif tutum sergilemelerine ve yıkıcı davranışlar ortaya çıkmasına neden olabileceği belirtilmektedir (Patterson ve Bank 1989). Bates ve ark (1991), zor mizacın bir boyutu olan olumsuz tepkiselliğin yıkıcı davranışları nasıl etkilediği ile ilgili olarak, olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların kaygı yatkinliklerinin fazla olduğu, stresten kolay etkilendikleri şeklinde açıklamışlardır. Diğer bir açıklama olarak sosyalliğin doğuştan getirdiği bir özellik olan sosyal uyaranlara verilen tepkilerin bu çocuklarda daha fazla ve agresif bir dışavurum şeklinde olabileceğidir (Bates ve ark 1991).

Mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkinin kavramsallaştırmasının zor olduğu ve mizacın psikopatolojilere yatkinlik mı oluşturduğu yoksa psikopatolojiler mizacın bir uç boyutu mu olduğu konusunda literatürde farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Lemery ve ark.(2002) , mizacın ölçümlerinin davranış problemlerini ölçmede karıştırıcı değişken olduğunu ve mizacın uç boyutunda olan çocukların yapısal özelliklerinin davranış problemleri ile örtüşebileceğini belirtmişlerdir (Lemery ve ark 2002). Clark ve ark (1994), mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi, psikopatolojilerin mizacın uç boyutu ve aşırı hali olduğu şeklinde açıklamışlardır. Lahey (2004), mizacın bir ranj şeklinde olduğunu, bu ranjda aktive ve tepkisellik gibi sosyo-duygusal davranışsal değişiklikler olabileceğini, psikopatolojilerin ise, bu davranışların aşırılığı olarak şeklinde yorumlanabileceğini belirtmektedir. Mizaç ve psikopatoloji arasındaki ilişkide mizacın ölçümlerinin karıştırıcı rolü olduğu belirtilmektedir. Eğer mizaç ve psikopatoloji farklı yapılar ise bu yapıları ölçen maddelerin çakışmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Fakat psikopatoloji mizacın bir boyutu olarak nitelendirilirse bu iki boyutu ayrı değerlendirmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir (Frick,2004). Yapılan çalışmalar bu ortak maddeler kontrol edildikten sonra psikopatolojinin kontrol edilmesinin gerçek ilişkiyi ortaya çıkaracağı yönündedir (Lemery ve ark 2002). Bu maddeleri kontrol etmenin bir yolu da mizacı ölçen yeni araçların geliştirilmesi olacaktır. Mizacın ölçümü için farklı kaynaklara başvurmak da bu

sorunu azaltabilir. Örneğin, okul öncesi dönemdeki çocukların mizacını değerlendirmek için tarafsız gözlemciler faydalı olabilir (Lahey,2004). Bu çalışmada ise, mizaç ve yıkıcı davranışları değerlendirirken bu karışıklığı engelleyebilmek adına, ergenlerin mizacı ile ilgili bilgi anneden alınırken, yıkıcı davranışları ile ilgili bilgi ergenlerin öz-bildirimine dayanmaktadır.

Mizaç boyutları ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakılacak olursa yapılan çalışmalarda genellikle mizaç boyutlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği bulunmuştur (Thomas ve Chess 1977,1980; Rothbart,1981). Sanson ve ark (1994), benzer şekilde mizaç boyutlarının cinsiyete göre çok az farklılık gösterdiğini fakat bu farklılığın yaşla birlikte arttığını belirtmiştir (Sanson ve ark 1994). Goldsmith ve ark (2006) metaanaliz çalışmasında, mizacın boyutlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Kendini düzene sokma, kabarma ve aktivite alt boyutlarında kız ve erkekler arasında orta düzeyde farklılıklar olduğu bulunurken, olumsuz tepkisellik boyutunda cinsiyetler arasında farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu bulgulara paralel şekilde bu çalışmada incelenen mizacın olumsuz tepkisellik alt boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Maccoby (1990) Cinsiyete Bağlı Davranışlar Teorisi'nde, mizaçtaki cinsiyet farklılıklarının az olma eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Sosyal etkileşimlerle gelişen sosyal ilişkilerdeki cinsiyet farklılıklarının özellikle aynı cinsiyetteki akran gruplarında şekillendiğini ve bu akran gruplarında cinsiyete bağlı rollerin ve davranış stillerinin geliştiğini belirtmektedir. Bu çalışmada da cinsiyetler arası anlamı bir fark bulunmaması Maccoby(1991) teorisini destekler niteliktedir. Yapılan bazı çalışmalarda mizaç boyutlarının cinsiyete göre çok az farklılık gösterdiğini fakat bu farklılığın yaşla birlikte arttığını belirtmiştir (Maccoby ve Jacklin, 1974; Eaton ve Enns 1986; Sanson ve ark 1999). Bunun sebebi olarak okul çağına gelen çocukların farklı cinsiyetten akranları sosyal ilişkilerin artması olarak gösterilebilir.

Ebeveyn Kabul-Red Teorisine göre, çocukların psikolojik uyumlarının ebeveyn kabul-reddini içeren ebeveynlik yaklaşımlarından etkilendiğini ve ebeveynlik yaklaşımları içinde bu iki boyutun çok önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Ebeveyn reddi kısaca onaylamama, ihmal, düşmanlık, saldırganlık olarak tanımlanabilir (Rohner 1986). Birçok çalışmada ebeveyn reddi ve yıkıcı davranışlar arasında ilişki olduğu ve ebeveyn reddinin artması ile yıkıcı davranışların da arttığı bulunmuştur. Özellikle anne reddinin yıkıcı davranışlarla ilişkili olduğu birçok çalışmada bulunmuştur (Rohner veBritner 2002; Akse

ve ark 2004; Muris ve ark 2003). Benzer şekilde bu çalışmada da algılanan anne reddi artıkça yıkıcı davranışların da arttığı bulunmuştur. Anne sıcaklığı (kabulü) artıkça yıkıcı davranışların azaldığı bulunmuştur. Ebeveyn kabul-reddinin alt boyutlarından düşmanlık/saldırganlık alt boyutu ile yıkıcı davranışların yüksek oranda ilişkili olduğu ve algılanan düşmanlık/saldırganlık artıkça yıkıcı davranışların arttığı bulunmuştur.

Rohner (2002), yıkıcı davranışlar ve ebeveyn reddi arasındaki ilişkiyi ebeveyn kabul-red teorisi çerçevesinde açıklamıştır. Çoğu insanın sorunlarının kişilerarası ilişkilerden kaynaklandığını ve bu hislerin benlik hissini oluşmasına yardım ettiğini belirtmiştir. Bu duygusal bağın karşılanmaması, yıkılması sonucu ortaya kaygı ve öfke gibi duyguların çıkabileceği, çocuğun kendisi ve çevresi ile ilgili zihinsel temsillerin olumsuz bir hal almaya başlayacağı belirtilmektedir. Bilişsel olarak bilgi işleme süreçleri, algı ve dikkatleri bu olumsuz zihinsel temsillere göre şekillenebileceği belirtilmektedir. Örneğin, reddedilen çocukların kabul ve sıcaklık gören çocuklara göre ebeveynlerinden daha fazla düşmanlık algılayabileceği, durumları zihinsel temsillerine uygun şekilde yorumlayıp, uygun olmayanları göz ardı edebileceği ve durumlara uygun şekilde davranmayıp davranış problemlerinin ortaya çıkabileceği belirtilmektedir.

Ebeveyn Kabul-Reddi ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle çocuğun algıladığı kabul-red üzerine yapılmış çalışmalardır. Çünkü ebeveynlerin kendilerini değerlendirirken sosyal cazibe yanlılığı (social desirability bias) etkili olabileceği düşünüldüğü için yapılan çalışmalarla paralel olarak bu çalışmada da annesinin kabul ve reddi çocuk tarafından değerlendirilmiştir. Kagan 1978’de belirttiği gibi, “ebeveyn reddi anne-baba tarafından sergilenen davranışlar değil, çocuğun reddedilme ile ilgili inancıdır” (Kagan’dan akt. Rohner 2004).

Cinsiyet ve ebeveyn kabul-red arasındaki ilişkiye bakılacak olursa, yapılan çalışmalarda çocuğun cinsiyeti ve algılanan ebeveyn kabul-reddi arasında ilişki olup olmadığı ile ilgili tutarlı bulgulara rastlanmamaktadır. Rothbaum ve Weisz (1994)’in 147 çalışma ile yaptıkları meta analizde, kızlar ve erkekler arasında algılanan kabul-red açısından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Vulic’-Prtoric and Macuka (2006) ise, kızların daha fazla sıcaklık ve red algıladıklarını bulmuştur. Cinsiyet farklılığının bulunduğu durumlarda erkeklerin kızlara göre daha fazla yıkıcı davranış gösterdikleri bulunmuştur (Loeber ve Stouthamer-Loeber 1986; Rothbaum ve Weisz 1994; Van Voorhis

ve ark 1988). Bu bulgulara benzer şekilde bu çalışmada da algılanan ebeveyn reddi ve sıcaklığı açısından kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Ebeveynliğin ve mizacın yıkıcı davranışlar üzerinde ana etkilerinin olduğu birçok çalışmada bulunmuştur. Fakat mizaç ve ebeveyn etkileşiminin yıkıcı davranışlar üzerindeki etkisi gelişimsel süreçlerin karmaşıklığını açıklamak açısından daha önemli olduğu belirtilmiştir (Thomas 1984; Hinde 1989; Lerner 1998). Yordayıcı değişken ve bağımlı değişken arasındaki ilişkide üçüncü bir değişken olan düzenleyici değişkenin etkisi ile bu etkileşime bakılabilmektedir. Ebeveyn yaklaşımlarının yıkıcı davranışlar üzerindeki etkisinin çocuğun mizacı ile güçlenebileceği veya zayıflayacağı söylenebilir. Bu çalışmada da mizacın ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar üzerinde düzenleyici rolünün olup olmadığı ayırımı duyarlılık modeli çerçevesinde incelenecektir. Mizaç ve ebeveyn etkileşimindeki ilişkinin nasıl olduğu ve yönünü yorumlamaya çalışırken Baron ve Kenny (1986)'nin düzenleyici değişkenin doğası ile ilgili yaptıkları çalışma bilgi vermektedir. Çocuğun mizacının düzenleyici değişken olduğu durumlarda, ebeveyn kabul-reddi (bağımlı değişken), yıkıcı davranışlar(bağımsız değişken) arasındaki ilişkinin gücünü artacak veya azalacaktır. Buradan hareketle mizacın düzenleyici etkisini inceleyen ayırımı duyarlılık hipotezi (Belsky,1997), mizacın düzenleyici etkisini evrimsel bir bakış açısı ile ele almaktadır. Evrimsel bakış açısına göre, bireylerin davranışlarındaki farklılıklar daha sağlıklı üremelere sahip olabilmek içindir. Bireysel farklılıklardaki bu değişimler yeni nesillerin daha üretken şekilde devam etmesini sağlayabilir veya uyum sağlayamayıp sönmesini sağlar. Gelecek belirsiz olduğu için bireyin özellikleri türünün devamı için ortama en uygun şekilde davranmaya iter.

Belsky(1997), bu noktada bireyler arasındaki bu farklılıkların çevreye göstermiş oldukları duyarlılık olduğunu belirtmiştir. Kişinin bireysel özellikleri sosyalleşme süreçlerine nasıl duyarlılık göstereceğini etkileyebilir, örneğin bazı çocukların sosyalleşme süreçlerinden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmesi beklenirken bazılarının daha az etkilenmesi beklenir. Bu noktada olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların ebeveyn etkilerine daha fazla duyarlı olduklarını ve ortaya çıkan davranış problemlerinin bu duyarlılığa bağlı olarak ortaya çıkacağını belirtmektedir. Kochanska ve ark.(2007), olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların düşük olanlara kıyasla ebeveynlerin etkilerine daha duyarlı olduklarını, hem olumlu hem de olumsuz ebeveyn yaklaşımlarından etkilenebileceklerini belirtmektedir (Kochanska ve ark 2007). Çocuğun mizacı zor veya

olumsuz tepkiselliği yüksek ise ebeveynlik yaklaşımlarının olumsuz veya ebeveyn reddinin olduğu durumlarda çocuğun daha fazla yıkıcı davranışlar göstermesi beklenmektedir. Diğer bir taraftan ise, çocuğun mizacı zor veya olumsuz tepkiselliği yüksek olsa bile ebeveyn yaklaşımları olumluysa veya ebeveyn kabulü varsa çocuğun daha az yıkıcı davranışlar göstermesi beklenmektedir. Bu noktada ayrımlı duyarlılık hipotezi, diyatez stres modelinden ayrılmaktadır. Çünkü diyatez stres modeli duyarlılığın olumsuz tarafına vurgu yapar, olumsuz tepkiselliğin olumlu ebeveynlik yaklaşımları olsa bile yıkıcı davranışlara yatkınlık oluşturduğu yönünde açıklamaktadır. Ayrımlı duyarlılık hipotezi ise, ebeveynlik yaklaşımlarının olumlu olduğu durumlarda olumsuz tepkiselliğin yatkınlık olmayacağı ve daha çok plastik bir yapı olduğu ve duyarlılığın fazla olmasından dolayı ebeveynlik yaklaşımlarından fayda görebileceği söylenebilir. Şekil 1.1. ve Şekil 1.2.'de bu modeller karşılaştırılmıştır.

Ayrımlı duyarlılık hipotezi çerçevesinde bu çalışmada, yıkıcı davranışlar bağımsız değişken, ebeveyn kabul ve reddi yordayıcı değişken ve zor mizacın bir boyutu olan olumsuz tepkisellik düzenleyici değişken olarak hiyerarşik regresyon analizinde incelenmiştir. Yapılan ilk hiyerarşik regresyon analizinde, önce ebeveyn reddi için olumsuz tepkisellik düzenleyici etkisi incelenmiştir. Olumsuz tepkiselliğin ve ebeveyn reddinin yıkıcı davranışlar üzerinde ana etkilerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisine bakmak için regresyona sokulan ebeveyn reddi ve olumsuz tepkiselliğin etkileşiminin anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. İlk hipotez olan olumsuz tepkiselliği yüksek olan ergenlerin düşük olan ergenlere göre ebeveyn reddinden daha fazla etkilendiği ve yıkıcı davranışları daha fazla görüldüğü bulunmuştur. Bu ilişki Şekil 3.1.'de gösterilmiştir. Bu bulgular literatürdeki bulguları destekler niteliktedir (Belsky ve ark 1998; Mesman ve ark. 2009; Sentse ve ark 2010).

Yıkıcı davranışların ortaya çıkmasında ebeveyn sıcaklığı için olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisinin incelendiği ikinci hiyerarşik regresyon analizinde, olumsuz tepkisellik ve ebeveyn sıcaklığının yıkıcı davranışlar üzerinde ana etkilerinin anlamlı olduğu, olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisini anlamak için regresyona sokulan ebeveyn sıcaklığı ve olumsuz tepkiselliğin etkileşiminin anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda ebeveyn sıcaklığı ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişkide olumsuz tepkiselliğin düzenleyici etkisinin olmadığı bulunmuştur. Fakat toplam varyansta anlamlı

olmasa da %0,2'lik bir değişim olduğu görülmüştür. Bu değişim Şekil 3.2.'de gösterilmiştir.

Olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların duyarlılıklarının daha fazla olması ile ilgili olarak sinir sistemlerindeki artmış uyarılmışlık olabileceği belirtilmektedir. Bu varsayımda olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların çevresel uyaranlara daha fazla açık olduğu belirtilmektedir, olumsuz ebeveynlik yaklaşımları kadar olumlu ebeveynlik yaklaşımlarından da etkilenebileceği belirtilmektedir (Pluess ve Belsky 2009).Ebeveynlik yaklaşımına bağlı olarak duygu düzenlenmesi çocuk ve anne arasında karşılıklı gerçekleşir ve bu sayede çocuk kendi duygularını düzene sokmaya başlar. Bu sayede çevresindeki tepkileri daha uygun veya uygun olmayan şekilde değerlendirebilir ve ortaya çıkan davranışlar bu etkileşimden etkilenebilir. Benzer şekilde sıcak ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan anne de özellikle olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocuğun duygusal ipuçlarına dikkatli olur ve çocuğunda çocuğun duygularını düzenleme becerilerine geliştirmesine yardımcı olur. Eğer bu duyarlılık sinir sistemindeki artmış uyarılmışlığın bir ürünü ise, bu etkileşimlerin sadece bebeklik ve çocukluk da değil, her dönemde olması beklenebilir.

Caspi ve ark (2009), olumsuz tepkiselliği yüksek olanların sinir sistemindeki artmış hassasiyetlerinin bazı kalımsal özellikleri ile ilgili olabileceğini belirtmektedir. Bazı genotipik özelliklerin çevre etkilerine daha duyarlı olmayı sağladığı ve buna bağlı olarak psikolojik problemlerin ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Aurbach ve ark (1999), yeni doğan bebeklerde olumsuz tepkiselliği çalıştıkları moleküler genetik çalışmalarında da benzer sonuçları bulmuştur. Fakat bu alanlar deneysel çalışılması gereken alanlar olduğu için ve yeni çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada sadece olumsuz tepkiselliğin ebeveynliğin olumsuz tarafı olan red ve yıkıcı davranışlar ilişkisinde düzenleyici rolünün olması, sıcaklık boyutunda ise yıkıcı davranışlar üzerinde ufak bir değişime yol açsa da, düzenleyici rolünün olmadığının bulunması daha çok diyatez stres modelini destekler niteliktedir. Olumsuz tepkiselliğin ebeveyn reddinde daha çok yıkıcı davranışlara yatkınlık oluşturduğu bulunmuştur. Bu çalışma ile benzer şekilde başka bir çalışmada da, 1 aylık dönemden 5 yaşına kadar takip ettikleri çalışmadaki çocukları, 15 yaşında tekrar değerlendirmişlerdir. Bebekliklerinde olumsuz tepkiselliği fazla olanların olumlu ebeveyn yaklaşımlarından etkilendikleri ve daha az dışsallaştırma sorunu gösterdikleri aynı şekilde olumsuz ebeveyn yaklaşımlarında

daha fazla dışsallaştırma sorunu gösterdikleri bulunmuştur. Fakat 15 yaşında yapılan tekrar değerlendirmede, olumsuz tepkiselliği olan çocukların ebeveyn sıcaklığının olduğu durumlarda da yıkıcı davranışlarının olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgularda diyatez stres modelini destekler niteliktedir (Belsky ve Pluess,2011).

Ebeveyn sıcaklığı ve yıkıcı davranışlar arasındaki ilişkide olumsuz tepkiselliğin neden düzenleyici rol üstlenmediği ve ayrımlı duyarlılık hipotezini desteklemediği ile ilgili bazı açıklamalar yapılabilir. İlk olarak, ebeveyn sıcaklığı ve reddinin ölçümü ile ilgili olabilir. Ebeveyn reddinin ifadeleri sıcaklığın ifadelerine göre daha belirgin olabilir veya çocuk annesinin reddeden davranışlarını daha fazla hatırlayabilir. Yani ergenler annelerinin red ve sıcaklık davranışlarını değerlendirirken olumsuzluk ön yargısına (negativity bias) göre değerlendirebilirler. Buna göre ebeveynlerin sıcaklık davranışları olsa bile red davranışları ergenler tarafından daha fazla hatırlanmış olabilir. Bu yanlılık, boylamsal çalışmalarda ebeveynlik yaklaşımlarının tarafsız gözlemciler tarafından değerlendirilmesi ile engellenebilir. Diğer bir neden ise, olumsuz tepkiselliği yüksek olan çocukların büyümesi ile ebeveynlerin doğrudan sıcaklık etkilerinin azalması olabilir. Olumlu ebeveynlik yaklaşımlarının faydaları zaman içerisinde daha kolay azalabilir ve bu etkiler bebeklik ve çocukluk dönemlerinde daha rahat gözlenirken yaşın ilerlemesi ile daha zor gözlenebilir. Özellikle okuldaki yaklaşımlarla desteklenmediği takdirde, olumsuz ebeveynlik yaklaşımlarının etkisi artabilir. Diğer bir açıdan ise, ebeveynlerin yaklaşımlarının olumlu olduğu durumlarda okul çağındaki çocuklar ve ergenler sosyalleşme süreçlerinde akranlarından ve öğretmenlerinden olumsuz yönde etkilenmesi yıkıcı davranışların ortaya çıkmasını etkileyebilir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik döneminde bireyin kendi özerkliğini yaşamaya çalışması ve bu süreçte ailesi ile olan çatışmalarının artması ebeveyn etkileri olumlu olsa bile ergenlerin ailelerini değerlendirmesini etkileyebilir.

Mizaç ebeveyn etkileşimini yıkıcı davranışları açıklama konusunda Ayrımlı Duyarlılık Teorisi son dönemlerde en açıklayıcı teori olarak kabul edilmektedir. Fakat ayrımlı duyarlılık teorisi ile ilgili hala bazı sorular vardır. Belsky ve ark (2014), bu soruları dört ana başlıkta toplamışlardır. Bunlardan ilki, hayata olumsuz tepkiselliği yüksek olarak başlayan bebeklerin hangi özelliklerin daha duyarlı olmalarına neden olduğudur. Genetik olarak bir yatkınlık olabileceği gibi, zaman içinde şekillenen bir süreç olduğu mu konusunda sorular devam etmektedir. İkinci olarak ise, zor mizacın kategorik olarak mı

yoksa sürekli değişken olarak mı kavramsallaştırılması konusudur. Üçüncü olarak ise, olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolü birçok çalışmada bulunmuş olsa da mekanizmasının nasıl olduğu ve sinir sisteminde hangi süreçlerin rol oynadığı veya doğumdan önce oluşan bir süreç mi olduğu netleştirilememiştir. Son olarak ise, bu duyarlılığın aile içinde nasıl değiştiğidir. Aynı aileden ikizlerle ve kardeşlerle yapılan çalışmalar genetik ve çevresel değişkenleri ayırt etmek açısından çok güçlü çalışmalardır. Yani aynı ailede farklı duyarlılık özelliklerini ayırt etmek açısından önemlidir. Bu çalışmalarında yapılması ile bu alanda yapılmış çalışmalar daha açıklayıcı olacaktır.

Genel olarak bakıldığında, bu çalışma ayrımlı duyarlılık modelini tam desteklemese de ebeveyn yaklaşımları ve yıkıcı davranışlar üzerinde zor mizacın boyutu olan olumsuz tepkiselliğinin rolünün olduğu, olumsuz tepkiselliğin yıkıcı davranışlara göre yatkınlık oluşturmaktan ziyade bir duyarlılık olduğu çevrenin etkisine göre olumlu sonuçlarda ortaya çıkarabileceği şeklinde özetlenebilir. Bu noktada ailelerin çocuklarının mizacının zor olmasından etkilenemeyip kendi davranışlarını düzenlemeleri ileri dönemlerde çocuklarının daha az yıkıcı davranışlar göstermesinde etkili olabilir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlarla birlikte, sonuçlardan yola çıkarak geliştirilen sonuç ve öneriler sunulmuştur.

Aydın 'da lise 9. ve 10. sınıfa giden 400 öğrencinin katıldığı bu çalışmada, ergenlerin anneleri tarafından algıladıkları kabul ve red, mizaç özellikleri ve yıkıcı davranışlar araştırılmıştır. Yıkıcı davranışlar ve anneden algılanan kabul-red ve mizaç özellikleri arasındaki ilişkiler incelendikten sonra, anneden algılanan kabul-red ve yıkıcı davranışlar ilişkisinde mizacın olumsuz tepkisellik boyutunun düzenleyici etkisi araştırılmıştır. Yıkıcı davranışlar ve mizaç özelliklerinin ortak özellikleri olmasından dolayı ergenlerin mizaç özellikleri annesi tarafından değerlendirilirken, ergenler yıkıcı davranışlarını kendileri değerlendirmişlerdir. Aynı şekilde anne kabul-reddi ergenler tarafından doldurulmuştur.

Kuramsal olarak ayrımlı duyarlılık teorisi üzerine temellendirilmiş olan bu çalışmada, yapılan korelasyon çalışmalarında literatürle uyumlu olarak mizacın olumsuz tepkisellik ve yaptığı işi sürdürebilme alt boyutunun ile yıkıcı davranışları ilişkili olduğu, olumsuz tepkisellik arttıkça yıkıcı davranışların da arttığı bulunmuştur. Literatürle bağlantılı olarak olumsuz tepkisellik alt boyutunun cinsiyete göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Ebeveyn reddi ve sıcaklığı açısından ele alınacak olursa literatürle uyumlu olarak, algılanan ebeveyn reddi arttıkça yıkıcı davranışların da arttığı, algılanan sıcaklık arttıkça yıkıcı davranışların azaldığı ve algılanan reddin ve sıcaklığın cinsiyete göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Ebeveyn kabul-reddi ve yıkıcı davranışlar ilişkisinde olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolü araştırmak için yapılan hiyerarşik regresyon analizinde algılanan anne reddinin olduğu durumlarda olumsuz tepkiselliğin düzenleyici değişken rolünün olduğunu ve yıkıcı davranışların görülme sıklığını arttırdığı bulunmuştur. Algılanan anne sıcaklığının olduğu durumlarda olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolünün olmadığı ama anlamlı fark olmasa da yıkıcı davranışların görülme sıklığının azaldığı bulunmuştur.

Araştırmanın sınırlılıklarına bakılacak olursa kesitsel olarak yapılan bu çalışmada ergenlerin mizaç özellikleri anneleri tarafında değerlendirilmiştir. Anneler çocukların mizaç özelliklerini değerlendirme konusunda geriye dönük hatırlamada problemler yaşayabilir. Yapılan çalışmalar mizaç özelliklerinin durağan olduğunu ve zaman içinde çok değişmediğini gösterse de boylamsal çalışmalar bu noktada daha aydınlatıcı olabilir. Mizaç özelliklerinden olumsuz tepkisellik boyutu ve yıkıcı davranışlar arasında çok benzerlik olduğu ve bazı noktalarda örtüştüğü belirtilmektedir. Bu noktada yıkıcı davranışlarını ergenler kendilerini değerlendirirken, mizaç özelliklerini anneleri değerlendirmiştir. Ayrımlı duyarlılık hipotezi ile alındığında çevresel etkiler sadece annelere göre değerlendirilmiştir. Bu noktada annenin sıcaklık etkisinin dışında hem babasından hem de çocuğun büyümesi ile akran ilişkileri ve okulda öğretmeni ile olan ilişkilerinin de yıkıcı davranışları üzerinde rolü olabileceği düşünüldüğünde farklı kaynaklardan da bilgi almak çevresel etkileri de kontrol etmek açısından önemli olabilir.

Araştırmanın sınırlılıkları olmasına rağmen ayrımlı duyarlılık hipotezi çevresinde yıkıcı davranışları mizaç ebeveyn yaklaşımları açısından incelemesi önemli sayılabilir. Zor mizacın sadece olumsuz özellikler doğurmayacağı, uygun ebeveynlik yaklaşımlarının olduğu durumlarda daha az yıkıcı davranışlar görülebileceği unutulmamalıdır. Bu noktada ebeveynlerle yapılan önleyici çalışmalar doğrultusunda, çocuklarına yaklaşımları ve duygu düzenlemelerini geliştirmesi açısından faydalı olabilir. Aynı şekilde bu yaklaşımların okullardaki önleme çalışmalarında kullanılması çocuktan ergenliğe uzanan dönemde yıkıcı davranışları azaltma konusunda yararlı olabilir.

Yalçın M. Ergenlerde Mizaç Özelliklerinin ve Ebeveyn Kabul-Reddinin Yıkıcı Davranışlar Üzerine Etkisi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı yıkıcı davranışlar, ergenlerin mizaç özellikleri ve ebeveyn kabul-reddi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ebeveyn kabul –reddi ve yıkıcı davranışların ilişkisinde mizacın boyutu olan olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolünün olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla Aydın ili merkezinde yaşayan 9. ve 10. sınıflarda okuyan 400 ergen ve annesine ulaşılmıştır. Ergenlerin anneleri tarafından algıladıkları kabul-reddi değerlendirmek için Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, ergenlerin öz-bildirimine dayalı yıkıcı davranışlarını değerlendirmek için Güçler Güçlükler Anketi uygulanmıştır. Ergenlerin mizaç özelliklerinin değerlendirilmesi için annelerine Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmada mizaç özelliklerinin ve ebeveyn kabul-reddinin yıkıcı davranışlar üzerinde etkisinin olduğu, bu ilişkide olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolünü anlamak için yapılan hiyerarşik regresyon analizinde ilk olarak ebeveyn reddinin olduğu durumlarda olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolünün olduğu bulunmuştur. Yani olumsuz tepkiselliği olan çocukların olmayanlara göre ebeveyn reddinden daha fazla etkilendiği ve ortaya daha fazla yıkıcı davranış çıktığı bulunmuştur. İkinci olarak ebeveyn sıcaklığının olduğu durumlarda olumsuz tepkiselliğin düzenleyici rolünün anlamlı olmadığı bulunmuştur. Fakat anlamlı olmasa bile ebeveyn sıcaklığının olduğu durumlarda yıkıcı davranışların azaldığı bulunmuştur. Bu bulgular ayırımı duyarlılık modeli çerçevesinde tartışılmıştır. Bu araştırmanın sınırlılıkları ve diğer çalışmalar için önerilerden de bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mizaç, olumsuz tepkisellik, ebeveyn kabul-reddi, yıkıcı davranışlar, ayırımı duyarlılık

Yalçın M. The Effects of Temperamental Characteristics and Parental Acceptance – Rejection on Druptive Behaviors among Adolescents

SUMMARY

The aim of the present study was to examine associations between temperamental characteristics, parental acceptance and rejection and disruptive behaviors in adolescents and moderator roles of negative reactivity which is dimension of difficult temperament on parental acceptance-rejection and disruptive behaviors. This study consisted of 400 high school students (222 males, 178 females) from nine different high schools in Aydın. In addition, mothers of 400 students' mother participated in this study. Strength and Difficulties Questionnaire and Parental Acceptance and Rejection Questionnaire was administered to the students, School Age Temperament Inventory was filled by mothers. The results of this study showed that there were associations and parental acceptance and rejection between disruptive behaviors but not in terms of gender. To investigate the moderator roles of negative reactivity on parental acceptance-rejection and disruptive behaviors, hierarchical regression analysis was used. According to results, moderator roles of negative reactivity was found on parental rejection and disruptive behaviors but not for parental acceptance. These findings were discussed in the light of the differential susceptibility hypothesis. Also, limitations of this study and suggestions for future researches were mentioned.

Key words: Temperament, negative reactivity, parental acceptance-rejection, disruptive behaviors and differential susceptibility.

KAYNAKLAR

Akse J, Hale WW, Engels RCME, Raaijmakers QAW, Meeus WHJ. Personality, perceived parental rejection and problem behavior in adolescence. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology* 2004;39:980–988.

Baron RM, Kenny DA. The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology* 1986;51(6):1173- 1182.

Bates JE, Bayles K, Bennett DS, Ridge B, Brown MM. Origins of externalizing behavior problems at eight years of age. In Pepler DJ, Rubin KH (Eds.). *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum; 1991. p.93-120.

Bates JE, Pettit GS, Dodge KA, Ridge B. Interaction of temperamental resistance to control and restrictive parenting in the development of externalizing behavior. *Developmental psychology* 1998;34(5):982.

Batum P. Öğrenme Bozukluklarında Ebeveyn Kabulü/Reddi ile İçselleştirme ve Dışsallaştırma Sorunlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye. 2007.

Bell RQ. A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological review* 1968;75(2):81.

Belsky J. Differential susceptibility to rearing influences: An evolutionary hypothesis and some evidence. In Ellis B, Bjorklund D. (Eds.), *Origins of the social mind: Evolutionary psychology and child development*. New York, NY: The Guildford Press; 2005. pp. 139–163.

Belsky J, Hsieh KH, Crnic K. Mothering, fathering, and infant negativity as antecedents of boys' externalizing problems and inhibition at age 3 years: Differential susceptibility to rearing experience?. *Development and psychopathology* 1998;10(02):301-319.

Bornstein, M. H. (Ed.). *The Handbook of Cultural Developmental Science*. Volume 1. Domains of Development across Cultures. Volume 2. Development in Different Places on Earth. New York, NY: Psychology Press, 2010.

Boyce WT, Ellis BJ. Biological sensitivity to context: I. An evolutionary–developmental theory of the origins and functions of stress reactivity. *Development and psychopathology* 2005; 17(02):271-301.

Bradley RH, Corwyn RF. Infant temperament, parenting, and externalizing behavior in first grade: A test of the differential susceptibility hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2008; 49(2):124-131.

Buschgens CJ, van Aken MA, Swinkels SH, Ormel J, Verhulst FC, Buitelaar JK. Externalizing behaviors in preadolescents: familial risk to externalizing behaviors and perceived parenting styles. *European child & adolescent psychiatry* 2010;19(7):567-575.

Calkins S. Origins and outcomes of individual differences in emotion regulation. In N. A. Fox (Ed.), *The development of emotion regulation: Biological and behavioral considerations*. Monographs of the Society for Research in Child Development 1994; 59:53-72.

Carey WB, McDevitt SC. Stability and change in individual temperament diagnoses from infancy to early childhood. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 1978;17(2):331-337.

Caspi A, Henry B, McGee RO, Moffitt TE, Silva PA. Temperamental origins of child and adolescent behavior problems: From age three to age fifteen. *Child development*, 1995;66(1): 55-68.

Caspi A, Sugden K, Moffitt TE, Taylor A, Craig IW, Harrington H., ... & Poulton R. Influence of life stress on depression: moderation by a polymorphism in the 5-HTT gene. *Science* 2003;301(5631):386-389.

Çolak CB. Associations of Psychological Problems with Parental Acceptance-Rejection, Social Support, and Locus of Control: A Study Conducted with Adolescents. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 1995.

Dereboy Ç, Şenol S, Şener Ş, Dereboy F. Conners Kısa Form Öğretmen ve Ana Baba Derecelendirme Ölçekleri'nin geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2006;17(1): 12.

Dougherty LR, Klein DN, Durbin DE, Hayden EP, Olino TM. Temperamental positive and negative emotionality and children's depressive symptoms: A longitudinal prospective study from age three to age ten. *Journal of Social and Clinical Psychology* 2010;29:462-488

Dwairy M. Parental acceptance-rejection: A fourth cross-cultural research on parenting and psychological adjustment of children. *Journal of Child and Family Studies* 2010;19(1):30-35.

Eisenberg N, Fabes RA. Prosocial development. In W. Damon (Series Ed.), & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. New York: Wiley; 1998. p. 701-778.

Eisenberg N, Fabes RA, Nyman M, Bernzweig J, Pinuelas A. The relations of emotionality and regulation to children's anger related reactions. *Child Development* 1994;65:109-128.

Ellis BJ, Boyce WT, Belsky J, Bakermans-Kranenburg MJ, Van IJzendoorn MH. Differential susceptibility to the environment: An evolutionary-neurodevelopmental theory. *Development and psychopathology* 2011;23(01): 7-28.

Eremsoy EC. How do parental, familial, and child characteristics differentiate conduct-disordered children with and without psychopathic tendencies (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2007.

Essex MJ, Armstrong JM, Burk LR, Goldsmith HH, Boyce WT. Biological sensitivity to context moderates the effects of the early teacher–child relationship on the development of mental health by adolescence. *Development and psychopathology* 2011; 23(01); 149-161.

Erkman F, Rohner RP. Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *Cross-Cultural Research* 2006;40(3):250-267.

Evans D, Rothbart MK. Developing a model for adult temperament. *Journal of Research in Personality* 2007;41: 868–888.

Faviana P, Boldrini L, Spisni R, Berti P, Galleri D, Biondi R, ... & Fontanini G. Neoangiogenesis in colon cancer: correlation between vascular density, vascular endothelial growth factor (VEGF) and p53 protein expression. *Oncology reports* 2002;9(3):617-620.

Frick PJ. Integrating research on temperament and childhood psychopathology: Its pitfalls and promise. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 2004;33(1):2-7.

Frazier PA, Tix AP, Barron KE. Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of counseling psychology* 2004;51(1):115.

Gartstein MA, Fagot B. Parental depression, family/parenting factors, and child effortful control: Explaining externalizing behaviors for preschool children. *Journal of Applied Developmental Psychology* 2003;24: 143–177.

Gartstein MA, Putnam SP, Rothbart MK. Etiology of preschool behavior problems: Contributions of temperament attributes in early childhood. *Infant Mental Health Journal* 2012;33(2):197-211.

Gartstein MA, Rothbart MK. Studying infant temperament via the revised infant behavior questionnaire. *Infant Behavior and Development* 2012; 26: 64–86.

Goldsmith HH, Gottesman II. Origins of variation in behavioral style: A longitudinal study of temperament in young twins 2012; *Child Development*: 91-103.

Goodman R. The Strengths and Difficulties Questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 1997;38: 581-586.

Goodman R, Meltzer H, Bailey V. The strengths and difficulties questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry* 1998; 7:125-130.

Görker I, Korkmazlar Ü, Durukan M, Aydoğd A. Çocuk ve ergen psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerde belirti ve tanı dağılımı. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2004;7:103-110.

Güvenir T, Özbek A, Baykara B, Arkar H, Şentürk B, İncekaş S. Psychometric properties of the Turkish version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi/Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health* 2008;15(2):65-74.

- Hinde RA. Temperament as an intervening variable. In G. A. Kohnstamm, J. E. Bates, & M. K. Rothbart (Eds.), *Temperament in childhood* New York: Wiley; 1989. p.27–33.
- Kazdin AE. Overt and covert antisocial behavior: Child and family characteristics among psychiatric inpatient children. *Journal of Child and Family Studies* 1992;1:3-20.
- Khaleque A, Rohner RP. Effects of multiple acceptance and rejection on adults' psychological adjustment: A pancultural study. *Social indicators research* 2013;113(1):393-399.
- Khaleque A, Rohner RP. Perceived parental acceptance/rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intra-cultural studies. *Journal of Marriage and the Family* 2002;64 (1): 54-70.
- Kochanska G, Aksan N, Joy M E. Children's fearfulness as a moderator of parenting in early socialization: Two longitudinal studies. *Developmental Psychology* 2007; 43: 222-237.
- Kochanska G, Kim S. Difficult temperament moderates links between maternal responsiveness and children's compliance and behavior problems in low-income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2013; 54(3): 323-332.
- Kohen E. Anaokulu Çocuklarının Mizaç Özelliklerinin Anne ve Babaları Tarafından Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. 1989.
- Korn SJ. Continuities and discontinuities in difficult/easy temperament: Infancy to young adulthood. *Merrill-Palmer Quarterly* 1984; 30:189-199.
- Kim E. Psychological adjustment in young Korean American adolescents and parental warmth. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing* 2008;21(4):195-201.
- Kindap Y, Sayil M, Kumru A. Anneden Algılanan Kabulün Niteliği ile Ergenin Psikososyal Uyum ve Arkadaşlıkla Arasındaki ilişki: Benlik Değerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*. 23(61), 92-107.
- Lahey BB. Commentary: Role of temperament in developmental models of psychopathology. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 2004;33(1):88-93.
- Lahey BB, McBurnett K, Loeber, R. Are attention-deficit/hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder developmental precursors to conduct disorder?. In *Handbook of developmental psychopathology* Springer US; 2000. p. 431-446.
- Lee CL, Bates JE. Mother-child interaction at age two-years and perceived difficult temperament. *Child Development* 1985;56:1314–1325.
- Lemery KS, Essex MJ, Smider NA. Revealing the relation between temperament and behavior problem symptoms by eliminating measurement confounding: Expert ratings and factor analyses. *Child Development* 2002;73: 867–882.

- Lemery KS, Goldsmith HH, Klinnert MD, Mrazek, DA. Developmental models of infant and childhood temperament. *Developmental Psychology* 1999;35, 189–204.
- Lerner RM. Theories of human development: Contemporary perspectives. In W. Damon (Series Ed.), & R. M. Lerner (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development*. New York: Wiley;1998.p. 1–24.
- Loeber R, Stouthamer-Loeber M. Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime & Justice* 1986;7:29.
- McClowry SG. The development of the school-age temperament inventory. *Merrill-Palmer Quarterly* 1982; 271-285.
- McMahon R.J. Diagnosis, assessment, and treatment of externalizing problems in children: The role of longitudinal data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1994;62(5):901.
- Meesters C, Muris P, Esselink T. Hostility and perceived parental rearing behavior. *Personality and Individual Differences*,1995;18 (4): 567-570.
- Mesman J, Stoel R, Bakermans-Kranenburg MJ, van IJzendoorn MH, Juffer F, Koot HM, Alink LR. Predicting growth curves of early childhood externalizing problems: Differential susceptibility of children with difficult temperament. *Journal of abnormal child psychology* 2009;37(5): 625-636.
- Muris P, Meesters C, van den Berg S. Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescents. *Journal of Child and Family Studies* 2003; 12 (2): 171-183.
- Muris P, Ollendick TH. The role of temperament in the etiology of child psychopathology. *Clinical child and family psychology review* 2005;8(4):271-289.
- Nagin DS, Tremblay RE. Trajectories of boys' physical aggression, opposition, and hyperactivity on the path to physically violent and nonviolent juvenile delinquency. *Child Development* 1999;70:1181-1196.
- Nigg JT, Goldsmith HH. Developmental psychopathology, personality, and temperament: reflections on recent behavioral genetics research. *Human Biology* 1998;387-412.
- Nock MK, Kazdin AE, Hiripi E, Kessler RC. Prevalence, subtypes, and correlates of DSM-IV conduct disorder in the National Comorbidity Survey replication. *Psychol Med.* 2006; 36(5):699–710
- Pesonen AK, Räikkönen K, Keskivaara P, Keltikangas-Järvinen L. Difficult temperament in childhood and adulthood: Continuity from maternal perceptions to self-ratings over 17 years. *Personality and Individual Differences* 2003;34(1): 19-31.
- Pitzer M, Jennen-Steinmetz C, Esser G, Schmidt MH, Laucht M. Differential susceptibility to environmental influences: the role of early temperament and parenting in the development of externalizing problems. *Comprehensive psychiatry* 2011;52(6):650-658.

- Pluess M, Belsky J. Children's differential susceptibility to effects of parenting. *Family Science* 2010;1(1):14-25.
- Pluess M, Belsky J. Differential susceptibility to parenting and quality child care. *Developmental Psychology* 2010;46(2):379.
- Prior M, Smart, D, Sanson A, Oberklaid F. Does shy-inhibited temperament in childhood lead to anxiety problems in adolescence?. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 2000;39(4):461-468.
- Putnam SP, Gartstein MA, Rothbart MK. Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant Behavior & Development*, 2006; 29(3):386-401.
- Putnam SP, Sanson AV, Rothbart MK. Child temperament and parenting. *Handbook of parenting* 2002;1:255-277.
- Rettew DC, Copeland W, Stanger C, Hudziak JJ. Associations between temperament and DSM-IV externalizing disorders in children and adolescents. *Journal of developmental and behavioral pediatrics* 2004;25(6):383.
- Rhee SH, Cosgrove VE, Schmitz S, Haberstick BC, Corley RC, Hewitt JK. Early childhood temperament and the covariation between internalizing and externalizing behavior in school-aged children. *Twin Research and Human Genetics* 2007;10(01): 33-44
- Rohner RP. Parental Acceptance Rejection Syndrome: Universal Correlates of Perceived Rejection. *American Psychologist* ,2004;59:830-840.
- Rohner RP. *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory.* Beverly Hills CA: Sage.1986.
- Rohner RP, Britner PA. Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research* 2002;36(1):16-47.
- Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE. Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, and Implications 2005; *Ethos*,33(3): 299-334.
- Rohner RP, Khaleque A. Parental acceptance-rejection and life-span development: A universalist perspective. *Online readings in psychology and culture* 2002;6(1): 4
- Rohner RP, Khaleque A. Reliability and validity of the parental control scale: a meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Cross Cultural Psychology* 2003;34: 643-649.
- Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE. Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications 2012. Erişim tarihi:18 Mayıs 2014, <http://csiur.uconn.edu/introduction-to-partheory/>

- Rohner RP, Saavedra JM, Granum EO. Development and validation of the parental acceptance-rejection questionnaire. *Catalog of Selected Documents in Psychology* 1978; 8: 17-48.
- Rohner RP, Rohner EC. Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory [Special Issue]. *Behavior Science Research*, 1980; 15.
- Rohner RP, Rohner E. Parental Acceptance-Rejection and Parental Control: Cross-Cultural Codes. *Ethology* 1981; 20(3): 245-260.
- Rohner RP, Veneziano RA The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of general Psychology*, 2001; 5(4): 382-404.
- Rothbart MK, Ahadi SA, Evans, DE. Temperament and personality: origins and outcomes. *Journal of personality and social psychology* 2000; 78(1):122.
- Rothbart MK, Bates J. Temperament. In W. Damon (Series Ed.) and N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of Child Psychology*; Vol. 3. Social, emotional and personality development New York: Wiley; 1998.p. 105-179.
- Rothbaum F, Weisz JR. Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: a meta-analysis. *Psychological bulletin* 1994;116(1):55.
- Ruchkin VV, Eisemann M, Hägglöf B. Parental rearing and problem behaviours in male delinquent adolescents versus controls in northern Russia. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology* 1998; 33(10): 477-482.
- Saavedra JM. Effects of perceived parental warmth and control on the self-evaluation of Puerto Rican adolescent males. *Behavior Science Research* 1980;15: 41-54.
- Sanson A, Prior M, Kyrios, M. Contamination of measures in temperament research. *Merrill-Palmer Quarterly* 1990; 179-192
- Sanson AV, Smart DF, Prior M, Oberklaid F, Pedlow R. The structure of temperament from age 3 to 7 years: Age, sex, and sociodemographic influences. *Merrill-Palmer Quarterly* (1994):233-252.
- Santrock JW. *Life-span development*. WCB Brown & Benchmark Publishers 1995.
- Sentse M, Lindenberg S, Omvlee A, Ormel J, Veenstra R. Rejection and acceptance across contexts: parents and peers as risks and buffers for early adolescent psychopathology. The TRAILS study. *Journal of abnormal child psychology* 2010;38(1): 119-130.
- Tellegen A, Watson D, Clark LA. On the dimensional and hierarchical structure of affect. *Psychological Science* 1999;10(4):297-303.
- Thomas A. Temperament research: Where we are, where we are going. *Merrill-Palmer Quarterly* 1984;30(2):103–109.
- Thomas A, Chess S, Birch H G. *Temperament and behavior disorders in children*. NY: New York University Press; 1968.

Toran M. Farklı sosyo kültürel düzeylere sahip annelerin çocuklarını kabullenme ve reddetme davranışlarının incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.Ankara.

Trentacosta CJ, Hyde LW, Goodlett BD, Shaw DS. Longitudinal Prediction of Disruptive Behavior Disorders in Adolescent Males from Multiple Risk Domains. *Child Psychiatry & Human Development* 2013; 44(4):561-572.

Ünüböl M. Üç Farklı Yaş Grubunda Ebeveyn Kabul-Reddi ve Genel Psikolojik Uyumun İncelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2011.

van der Voort A, Linting M, Juffer F, Bakermans-Kranenburg MJ, van IJzendoorn MH. Delinquent and aggressive behaviors in early-adopted adolescents: Longitudinal predictions from child temperament and maternal sensitivity. *Children and Youth Services Review* 2013 ; 35(3): 439-446.

Van Voorhis P,Cullen FT, Mathers RA,Garner CC. The impact of family structure and quality on delinquency: A comparative assessment of structural and functional factors. *Criminology* 1988;26: 235-261.

Van Zeijl J, Mesman J, Stolk MN, Alink LR, Van IJzendoorn MH, Bakermans-Kranenburg, MJ, ... & Koot HM.Differential susceptibility to discipline: the moderating effect of child temperament on the association between maternal discipline and early childhood externalizing problems. *Journal of Family Psychology* 2007; 21(4), 626.

Varan A. EKAR Kuramı ölçekleri. 2009. Erişim tarihi:13 Haziran 2014, <http://www.azmivaran.com/ekar-kurami-olcekleri/kisilik-degerlendirmeolcegi/>

Vulic'-Prtoric' A, Macuka I. Family and coping factors in the differentiation of childhood anxiety and depression. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice* 2006;79:199–214.

White R, Renk K.Externalizing behavior problems during adolescence: An ecological perspective. *Journal of child and family studies* 2012;21(1): 158-171.

Williams LR, Degnan KA, Perez-Edgar KE, Henderson HA, Rubin KH, Pine DS, ... Fox NA. Impact of behavioral inhibition and parenting style on internalizing and externalizing problems from early childhood through adolescence. *Journal of abnormal child psychology* 2009;37(8):1063-1075.

Yahav R. The relationship between children's and adolescents' perceptions of parenting style and internal and external symptoms. *Child: care, health and development* 2007; 33(4): 460-471.

Yağmurlu B, Kodalak AC. Bağlanma: Çocuk, Ebeveyn ve Etkileşimleri.2010. Erişim tarihi:18 Nisan 2014, <http://www.ku.edu.tr>

EKLER

Ek 1 : Demografik Bilgi Formu

AİLEYE İLİŞKİN SORULAR

Bu form çocuğunuz ve aile ortamınız ile ilgili bazı genel soruları içermektedir.

1)Aşağıdakilerden hangisi çocuğunuz ile bağınızı daha iyi tanımlamaktadır?

- Öz annesiyim/öz babasıyım   Üvey annesiyim/uvey babasıyım
 Diğer(Evlat edinme, koruyucu aile vb.) .....

2)Kaç yaşındasınız? .....

3)Eğitim düzeyinizi işaretleyiniz:

- Okur-yazar   Okur-yazar değil   İlkokul mezunuyum
 Ortaokul mezunuyum   Lise mezunuyum
 Üniversite mezunuyum   Yüksek lisans veya üstü

4)Size en uygun durumu işaretleyiniz

- Çalışmıyorum   Çalışıyorum   Emekliyim

Varsa mesleğinizi yazınız.....

5)Aşağıdakilerden hangisi aile yapınızı daha iyi anlatıyor?

- Evli ve anne-baba birlikte   Evli ve anne-baba ayrı yaşıyor
 Boşanmış ve çocuk anne ile yaşıyor   Boşanmış ve çocuk baba ile yaşıyor
 Boşanmış ve çocuk akraba ile yaşıyor   Diğer(Lütfen belirtiniz).....

6)Evinize giren aylık gelir ne kadardır?

- 1000 TL veya altı   1100 TL – 2000 TL arası
 2100 TL – 3000 TL arası   3100 TL – 4000 TL arası
 4000 TL ve üzeri

7.a)Bu formu size getiren çocuğunuzun başka kardeşi var mı?

- Evet (Varsa kaç tane belirtiniz).....   Hayır

8)Bu formu size getiren çocuğunuz kaçınıcı çocuğunuz?.....

9.a)Bu formu size getiren çocuğunuz bugüne kadar herhangi bir psikolojik/psikiyatrik rahatsızlık tanısı aldı mı?

- Evet(Lütfen ne olduğunu belirtiniz).....   Hayır

9.b)Çocuğunuz şu anda psikiyatrik/psikolojik bir ilaç kullanıyor mu?

- Evet (Lütfen ne olduğunu Belirtiniz).....   Hayır

10. a)Bu formu size getiren çocuğunuzun tekrarlayıcı ve en az 3 ay süren(kronik) bir hastalık tanısı var mı?

- Evet(Lütfen ne olduğunu belirtiniz).....   Hayır

10.b) Çocuğunuzun bu rahatsızlıkla ilgili bir ilaç kullanıyor mu?

- Evet (Lütfen ne olduğunu belirtiniz).....   Hayır

Ek 2: Güçler Güçlükler Anketi-Ergen Formu

GÜÇLER VE GÜÇLÜKLER ANKETİ

Her cümle için kutularından birini işaretleyiniz. Elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı **son 6 ay içindeki davranışlarınızı göz önüne alarak** veriniz.

	Doğru Değil	Kısmen Doğru	Kesinlikle Doğru
1. İnsanlara karşı iyi davranmaya çalışırım. Onların duygularını önemserim.	☐	☐	☐
2. Uzun süre kıpırdamadan oturamam, huzursuz olurum.	☐	☐	☐
3. Çok fazla baş ağrım, karın ağrım ya da bulantım olur.	☐	☐	☐
4. Genellikle başkalarıyla paylaşırım(Örn.Yiyeceklerimi,oyunlarımı,kalemimi)	☐	☐	☐
5. Çok öfkelenirim ve sıkça kontrolümü kaybederim.	☐	☐	☐
6. Genellikle kendi başımayım. Genelde yalnız oynarım ya da başkalarıyla birlikte olmaktan kaçınırım.	☐	☐	☐
7. Genellikle bana söyleneni yaparım.	☐	☐	☐
8. Çok endişelenirim.	☐	☐	☐
9. Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş ya da kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olurum.	☐	☐	☐
10. Sürekli, ellerim ve ayaklarım kıpır kıpırdır, ya da oturduğum yerde kıpırdanıp dururum.	☐	☐	☐
11. En az bir yakın arkadaşım var.	☐	☐	☐
12. Çok kavga ederim. Diğer insanlara istediğimi yaptırabilirim.	☐	☐	☐
13. Sıkça mutsuz, kederli yada ağlamaklıyım.	☐	☐	☐
14. Yaşıtlarım genelde beni sever.	☐	☐	☐
15. Dikkatim kolayca dağılır, dikkatimi toplamakta güçlük çekerim.	☐	☐	☐
16. Yeni ortamlarda gerginim. Kendime güvenimi kolayca kaybederim.	☐	☐	☐
17. Kendimden küçüklere iyi davranırım.	☐	☐	☐
18. Sıkça hile yapmak ya da yalan söylemekle suçlanırım.	☐	☐	☐
19. Diğer çocuklar ya da gençler bana takarlar ya da benimle alay ederler.	☐	☐	☐
20. Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, çocuklar) yardım etmeye istekli olurum.	☐	☐	☐
21. Bir şeyi yapmadan önce düşünürüm.	☐	☐	☐
22. Ev, okul ya da başka bir yerden benim olmayan şeyleri alırım.	☐	☐	☐
23. Erişkinlerle yaşıtlarımdan daha iyi geçinirim.	☐	☐	☐
24. Pek çok korkum var. Kolayca ürkerim.	☐	☐	☐
25. Yaptığım işleri bitiririm. Dikkatim iyidir.	☐	☐	☐

Ek 3: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği

SCHOOL-AGE TEMPERAMENT INVENTORY (OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARI İÇİN MIZAÇ ÖLÇEĞİ)

Lütfen aşağıdaki ölçeği kullanarak çocuğunuzun belirtilen davranışı ne sıklıkla yaptığını, her ifadenin karşısındaki uygun rakamı daire içine alarak belirtiniz.

HİÇBİR ZAMAN 1	NADİREN 2	ZAMAN ZAMAN 3	SIKLIKLA 4	HER ZAMAN 5
-------------------	--------------	------------------	---------------	----------------

	HİÇBİR ZAMAN	NADİREN	ZAMAN ZAMAN	SIKLIKLA	HER ZAMAN
1.Evin içinde bir odadan diğerine giderken sessizce hareket eder.	1	2	3	4	5
2.Aradığı birşeyi bulamadığında sinirlenir.	1	2	3	4	5
3.Tanımaya bile kendi yaşındaki diğer çocuklara yaklaşır.	1	2	3	4	5
4.Başladığı bir işi bitirmeden diğerine geçer.	1	2	3	4	5
5.Aynı fikri paylaşmadığında bunu sessiz ve sakin bir tavırla ifade eder.	1	2	3	4	5
6.Arkadaşlarının araması veya gelmesi nedeniyle ara verdiği sorumluluklarına (ev ödevi, ev işi gibi), onlar gittikten sonra devam eder.	1	2	3	4	5
7. Evine gelen tanımadığı yetişkinlere karşı güler yüzlüdür.	1	2	3	4	5
8. Hatırlanmadığı sürece ödevlerini tamamlamaz.	1	2	3	4	5
9. Tanımadığı yetişkinlerin yanında utangaç davranır.	1	2	3	4	5
10. Kendisine yapılan hafif bir eleştiri bile onu çok kızdırır.	1	2	3	4	5
11. Kendi başladığı işleri (resim, model, el işi gibi) bitirmeden yarım bırakır.	1	2	3	4	5
12. Yeni karşılaştığı durumlarda (akraba ziyareti, yeni oyun arkadaşları gibi) endişeli ve kaygılı görünür.	1	2	3	4	5
13. Eve girip çıkarken koşar.	1	2	3	4	5
14. Hayalkırıklığı veya başarısızlık yaşadığında şiddetli tepkiler gösterir (ağlar veya yüksek sesle şikayet eder).	1	2	3	4	5
15. Yaptığı bir iş ya da projede engellenmişlik yaşar, öfkelenir ve işi yarım bırakır.	1	2	3	4	5

Ek 3'ün devamı

	HİÇBİR ZAMAN	NADİREN	ZAMAN ZAMAN	SIKLIKLA	HER ZAMAN
16. Hatırlatmaya gerek kalmadan ödevlerini yapar.	1	2	3	4	5
17. Kendisiyle alay edildiğinde sinirlenir.	1	2	3	4	5
18. Kendi sorumluluğundaki günlük ev işlerini bitirmeden yarım bırakır.	1	2	3	4	5
19. Odaya gürültüyle, paldır küldür girer.	1	2	3	4	5
20. Bir hata yaptığında engellenmişlik yaşar ve öfkelenir.	1	2	3	4	5
21. Yeni tanıştığı çocuklara karşı çekingen davranır.	1	2	3	4	5
22. Ödevleri ile bitirene kadar uğraşır.	1	2	3	4	5
23. Sinirlendiğinde karşısındaki ne bağırır veya kırıncı konuşur.	1	2	3	4	5
24. Merdivenleri koşarak veya zıplayarak iner çıkar.	1	2	3	4	5
25. Yapmakta olduğu iş (ev ödevi, ev işi gibi) bölünse bile tekrar geri döner.	1	2	3	4	5
26. Yanlış bir davranışının düzeltilmesinden hoşlanmaz.	1	2	3	4	5
27. Dükkan, sinema veya oyun salonu gibi yeni mekanlara çekinmeden girer.	1	2	3	4	5
28. Ulaşmak istediği yere koşarak gider.	1	2	3	4	5
29. Onay almadığı durumlarda şiddetli tepkiler gösterir (bağırır, ağlar gibi).	1	2	3	4	5
30. Kendisine verilen işleri (ev ödevi, ev işi gibi) tamamlamakta zorlanır.	1	2	3	4	5
31. Yeni biri ile tanışmak yerine, tanıdığı biri ile oynamayı tercih eder.	1	2	3	4	5
32. Kızgın olduğunda yüksek sesler çıkarır (kapıları hızla çarpar, eşyalara vurur, bağırır gibi).	1	2	3	4	5
33. Daha önceden yapılmış olan planlarda bir değişiklik olduğunda sinirlenir.	1	2	3	4	5
34. Eve tanımadığı misafirler geldiğinde uzak durur, onlarla yaklaşmaz ve konuşmaz.	1	2	3	4	5
35. Çoğu zaman sanki bir yere yetişecekmiş gibi oldukça telaşlı bir hali vardır.	1	2	3	4	5
36. Zor bir iş ile karşılaştığında kolaylıkla pes eder.	1	2	3	4	5
37. A kisi, mutsuz veya huysuz olduğu günleri vardır.	1	2	3	4	5
38. İlk kez gittiği bir evde kendini rahat hissetmiyormuş gibi görünür.	1	2	3	4	5

Ek 4: Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Formu

Çocuk/Ergen **EKRÖ/K**: Anne

© Ronald P. Rohner, 1989, 1997
Çeviri ve uyarlama A. Varan

Bu testte, annelerin çocuklarına karşı nasıl davrandıklarıyla ilgili cümleler var. Her cümleyi dikkatlice oku ve okuduğun cümlelerin,

annenin

sana karşı davranışlarını

ne kadar iyi anlattığını düşün.

Her cümlelerin yanında 4 tane kutu var.

ANNENİN sana

hemen hemen her zaman

böyle davrandığını düşünüsen,

bu kutuyu işaretle

Hemen Hemen
Her zaman
Doğru

Bazen
Doğru

Nadiren
Doğru

Hiçbir
Zaman
Doğru Değil

ANNENİN sana bazen

böyle davrandığını düşünürsen,

bu kutuyu işaretle

Hemen Hemen
Her zaman
Doğru

Bazen
Doğru

Nadiren
Doğru

Hiçbir
Zaman
Doğru Değil

ANNENİN sana nadiren (çok az zaman)

böyle davrandığını düşünürsen,

bu kutuyu işaretle

Hemen Hemen
Her zaman
Doğru

Bazen
Doğru

Nadiren
Doğru

Hiçbir
Zaman
Doğru Değil

ANNENİN sana hiçbir zaman

böyle davranmadığını düşünürsen,

bu kutuyu işaretle

Hemen Hemen
Her zaman
Doğru

Bazen
Doğru

Nadiren
Doğru

Hiçbir
Zaman
Doğru Değil

Testi, cümleler üzerinde fazla oyalanmadan, içinden gelen cevapları işaretleyerek,
hızlı bir şekilde doldur.

Lütfen her soruyu cevapla.

Unutma, hiç bir cümleyi doğru bilmek, ya da yanlış bilmek diye birşey yok.
Onun için cevaplarını verirken mümkün olduğu kadar **dürüst ve samimi ol.**

Cevaplarını,
annenden beklediğin davranışlara göre değil,
annenin sana gerçekte gösterdiği davranışlara göre ver.

* * * * *

ANNEM	Hemen	Hemen	Bazen	Nadiren	Hiçbir
	Her zaman	Her zaman	Bazen	Nadiren	Zaman
	Doğru	Doğru	Doğru	Doğru	Değil
1. Benim hakkımda güzel şeyler söyler.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kötü davrandığımda bana söylenir veya beni azarlar.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Sanki ben hiç yokmuşum gibi davranır.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Beni gerçekten sevmez.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Neleri yapıp, neleri yapamayacağımı kesin olarak anladığımdan emin olmak ister.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Planlarımız hakkında benimle konuşur ve benim söyleyeceklerimi de dinler.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Onun sözünü dinlemediğim zaman beni başkalarına şikayet eder.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Benimle yakından ilgilenir.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Dışarıya çıkacağım zaman, eve kesin olarak saat kaçta dönmem gerektiğini bana söyler.	☐	☐	☐	☐	☐

ANNEM	Hemen Her zaman Doğru	Hemen Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
10. Arkadaşlarımı eve çağırman için beni cesaretlendirir ve onların güzel vakit geçirmesi için elinden geleni yapar.	☐	☐	☐	☐
11. Benimle alay eder ve dalga geçer.	☐	☐	☐	☐
12. Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐
13. Kızdığı zaman bana bağırır.	☐	☐	☐	☐
14. Bana sürekli olarak nasıl davranmam gerektiğini söyler.	☐	☐	☐	☐
15. Benim için önemli olan şeyleri ona anlatabilmemi kolaylaştırır.	☐	☐	☐	☐
16. Bana karşı sert davranır.	☐	☐	☐	☐
17. Onun etrafında olmamdan hoşlanır.	☐	☐	☐	☐
18. Bir çok kuralın olması ve kurallara uyulması gerektiğine inanır.	☐	☐	☐	☐
19. Bir şeyi iyi yaptığımda, kendimle gurur duymamı sağlar.	☐	☐	☐	☐
20. Hak etmediğim zaman bile bana vurur.	☐	☐	☐	☐
21. Benim için yapması gereken şeyleri unuttur.	☐	☐	☐	☐
22. Beni büyük bir başbelası olarak görür.	☐	☐	☐	☐
23. Bana dilediğim kadar özgürlük tanır.	☐	☐	☐	☐
24. Beni başkalarına över.	☐	☐	☐	☐
25. Kızdığı zaman beni çok kötü cezalandırır.	☐	☐	☐	☐

ANNEM	Hemen Her zaman Doğru	Hemen Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
26. Sağlıklı ve doğru Şeyleri yememe çok dikkat eder.	☐	☐	☐	☐
27. Bir Şeyi nasıl yapmam gerektiğini bana en ince ayrıntısına kadar söyler.	☐	☐	☐	☐
28. Benimle sıcak ve sevgi dolu bir Şekilde konuşur.	☐	☐	☐	☐
29. Bana hemen kızar.	☐	☐	☐	☐
30. Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.	☐	☐	☐	☐
31. Benden hoşlanmıyor gibi.	☐	☐	☐	☐
32. İstediğim her yere, ona sormadan gitmeme izin verir.	☐	☐	☐	☐
33. Hak ettiğim zaman bana güzel Şeyler söyler.	☐	☐	☐	☐
34. Çabuk parlar ve öfkesini benden çıkarır.	☐	☐	☐	☐
35. ArkadaŐlarımın kim olduğuyla yakından ilgilenir.	☐	☐	☐	☐
36. Bana ne söylendiye, aynen öyle davranmamda ısrar eder.	☐	☐	☐	☐
37. Yaptiğim Şeylerle gerçekten ilgilenir.	☐	☐	☐	☐
38. Bana bir sürü kırıcı Şey söyler.	☐	☐	☐	☐
39. Ondan yardım istediğimde benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐
40. BaŐım derde girdiğinde, hatanın bende olduğunu düşünür.	☐	☐	☐	☐
41. Dilediğim her akŐam dıŐarı çıkmama izin verir.	☐	☐	☐	☐

ANNEM	Hemen Her zaman Doğru	Hemen Bazen Doğru	Nadiren Doğru	Hiçbir Zaman Doğru Değil
42. Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
43. Onun sinirine dokunduğumu söyler.	☐	☐	☐	☐
44. Bana çok ilgi gösterir.	☐	☐	☐	☐
45. Yaptığım her Őeye karışmak ister.	☐	☐	☐	☐
46. İyi davrandığım zaman benimle ne kadar gurur duyduğunu söyler.	☐	☐	☐	☐
47. Beni kırmak için elinden geleni yapar.	☐	☐	☐	☐
48. Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli Şeyleri unuttur.	☐	☐	☐	☐
49. Őayet kötü davranırsam, beni artık sevmediğini hissettirir.	☐	☐	☐	☐
50. Bana yapmam için bazı işler verir ve o işler bitene kadar başka hiçbir Şey yapmama izin vermez.	☐	☐	☐	☐
51. Bana yaptığım Őeylerin önemli olduğunu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
52. Yanlış bir Şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.	☐	☐	☐	☐
53. Benimle zaman geçirmekten hoşlanır.	☐	☐	☐	☐
54. Canım ne isterse yapmama izin verir.	☐	☐	☐	☐
55. Korktuğumda ya da birŐeye canım sıkıldığında, bana yardım etmeye çalışır.	☐	☐	☐	☐
56. Kötü davrandığım zaman beni arkadaşlarımın önünde utandırır.	☐	☐	☐	☐
57. Benden uzak durmaya çalışır.	☐	☐	☐	☐

ANNEM	Hemen	Hemen	Nadiren	Hiçbir Zaman
	Her zaman	Bazen		
	Doğru	Doğru	Doğru	Doğru Değil
58. Benden şikayet eder.	☐	☐	☐	☐
59. Yaptığım herşeyi kontrol etmek ister.	☐	☐	☐	☐
60. Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.	☐	☐	☐	☐
61. Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu düşünür.	☐	☐	☐	☐
62. Bir plan yaparken benim de ne istediğime önem verir.	☐	☐	☐	☐
63. Benim için önemli olan şeyleri, kendisine zorluk çıkarsa da, yapmama izin verir.	☐	☐	☐	☐
64. Diğer çocukların benden daha akıllı ve uslu olduğunu düşünür.	☐	☐	☐	☐
65. Bakmaları için beni hep başkalarına bırakır.	☐	☐	☐	☐
66. Bana istenmediğimi belli eder.	☐	☐	☐	☐
67. Yaptığım şeylerle ilgilenir.	☐	☐	☐	☐
68. Canım yandığında veya hasta olduğumda, kendimi daha iyi hissetmem için elinden geleni yapar.	☐	☐	☐	☐
69. Kötü davrandığım zaman benden ne kadar utandığını söyler.	☐	☐	☐	☐
70. Beni sevdiğini belli eder.	☐	☐	☐	☐
71. Bana karşı yumuşak ve iyi kalplidir.	☐	☐	☐	☐
72. Kötü davrandığım zaman beni utandırır veya suçlu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
73. Beni mutlu etmeye çalışır.	☐	☐	☐	☐

Ek 5: ADÜ Tıp Fakültesi Etik Kurul Onayı

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU

Sayı : 14083461/050.04- 242
Konu : Çalışmanız hk.

15.11.2013
AYDIN

Sayın, Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD

Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 14.11.2013 tarihinde yapılan olağan toplantısında çalışmanızla ilgili alınan 11 nolu karar aşağıda sunulmuştur.

Bilgilerinize sunarım.

Prof.Dr. Nefati KIYLIOĞLU
Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar
Etik Kurulu Başkanı

KARAR 11

Protokol No : 2013/292
Sorumlu Yürütücü : Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD

Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY'un "Ergenlerde mizaç özelliklerinin ve ebeveyn kabul-reddinin yıkıcı davranışlar üzerine etkisi" başlıklı klinik araştırmasının 31.10.2013 tarihli kurul kararında eksiklikler saptanmıştı. 13.11.2013 tarihli gelen dilekçesi ve ekleri görüşüldü. İstenen bilgi ve belgelerin dosyaya konulduğu görülmüştür.

Sonuçta, yukarıda bilgileri verilen klinik araştırma başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde (kurum izninin alınması ve izin belgesinin dosyaya konulması şartıyla) gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Yine sorumlu araştırmacıya; Form 2'nin 11.1.'in son bölümünde taahhüt edilen çalışma bittikten sonra nihai raporun, [Sonuç Raporu (web'te), BGOF (Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu-gönüllüler tarafından bizzat kendilerinin kendi adı-soyadını yazması ve imzalamasının sağlanması ile adreslerinin eksiksiz olarak formlara yazılmasına dikkat edilmelidir.) ve ORF (Olgu Rapor Formu/Anket)] lerin gönderilmesi gerektiğinin hatırlatılmasına ve sorumlu yürütücülerinin bu hususa özen göstermesi gerektiğinin bir kez daha vurgulanmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Adres: Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı Merkez Kampüsü – Kepez Mevkii- AYDIN
Tel: 256- 225 31 66
Faks : 256-212 31 69
Web : <http://www.site.adu.edu.tr/etikkurulu/goek/> e-posta: goetik@adu.edu.tr

Ek 6: Aydın ili Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 86174507/605/3952932
Konu: Araştırma İzni.

23/12/2013

VALİLİK MAKAMINA
AYDIN

Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğünün 11.12.2013 gün ve 8233 sayılı yazılarında; Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı Araştırma Görevlisi Melikenaz YALÇIN'ın, "Ergenlerde Mizaç Özelliklerinin ve Ebeveyn Kabul-Reddinin Yıkıcı Davranışlar Üzerine Etkisi" başlıklı tez çalışması kapsamında Müdürlüğümüze bağlı ortaokul ve liselerde anket uygulaması yapma isteği belirtilmektedir.

Yüksek Lisans öğrencisi Melikehaz YALÇIN'ın, belirtilen konuda İlimiz ortaokul ve liselerinde uygulama yapması, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Pervin TÖRE
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
23/12/2013

Halil CANAVAR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Güvenli Elektronik İmzalı
Aslı ile Aynıdır

24.12.2013

[Handwritten Signature]

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 117c-43d1-383a-b95d-928a kodu ile yapılabilir.

Meşrutiyet Mah.Kültür Cad. No:20 AYDIN
E-posta : aydinmem@meb.gov.tr
Web : <http://aydin.meb.gov.tr>

İrtibat :Şb.Md. A.Tansel SARAYKÖYLÜOĞLU
Telefon :0-256-2151028
Faks :0-256-2251268

ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri

Ad-soyad: Melikenaz Yalçın

Doğum yeri: Üsküdar-İSTANBUL

Doğum Tarihi: 23.08.1988

Eğitim Bilgileri

1994: Van Hüsrevpaşa İlköğretim Okulu

1999-2003: Van Milli Piyango Anadolu Lisesi

2004-2008: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Psikoloji Bölümü

2011-2014: Adnan Menderes Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Psikiyatri Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

TEŞEKKÜR

Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Eğitimim boyunca hem klinik uygulamalarda hem de ders sürecinde ufukumun genişlemesini sağlayan, tez süresince bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli tez danışmanım Prof.Dr. Çiğdem DEREBOY'a çok teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca derslerde ve klinik uygulamalarda hep yanımda olan ve bilgi ve deneyimlerini bizimle paylaşan ve bizi yeni şeyler düşünmeye sevk eden değerli hocam Prof.Dr. Mehmet ESKİN'e; Klinik Psikoloji ve Sosyal Psikoloji alanlarının ortak noktalarını görmemi sağlayan ve bana geniş bir bakış açısı kazandıran Prof. Dr. Hacer HARLAK'a, her zaman destekleyici tarzı ile yanımda olan, derslerde ve klinik uygulamalarda bizi teşvik eden ve cesaretlendiren Prof.Dr.Ferhan DEREBOY'a teşekkürlerimi borç bilirim. Yüksek Lisans Eğitimimi verdiği burs ile kolaylaştıran ve beni akademik çalışmalar yapmaya teşvik eden TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım. Verilerin toplanması süresince gittiğim liselerde bana yardımcı olmak için elinden geleni yapan okul çalışanlarına, çalışmama katılan öğrencilere ve annelerine teşekkür ederim.

Aydın'da yeni bir şehir yeni bir hayata adım attığımız en zorlu dönemlerimizde birbirimize hep destek olduğumuz , bilgi ve deneyimlerini samimiyetle paylaşan, en zorlu dönemlerde bile hep olumlu yönlerden bakmamamı sağlayan sevgili dönem arkadaşlarım Psk. Servet KAÇAR, Psk.Gökçehan AKOĞUZ, Psk.Nur AYTİN, Psk.Nilay KONDUZ, Psk.Betül GÜNDÜZ,Psk.İhsan YEĞENOĞLU, Psk.Hakan ŞENEL, Psk.Ünal ALPAY'a sonsuz teşekkürler.

Bu yolculuğa birlikte başladığım, en zorlu zamanlarımda yanımda olan birbirimize kucak açtığımız, birçok güzel anı biriktirdiğimiz ev arkadaşım ve can yoldaşım Psk. Neşe UZUN'a, benden desteğini hiç esirgemeyen, hep yanımda olan ve hayata farklı açılardan bakmamı sağlayan canım dostum Psk. Merve BAYDAR'a, hep eğlenceli muhabbetlerimizin olduğu, desteğini ve ilgisini hiç esirgemeyen değerli arkadaşım Fahri NİZAMETTİNOĞLU'na, hem komuşuluğu hemde istatistik bilgileri ile yanımda olan sevgili arkadaşım Psk. Özge SARIOT'a, tez yazmaya başladığım süreçte hayatıma giren ve bu süreçte yanımda olup desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Dr.Şerife ASLAN'a ve ÖYP süreçlerinde yanımda olan ve zor zamanlarımda yetişen kadim dostlarım Burak ATAŞ ve Eda KESEN'e sonsuz teşekkürler.

Lisans eğitimimden bu yana bağımızın hiç kopmadığı, verilerimin analizi süresince benden yardımını ve desteğini esigemeyen sevgili dostum Psk. Kerim SELVİ'ye, farklı şehirlerde olsak da aynı süreçlerden geçtiğimiz, bilgi ve sevgi paylaşımlarımızın devam ettiği Psk. Selin TEMİZEL, Psk. Ümran YÜCE, Psk. Hande AĞCA ve Psk. Merve KAN'a teşekkürlerimi sunarım. Tez yazdığım süre boyunca sürekli dinlediğim, ruhumu dinlendiren ve beni mutlu eden sanatçı Bülent ORTAÇGİL'e teşekkürler.

Son olarak, hayatımın her döneminde yanımda olan ve bütün kararlarımda beni destekleyip, cesaretlendiren ve hayatta bir duruşum olmasını sağlayan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İyi ki varsınız.